

La Armen
I 764ky

Isa vertentz, Hagapost

ԼՃԱԿԻՍ ՉԿՆՈՐՍԸ

Ե Ր Ե Կ Ո Յ Ե Ա Ն Ժ Ա Մ Ո Ւ Ց

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Բ

Ի

Հ. ՅԱԿՈՒՐՍ Վ. ԻՍԱՎԵՐՏԵՆՑ

115114
8/6/11

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1873.

10-11-1902

3/12/22

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

ԱՌ ԱԶՆՈՒԱԶԱՐՄ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՖԷՆՏԻ ՐԷԻԶԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆ

ԱՐՔԱԻՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ

ՇՈՒԷՏԻ ԵՒ ՆՈՐՈՒԵԿԻՈՅ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՆՈՒԻՐԷ

Հ. Յ. ԻՍԱՎԵՐՏԵՆՑ

BOOKS PUBLISHED IN ENGLISH
BY THE AUTHOR.

1. Armenia and the Armenians.

1. Part. — Geography	}	price	fr. 4
2. Part. — History			
3. Part. — Ecclesiastical History			" 4
4. Part. — <i>In the Press</i> Literature			" "

2. Armenian Ritual.

1. Part. — Liturgy	fr. 2
2. Part. — The divine ordinances, or the Sacraments of Baptism and Confirmation	" 1
3. The Armenian Ordinal, Con- taining the offices for the or- dination of Priests, Deacons, etc.	" 2
4. Rites and Ceremonies	" 2,50

ԼՃԱԿԻՍ ՁԿՆՈՐՍԸ

ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԺԱՄՈՒՑ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

ՄՈՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴԸ.

Այսօրիկ տխուր ու վշտաբեր դաղափարք են մտացս խորհրդոց :

Մոռացութեան անուանեալ Մարդս, հոգի մըն է խոհուն, էակ մը որ ինծի նման ամենայն մտաւոր կարողութեամբք ստեղծեալ է, և ըստ ամենայն մարդոյ հաւասար իրաւամբք՝ ամենայն բարեաց ժառանգակից: Այլ որովհետեւ աշխարհիս համարեալ բազդէն զուրկ է, որովհետեւ ունայն է ամենայն մեծութենէ և ամենայն փառաց փայլէն թափուր, մեկդի անկեալ մէկ մը եղած է և առ ոչինչ համարեալ, որով զողջես Մոռացութեան մէջ ինկած Մարդ մըն է:

Ես այս պատուհանիւ առջևը նստած, դուրս ձեռքիս կաթնցուցած, սակայ խորհրդածելով կը գիտեմ այդ Մուսայութեան Մարդը, այդ վշտաց արարածը, որ իբր թափառական ողի, լճակիս միայնութեանը մէջ դոյզն լատայփայտով մը կը թափասի, սակաւատե կենացը տաժանելի հաց մը հայթհայթելով:

Ո՛րչափ պարզ է, կ'ըսեն խորհուրդքս ինձի, այդ ցաւակցութեան արարածին և գոգցես 'ի չաղգս համարեալ մարդուն կեանքը քան դանսը, որ փառաց ստուերի մը ետեւէն կաթողին շրջելով ունայնութեան վըշտերովը կը պճնի:

Սա մուռացեալ աշխարհէս և աշխարհայիններէն լքեալ և չարակրութեանց իսկ մատնեալ, նիւթական կեանքի մը կարօտութիւնները, թէպէտ վշտօք, լեցընելով, կ'անցնի կ'երթայ իր հանգստեան ճամբայն, անյիշատակ ամենեին 'ի մարդկանէ: Չկայ աչք մը որ իր շիրմին վրայ արտօսը թափէ. չունի բարեկամ մը որ իր դագաղին յուղարկաւոր երթայ. և ոչ իսկ բարեկամ կամ կարող ձեռք մ'ունի, որ իր հողապատեանին վրայ խաչ մը, քար մը կամ նշան մը դնէ որ իր աշխարհային անցքը ակնարկէ: Անցաւ իբր ստուեր անհետ. բայց երնէկ իրեն. գոնէ զրկելոյ մը սրտասուքը հետը չտարաւ:

Իսկ նա՛ այն փառահեղ մահկանացուն, յետ բաղմագոյն վշտօք անցաւոր փառքը

ստանալուն, յետաջքեղութեան ու պատուոյ
կատարը հասնելուն, և ամենայն համա-
րեալ քաղցրութիւնքը վայելելուն, հուսկ
ուրեմն անցաւ և ինքը, և մի և նոյն անշուք
հողը ծածկեց անոր ոսկերաց շիրիմն ալ :
Այլ ինքը գուցէ չանցաւ տնյիշատակ, և ոչ
անոր մնացորդքը ծածկող հողը գուցէ մնաց
անթաց : Անոր յուզարկաւոր սիրելեաց
խումբին արտասուքը անշուշտ պետիւն
բնակարան իրեն ընկերեցին, և արդ այն
մահկանացու մնացորդաց հողին վրայ յի-
շատակարան մը կայ որ անոր առաքինու-
թիւնները կը սլափուի :

Այլ ինչ օգուտ . անցաւ և ինքը որպէս
և ամենայն ոք, և ո՞ գիտէ որչափ զրկելոց
արտասուքը այն յիշատակարան վիմին
ներքեւը հետը թաղեց :

Այսպէս ամենայն ծնունդ կ'անցնի աշ-
խարհէս : Կեանքը՝ ծովու ալեաց նմանու-
թիւն մ'ունի . առ վայր մը խրոխտ կամ
հեղ իրենց գալուստը կը զգացնեն, այլ
ասլա սուհասարակ ամենը միօրինակ ծով-
ափին վրայ սպառելով կ'անհետանան :

Նմանապէս մարդկային էութիւնն ալ .
փառաւոր կամ անարգ կենաց ծոցը կը
յայտնուի . այլ ասլա ամենը մի և նոյն օրի-
նակաւ և մի և նոյն հողուն վրայ կը սպա-
ռին ու յաւիտենականութեան ծովափը
կ'անհետանան : Եւ եթէ դեռ ևս աշխար-
հիս վրայ էութեան մը հետքը կը մնայ, ա-
նոր բարութեան յիշատակն է կամ չա-
րեաց անէծքը :

Իմ Մտապութեան Մարդս ուրեմն լճա-
կիս անինչ բնակիչն է. կամ թէ ըսեմ, լճա-
կիս աստանդական սղին. իր ճոխութեան
ժառանգութիւնը երկնից զուտ կամարն է
և ծովային ջուրն. իսկ վայելից պարզեը
կենաց պարզութիւնն ու միայնութեան
անմեղութիւնը:

Ա.

ՆԵՐԴԱՇՆԱԿ ԶԱՅՆ ՄԸ :

Յետ անհաստատ եղանակէ մը, ուր աւ
մառնային արևակէզ օրերուն միջոցը,
չորից եղանակաց աւուրք մի զմիոյ կնի
անժոյժ յարատևութեամբ յաջորդեցին,
հուսկ ուրեմն օգոստոսի վերջին օրերուն
հասեր էինք, և գեղեցիկ ու պայծառ արև
մը բոլոր ամառնային փայլը լճակիս վրայ
կ'անդրադարձրնէր:

Խորին լռութիւն մըն էր չորս դիս, զոր
միայն ճնճղկաց ճռուողիւնը կ'ընդհատէր:
Յանկարծ յստակ ու ներդաշնակ ձայնի մը
երաժշտութիւնն այն լռութիւնը կոտրե-
լով, իբր լուսոյ շառաւիղ մը որ մթութեան
մէջէն ծաթէր, ոգւոյս եռանդը արթնցուց:

Պատուհանէս դուրս գլուխս կարկառ,
այն յստակ լճակին հայելի երեսը կը հե-
տազօտեմ. ձայնին ուստի առաջ գալը կը
քննեմ. այլ ունայն տեղ քննիչ հայեցուած-
քիս պատասխան մը կը խնդրեմ: Ջրին ջինջ
երեսը միայն արեգին ճառագայթից կը

ժպտի: Հեռուները մէկ քանի առաջատաւոր նաւք կան որ կղզեկաց քովէն քերելով նաւաքարչ մակուկաց բռնութեամբ ծանրագնաց կը յառաջեն: Անկէց անդին գորչագոյն շիտակ երիզ մը կայ. ցամաքն է, որու վրայէն հարաւէն արեւմուտք բրզաձև բլրոց շարք մը աստիճանաբար ելևէջ կը խաղայ: Եւկանեան բլուրք են ասոնք, զոր կարծես բնութիւնը յառաջապահք դրեր է Դիրողեան Ալպեայց, որ արեւմտեան ստորոտով մը սկսելով, հետզհետէ կը մեծնան, կը ստուարանան, հսկայաձև հասակ մը կ'առնուն, բաղմաթիւ խոռոչաւոր գագաթք կը բաժնուին, և հուսկ ապա դարձեալ խոնարհելով, արևելեան դին կղզեկաց ետևը մութ գծի մը վրայ կ'անյայտին:

Այս գորչագոյն լերանց արեւմտեան կողմէն, և իբր անոնց ստորոտէն ըլլար, լճակին ջրին մէջէն հոյակապ քաղաքի մը ամփիթէատրոնը կը ծնանի, իր հարիւրաւոր եկեղեցեաց գմբեթները և զանգակաբարձ աշտարակաց գագաթները ցիրուցան դէս երկինքը ուղղելով:

Այսպիսիք են ահա այն առարկայք որ դէս 'ի աջակողմս նայելով տեսութեանս կը ներկայանան:

Աչքս ձախակողմս կը դարձնեմ և ուշադիր դիտելով վերջապէս լճակին վրայ հեռուները անպաճոյճ և անչարժ նաւակ մը կը նշմարեմ, զոր ցայն վայր տեսնել չէի կրցած. ձկնորսի մը նաւակ է, այլ անտէր

կերևի, և չէ զարմանք, անշուշտ տէրը որսի զբազաժ ըլլալու է : Աչքս շուտ մը կը հաւատտէ, ահա նաւակէն իբր երկու քար ընկէց անդին մէկ մը ջրին մէջ քայլելով կը քայլէ ու կը քաղէ, և քաղելու ատեն իր հայրենական եղանակներովը այն լուծեան քերթութիւնը կը զարդարէ :

Ո՛վ, սրչափ քաղցր է երաժշտութիւնը միայնութեան մէջ . սրչափ աղգեցութիւն ունի մարդուս սգւոյն վրայ և ինչպիսի՛ նուիրական զգածմունքներով կը լեցնէ անոր սիրտը : Փորձէ մէյ մը անոր քաղցրութիւնը անդորր լճակի մը վրայ և վերջալուսոյն յետին ողջոյներուն ատեն : Երբ մթնոլորտին լուսատու ոգին բոլորովին ըսպառեալ, իր անցքին իբր գրաւական դրոշմ թափանցիկ կապտաներկ կամար մը կը թողու, որու վրայէն սիգածեմ կը բարձրանայ բոլորածե լուսին մը արծաթափայլ լոյս մը չորս դին տարածելով . դու հեղասահ կոնտոյայի մը մէջ նստած այն անդորր ջրին երեսը կը սկսիս ճեղքել և սիրտդ ու խորհուրդդ անբացատրելի զգածմանց կու տաս, զորոնք երաժիշտ քաղցրաձայնութիւնն ՚ի քեզ կը բորբոքէ, ու լուծեամբդ սրտիդ հետ կը խօսիս : Ո՛հ, լըռեն այնպիսի ատեն խռովայոյղ բանք, ու թոյլ տան մտայս անդորրութեան ճաշակին, մինչդեռ գործւոյն թելք նուրբ օգին ներդաշնակութիւնը կը խօսեցնեն, և լու-

սինը գողգոջուն ճառագայթով մը մտայս
կը ժպտի. երբ երկնից աստեղը պաղպա-
ջուն լուսով մը խայտալով սրտիս հեռ կը
խօսակցին և բնութենէն ոգևորեալ մարդ-
կային ձայնը զլուծութիւնը կը խօսեցնէ :

Այս ամենը այնպիսի զգայմունքներով
կը լեցնեն մարդուս սիրտը, որ կը փափա-
գէր թէ մշանջենաւորէին :

Չմայլած ուշ կը գնեմ այն երգաձայնին
որ մարդկային գիտութենէն զուրկ՝ բնու-
թեան մարդու մը բերնէն կը հնչէ : Ո՛ր-
չափ, կ'ըսեմ, բարեբաղդ ըլլալու է այն
ձկնորսն. ահա իբր զերծ 'ի տաղաուկ հո-
գոց աշխարհի և ամեն մեծութեան հոգե-
րէ անփայթ, իր պարզութեան արուեստին
միայն ուշադիր՝ երաժշտութեան քաղցրու-
թեամբը իր զբաղանաց ծանրութիւնը կը
թեթևացնէ : Ո՛րչափ մարդիկ կան արդեօք,
որ աշխարհիս ճոխութեամբը յղփայեալ
այս արևուն մտից ժամանակը հազարումէկ
տաղտուկներէ հարեալ՝ ճակատ ու կուրծ
կը բաղխեն, և մտադիւր քիչ մը հանգիստ
հազար ոսկւով կը փոխեն : Այս սակայն այս
ոչինչ համարեալ ու մարդկութենէ մոռա-
ցեալ մէկը, ամեն աշխարհային մեծութե-
նէ զուրկ ըլլալով, չքաւորութեամբն իսկ
քան զամենը ճոխագոյն է և բարեբաղդ :

Մինչդեռ միտքս խորհրդածութեանց
ասուած ձկնորսս կը դիտեմ, ինքը չրջան
ընելով ու քաղելով, ծանր ծանր իր նա-

ւակին կը մօտենայ : Անշուշտ , կամ գործը
լմնացուցած է և կամ աշխատութենէ խոնջ
նաւակը կը դառնայ վաստակեալ մարմնոյն
առ վայր մը հանգիստ շնորհելու : Երբ այս
պէս կը մտածեմ , ձկնորսը նաւակին մօտ
գալով աշխատութեան արդիւնքը մէջը կը
զետեղէ , և ապա ոտիցը տիղմը թօթափե-
լով , նաւակը կը մտնէ :

Քիչ ատենէ յանկարծ մուխ մը նաւա-
կին մէջէն կը բարձրանայ :

— Տարակոյս չկայ , կ'ըսեմ , ձկնորսն իր
կերակրիկը կը պատրաստէ :

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԱԻՈՐԸ :

Սովորական խօսք մը կայ և առ հասարակ ամեն մարդու բերան , թէ և գործնապէս ոչ որ հաւատք կ'ընծայէ :

Կ'ուզեն , կ'ըսեն , անցաւ կեանք մը անցընել . մի շատ հոգար , այլ կեանքն ինչպէս կու գայ՝ այնպէս ընդունէ ու գնահատ : Շատ հոգը զմարդ թշուառ կ'ընէ ու մազերը շուտով կը ճերմկցնէ :

Բարեկամ , ստոյգն ըսեմ . այս խօսքը ամենքս յաճախ լսած ու սերտած ենք . բայց թէ մազերնուս նայինք կը տեսնենք որ ժամանակէն առաջ ճերմկցած են :

Սակայն իմ ձկնորսս այսպէս չէ . երեսն որ նայիս , կարծես երեսնամեայ մէկ մըն է . մազերը դեռ ևս սև , ակուաները ամենը սղջ , և բազկաց թիակը զջուրն անանկ ու ժով կը ճեղքէ , որ հեռի ես գուշակելու թէ յիսնամեայ մէկ մըն է . բայց մտիկ ըրէ , ըսեմ ականջէդ 'ի վար . վաթսունը լրացուցած է ու դէպ յառաջ կը նկրտի . . . :

ինքը՝ անուս մէկ մըն է. ոչ դպրոց տեսած ունի, և ոչ ուսեալ մարդոց ընկերութիւններ յաճախած է: Միայն իր հայրենեաց բարեպաշտ ոգին, աստուածասէր երէցի մը համբերատար երկայնամութեանը միջոցաւ քրիստոնէական սկզբունքները սորվեցուցած է իրեն. որով բնութեան արուեստաւոր ըլլալէն յառաջ, եղած է այր կրօնասէր:

Դեռ ևս մանկական հասակին մէջ, սկըսած է հօրը ընկերութեամբ լճակին թափառական կենօքը ապրիլ. այսպէս կանուխ սկսելով անալաճոյճ կեանքի մը չընչին ապրուստը հայթհայթելու արուեստը սորվիլ: Չմեռնային դառնաչունչ հողմոց և ամառնային արևակէղ երկնից՝ մարմինը կրթելով, և անօթութեան և ծարաւոյ և ամենայն պակասութեանց ինքզինքը վարժեցնելով, կանուխիէկ սկսած է ըլլալ ժուժկալ, համբերող և սակաւապէտ: Ըզջուրն իր էութեան տարր ըրած է, ինքն ալ ջրին տարրացած է. այնպէս որ լճակէն հեռանալը, ձուկ մը կը նմանի որ ջրէն ցամաք նետուի:

Կամոց կամաց հասակին աճելովը անձին ուժն ալ աճեր է, թիու հմտութիւնը ստացեր է, և օդու անբարեխառնութեանց իսկ մարմինը աղէկ զօրացուցեր է: Մինչև հուսկ ուրեմն կամ ժառանգական դժով և կամ կարևորագունից իսկ զրկմամբ նաւակի մը տիրանալով, միայնակ և ազատ լճա-

կիս չորս անկիւնը սկսեր է քայլել, և տե-
սեալ և ուսեալ արուեստը դորձադրել:

Այսպիսի է իմ այս բնութեան արուես-
տաւորը, որ շարունակ պրօպեալ լճակիս
քառակողմը կը թափառի. անձայն, ան-
տրտունջ, ժրաջան, աշխատասէր ու ժուժ-
կալ, ամեն բանէ զրկեալ այլ ամենայնի
համբերող: Իբր փիլիսոփայ մըն է որու
առջին աշխարհս ունայն է և ամենայն վա-
յելչութիւն նորա սնտոփ:

Ազրիականը դէպ 'ի հիւսիս քալելով, իր ձեւայուցած ծոցին ձախակողմը որչափ հետզհետէ ցամաքին կը մօտենայ անդնդային խորութիւնը կը կորսնցնէ . կամաց կամաց իր յատակը կը բարձրանայ, և վերջապէս աւազուտի ծովափ մը կը գտնէ, որուն վրայ իր ալիքները գլորելով կը խորտակին :

Այս աւազուտ ծովափին մէկ մասը երկրրցիք սովորած են Ղիտո կոչելու :

Երկայն և անձուկ կղզի մըն է, արգաւանդ այգիներով մշակեալ, որ արևելքէն հարաւ կը ձգի, երկուստեք ալ մէյմէկ ջրի լայն անցք թողլով: Իր արևելեան ծայրին վրայ բերդ մը կառուցեալ կայ որ ջրանցքին մուտքը կը սրաչտպանէ: Մմանասլէս ալ անոր հակառակ հարաւային ծայրին վրայ ուրիշ ամրոցի մը սրահասլան մարտիկ կը՝ գիշեր ցորեկ լայնաբերան անցքին մըտից վրայ կը հսկէ: Այս ամրոցին մօտ

դողցես թէ հազար բնակչաց փոքր և աղ-
քաաին քաղաք մը Մալանդը կ'ըսուի :

Գլխաւորապէս այս երկու ջրանցից մէ-
ջէն է որ Ադրիականը իր ջրերը Ախտյին
միւս կողմը անցնելով, ցամաքին մէջ ընդ-
արձակ մեծ աւազան մը կը լեցնէ, որ ծո-
վակ կրնար նմանել եթէ երբեք ճախճա-
խուտը հակառակ վկայութիւնը չաար: Ա-
ւազանին կեդրոնը կեցող աչքը՝ անոր ընդ-
արձակութեանը ծայրը չիկրնար չափել,
բայց եթէ արեւմտեան կողմէն, սուկից
հեռուները ցամաքին ծառախիտք մշուշին
մէջ սրասած կը տեսնուին:

Այսպիսի ընդարձակ աւազան մըն է իմ
լճակս, զոր երկու ըսած ջրանցներս կ'ար-
բուցանեն, որոնք և իրենց խորութեամբը
յանկարծական փոթորկաց ատեն մեծա-
պէս խիթալի են:

Այս Ադրիականը, այլոց ծովուց նման,
մակընթացութեան ու տեղատութեան օ-
րինաց հսկատակ է, 'ի մեծ զարմանս օտա-
րաց որ այս ծոցին ջուրն անշարժ կը հա-
մարին:

Երբ մակընթացութեամբ Ադրիականին
ջրերը կ'առատանան ու կ'աճին, լճակիս
երկու անցից մէջէն տարածուելու անցք
դտնելով դէպ 'ի ներս աւազանը կը յոր-
դեն, և այն ատեն լճակը ընդարձակածա-
ւալ ջրով ծածկած կը տեսնես, որու մէջ
ասդիս անդին ցրուած, բաղմադոյն կըղ-
ղեակք կան, ինչպէս ովասիսք յանապատի:

Անոնց շինուց սպիտակ որմուռք, անոնց եկեղեցեաց գմբեթք ու զանգակաց աշտարակք, այն յստակ ջրին վրայէն բեկբեկելով կ'անդրադառնան, և ծառադարդ պարտիզաց կանաչին հետ խառնուելով՝ գիտողին աչքը իբր կը դիւթեն և սիրտը բնութեան գեղեցկութեամբը կը զմայլեցնեն : Թէ առաւօտանց կանուխկէկ դիտես զլըճակը աչքդ անոր երեսէն կարծես մանուշակ կը քաղէ. ապա միջօրէն կը հասնի և հեղուկ արծաթի աւազան մը կարծես աչացդ առջին կը տատանի : Հապա արեւմըսից ատեն, երբ երկինքը հրայրեաց կարմիր ճառագայթից փնջերով անոր ջրերը կը ներկէ. կարծես ջերմ արեան ծով մըն է որ գոլորշիքովը զասպարէզը կը լեցնէ :

Ս.յս լճակիս երեսը ընդհանրապէս գեղեցիկ անդորրութիւն մը կը տիրէ : Զուրը ջինջ ու մաքուր՝ հայելիի փայլուն երեսին կը նմանի, այնպէս առարկաները յստակ կ'անդրադարձնէ : Իր անդորր պայծառութեամբը հրապուրիչ տարր մըն է որ զմարդ անժուժելի կերպիւ կը յորդորէ նաւաճեմ գբօսալի շրջագայութեանց. և թեթեալարժ կրկնադայն անոր աննման լաստափայտն է և յատուկ զարդ այն խաղաղաւէտ ջրին : Այցնակերպ և ատամնաւոր ցռուկը գոռոզաբար տնկած, կանգուն թիավարին մղելովը հեզիկ հեզիկ ջրին վըրայէն սահելով կը յառաջէ, անդրադարձ յստակ պատկերն անմեկին հետը տանե-

լով: Անամարմին կարապ մըն է կ'ըսես այս նաւակը, որ անտես մղմամբ կը քալէ:

Այս անգորր լճակը, որուն յստակութիւնը գիտելով մարդուն սիրտը չյազենար, ամալամած երկնից գորշագոյն ծածկին տակ, երբեմն փոթորկաց ու բազմօրեայ սաստկաշունչ հսղմոց մոլեգնութեամբ կ'այլայլի. իր շխտակ ու միակերպ երեսը կը խորշովի, թեթեւ ալիքները փրփրալով մէկմէկու վրայ կը գլորին, գեղեցկութիւնը կ'անհետանայ, և իր ջրանցից խորութիւնը անխոհեմ թեթեաշարժ նաւակաց աղետալի կ'ըլլայ:

Այն ատեն սենեկիս սլատուհանէն կաթոգին արեւմտից հորիզոնը կը հարցարընենեմ. երբ սիտոր ըլլայ, կը մտածեմ, որ շառագունելովը՝ լճակիս անգորրութեան վերագարձն ինծի աւետէ: Եւ ահա վերջապէս քանի մը գիշերաց գլորելէն ետեւ, անոր կարմրազգեաց աւետելովը, վարդակարմիր առաւօտը կը ծագէ, և ջերմութիւնը բարձրանալով վրդովեալ անգորրութիւնը միւսանգամ լճակիս երեսը կը սիւռէ:

Սակայն ինչպէս թէ միակերպութենէ խորչէր՝ լճակս իր պարապութեան ժամերն ունի: Հպատակ Ալբրիականին իշխանութեանը, երբ անոր մակընթացական ուժը նուազելով տեղատութեան առջին կը խոնարհի, ազգը լճակիս ջրին ալ կը հաղորդուի. որ անմիջապէս իր խոր ջրանցից մէ-

ջէն՝ բախանդակած ջրին մէկ մեծ մաս մը նորէն Ադրիականին կը դարձընէ : Եւ այն ատեն այն լճակին ընդարձակ ջրային ասպարէզը, ինչպէս թէ յանկարծ գլւթիչ գաւազանէ մը հարուածէր, կերպարանքը կը փոխէ : Ընդարձակ կանաչապատ դաշտեր երևան կ'ելլեն, որ ինչպէս թէ ներքին անընկճելի բռնութենէ մը վեր մղուելով ջրին երեսէն վեր կը բարձրանան : Այն կանաչ դաշտաց միջէն բաղմաթիւ մանր ջրանցք իրենց ջուրը վազցնելով գէպ 'ի երկու մեծ գլխաւորները կ'ուղարկեն :

Տեսարանը կը փոխուի . կարծես ճախճախուտ երկիր մըն ես, որու ասպականիչ օդը՝ մարդու ներկայութիւնը կը հալածէ : Բայց եթէ դիտես ուշի ուշով, այն ճախճախուտ համարեալ դաշտաց վրայ բաղմաթիւ մարդիկ ցիրուցան կը քայլեն և ինչպէս գործի մը հետ զբաղեալ կ'երևան :

Այն մարդիկ լճակիս բնիկ ժողովուրդն են, որոնց զօրութիւնն ու համբաւը ժամանակաւ ընդհանուր աշխարհ տարածուած էր, և արդ միայն իրենց հոյակապ քաղաքին ու յիշատակարանաց սլարժանքն ունին :

Այս է իմ լճակս, այսպիսի իր կերպարանքը :

ՄՈՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ԼԱՍՏԱՓԱՅՏԸ :

Հիմա որ ջրային ասպարիզիս դադարն ունիս , դարձուր մէյ մը աչքդ մուստցութեան մարդուս վրայ որ անոր ժառանգական բնակիչն է :

Իր ճակատագրին վճուովը անոր վրայ աստանդական թափառելու դատաւարտուած , իբր ընչաւէտ ճոխութիւն չնչիննաւակ մ'ունի , փրկութեան տկար լաստափայտ : Այս իրեն բնակարան է , և միանգամայն գործանոց . առհասարակ երկու ձիրքն ալ յինքն կը բովանդակէ : Հազիւ թէ երկոտասան ոտք երկայն և գոգցես չորս լայն , այնչափ խոր է որ չորս հոգւոյ ծանրութեամբ գրեթէ ջրին հաւասար կը խրի :

Վերէն անծածք , ըստ պիտոյից փախաթ մըն է որ եզերքներէն դուրս կախուելով իբր ծածք կը ծառայէ : Այն ատեն տան մը անկողնոյ սենեակը կ'ըլլայ , որուն յատակին վրայ իբր փափուկ անկողին՝ քուրջերէ շինած կապերտ մը կայ . կապերտ մը

որ շատ անգամ երեք և աւելի աղք աղքա-
կանաց որդւոց յորդիս աւանդեալ ժա-
ռանդութիւն է :

Այսպիսի կատերտ մըն է որ եղկեւելոյն
իրր անկողին կը ծառայէ : Եւ սրչափ սար-
բեր մեր փետրալից հանգըստարաններէն՝
ուր մեր անգամբ հեշտութեան քուն մը կը
փնտռեն , և աւանդ , շատ անգամալ ունայն
տեղ : Իսկ ինքը տաժանելի աշխատու-
թենէ մը ետքը երբ կը զգայ որ մարմինը
իր հանգստեան ժամը կը պահանջէ , այն
աղքատին պինտ անկողնոյ վրայ կը տարա-
ծի և անդորր կը ննջէ , մինչդեռ փսիաթին
ծածքը զինքը երկնից ցօղէն կը պաշտպա-
նէ : Երջանիկ քուն , զոր ոչ բաղմահող
վիշտք կը խռովեն , ոչ չար խիղճ կ'ընդհա-
տէ և ոչ մեղկ կենաց տկարութիւնք կ'այլ-
այլեն : Երկնից մաքուր օդը անոր տուրե-
աւը կը լարէ , և անդորրութեան օրհնու-
թիւնը անոր խոնջ անդամները կը զօրա-
ցընէ :

Երջանիկ անինչութիւն որ լի ես օրհ-
թեամբ . այլ աւանդ , սրչափ սակաւաթիւ
են անոնք որ զքեզ ճշմարտապէս կը ճանչ-
նան : Ունայն փառաց հետամուտ և ճո-
խութեան գանձուց ծարաւի , աշխարհա-
սէր մարդը կը տաքնապի կենօք շափ . այլ
եղկեւելին , դեռ ևս վայելք չսկսած , սև մա-
հը կուգայ իր կենաց թելը կը կտրէ և
գանձուց ժողովը շռայլող ակնկալութեան
ձեռքը կը մատնէ :

Իմ ձկնորսս ընդհակառակն միայն իր առօրեայ հոյսիկը հոգալու հետամուտ, ամենայն փառաց կամ ճոխութեան շահախնդրութենէ հեռի է : Հանդերձիկը միայն մերկութիւնը ծածկելու համար է . անոր համար ալ անոր խոշորութենէն չըխորչիր : Իր հաղած վերարկուն՝ շատ մը ազդ մարդոց ձեռքէն անցած է, և վերջապէս իրմէն ալ այլոց պիտոր անցնի . վերէն ՚ի վար դոյնդդոյն կարկտաններով լի է . այլ ի՞նչ մեաս . իր մարմինը կը ջերմացնէ և այդ շատ է : Աշխարհէս մոռացեալ ոմն համարուելով փառասիրութեան իղձ մը չունի որ զինքը դէպ ՚ի պճնասիրութիւն գրդէ : Ոչ երեկոյեան զբօսանք կան որոց հրաւիրուի, ոչ մեծաճաշ սեղանք կան որոց ակնկալէ, և ոչ պարահանդէսք կան որոց անհրաժեշտ ըլլայ իր ներկայութիւնը : Բնութեան անմեղ կոչունքն է միայն իր ճակատագրին բաղդը, և անոր հանդիսից առջին՝ ազբատին հանդերձիկը լաւագոյն ընդունելութիւն ունի :

Այս ամենայն ձկնորսիս ներքին սենեկին ազբատին կարասիքն են . կու դայ ապա խոհակերոցը, այն անհրաժեշտ բարեկամը՝ որ ամեն մահկանացուի ետեւէ կը վազէ : Այլ մէկգի ամենայն մեծութեան մը տածութիւնք : Անպաճոյճ կենաց մարդուս անպաճոյճ խոհակերոց մը վայել է յիրաւի . չեն իրեն համար այն փափկապէս համեմեալ խորտիկք, այն թուլամորթ կենաց

դարդք, որ մարմինը այլայլելով կեանքը կը համառօտեն : Իր ժուժկալ ու ժիր կենաց՝ սակաւապէտ ու սրարդ կերակրիկ մը պէտք է . ուստի և անոր համեմատ ալ սլատրաստութիւնքն ամենապարզ են :

Նաւակին մէկ ծայրը քառակուսի փոքր տուփ մը մոխրով լի՝ խոհակերոցին վառարանն է . տրցակ մը խսիւք բոցը արծարծելու որոշեալ՝ անոր ածխոյ ողջոյն համբարանոցը, և կարմիր սղնձէ փոքր պտուկ մը անոր մէկ հատիկ կերակրոյ որոշեալ կարասը . իսկ իբր լրումն խոհակերոցի՝ հոպէ ստոման մը՝ որ միշտ ջրով լի է :

Համբարանոց մըն ալ ունի այն իր ուտելուաց սահարան . այլ համբարանոց աւանց փականքի : Ողջոյն պաշարը երեք կամ չորս լիտր մսրացորենի ալիւր է, գուցէ եօթնեկի մը բաւելի : Այս ալիւրը ձկնորսիս մանանայն է ամենայն համեմուց բովանդակող : Եւ յիրաւի, ոչ ոք երբէք խորտիկ կերած է այնպէս քաղցրահամ՝ ինչպէս ձկնորսիս բօշկեպոյն : Ա՛րչտփ անգամ նախանձ չեմ զգացած տեսնելով ինչպէս անուշահամ կ'ուտէ այն ամենապարզ կերակրիկը :

Այսպիսի է ահա ձկնորսիս նաւակը տունն ու խոհակերոցը, որ և միանգամայն գործանոց իսկ է եթէ արուեստին գործիքներն աւելցընենք : Չեն մեծագին արդարև ասոնք ալ, այլ խոշոր հիւսուածոյ արդիւնք : Եռանկիւնաբար դամուած երեք շերտք որոնց վրայ հաստատուած կայ ուռ-

կան մը երկայն մեղեխով . երկայն փոքր
կողովիկ մը զոր մէջքէն կը կախէ որսացա-
ծը մէջը համբարելու . և մէկ քանի պնա-
կաձև կողովիկներ սրանց վրայ ձկները պի-
տոր շարէ, վաճառանոցը և կամ քաղբին
ճամբաները պալտոցներու համար :

Նախնական արուեստի արդարև նախ-
նական գործիք :

Ե .

ՆՍԻՆԱԿԱՆ ԱՐՈՒԻԵՍՏԸ :

Սուրբ Գիրքը ջրհեղեղին աղետալի պատուհասը պատմելէն ետեւ , կը յաւելու ըսել , ինչպէս Աստուած մարդուս տկարացած բնութեանը վրայ խղճալով թոյլ տրւեր է որ այնուհետեւ մարդիկ կարենան կենդանեաց միս ուտել : Այս թոյլտուութիւնը հաղորդելով կը լռէ . ոչ աւելի խօսք մը կ'ընէ և ոչ այն մարդուն անունը կուտայ՝ որ առանց սիրտը խշխշալու համարձակեցաւ առաջինն ըլլալ արիւն թափելու դիտամբ մահագոյժ զէնքը վերցնել և անմեղ էակի մը կեանքը ջնջել , անմիջապէս մարմինը խարոյկի մը վրայ տարածելով :

Մտօքս դարուց մէջէն վեր սրանալով մարդկութեան որորանը կը մերձենամ , և այն անանուն անզգամը երեւակայութեանս առջին ելած կը տեսնեմ : Չորքոտանեաց մտովը պարարտացած , գիրացած , հսկայացած , մաղերը երկայն , մօրուսքը ցղօտի , հասարակուհները լացած՝ դանախն անմեղ

հորթուկի մը վզին վրայ կը շողացնէ՝ ան-
յադ որովայնին խորտիկ պատրաստելու,
մինչդեռ անմեղ կենդանին իր ճակատա-
գրին դառնութիւնը հասկընալով՝ դարհու-
րած աչօք սասակիչ հարուածին կը մնայ:

Քստմնած այն տեսիլքէն, երևակայու-
թեանս աչքը մէկ դի կը դարձնեմ՝ զեղեցիկ
ծովակի մը վրայ նայելով: Եւ ահա, ինչպէս
թէ չար հոգի մը ըլլար, դարձեալ այն ու-
րովայնապարպասը կը տեսնեմ որ չորք-
ոտանեաց մնովը չգոհանալով՝ հաղարու-
մէկ հնարքներով վտանգէ անկասկած լու-
ղականներն ըմբռնելու հետամուտ է, իր
սեղանին խորտիկներն աճեցնելու համար:

Այսպէս ահա քմաց հաճոյքը նախնա-
կան արուեստի մը սկիզբը կ'ընէ, որ ասլա
ծովաբնակ մարդկութեան ասլաւէնը պի-
տոր ըլլայ:

Միտքս բազմացող մարդկութեանը հետ
քալելով դարուց վրայէն կը սրանայ, ցա-
մաքէ ծով, ծովէ ցամաք անցնելով, մինչև
Ադրիականին խորչս կու գայ կը հանգչի,
ուր լճակիս մէկ կողմը ձերունի ձկնորսս
աչացս առջին կը ներկայանայ. եղկելի՛ն,
կարծես թէ ինքն ալ անձամբ մարդկու-
թեան որորանէն ելլելով, բազմադարեան
կենօք մը ժամանակաց մէջէն ճանապար-
հորդեր է, մինչև չար բաղդին հրելովը այս
լճակիս մէջ կործաներ է, ոչ այլ ժառան-
գութիւն ունենալով՝ բայց եթէ իր նախ-
նական արուեստին ամենանախնական
գործիները:

Այս խորշիս մէջ ինկած բնութեան արուեստաւորին անուանը վրայ չեմ տարակուսիր. բաւական է երեսը նայիմ՝ խոյն անունն առանց վրիպելու կը զուրջեմ:

Առաջին անգամուն որ ծերունի ձկնորսս քիչ մը ջուր ուզելու համար կղզեկիս դուռը մօտեցաւ, երեսը նայեցայ ուշադրութեամբ: Տարիները խեղճին երեսը հազարումէկ ակօսներով քալեր էին. շարունակ ծռելէն ողին ոսկրը բնական ուղղութենէն շեղեր էր, թեթեւ աձևութիւն մը ապաւորելով մարմնայն: Արևուն կիղիչ սաստիութենէն մարմինը այրած՝ երեսն ու թևերը մութ պղնձի գոյն մը առեր էին: Նուաղեալ աչքերուն վրայ համբերութիւն ու համակամութիւն կը կարդայի. խեղճը կը տեսնուէր թէ իր ճակատագրին հպատակ էր:

Ուշադրութեամբ անոր նայելով և իբր ապահով իր անուանը,

— Պաշպա Դանի՛, ըսի, թեթեւ մը ժըպտելով:

— Սխոր, պատասխանեց ինքն ալ, զարմացմամբ երեսս նայելով:

— Ուսկի՛ց կու գաս:

— Հոն տեղուանքէն, ուր մինչև հիմա ձուկ կ'որսայի, պատասխանեց, լճակին մէկ կողմը մատովը ցուցնելով:

— Շատ լաւ. աղէկ որս ըրիր ուրեմն:

— Ա՛յո, երանի՛ թէ գոնէ այսօրուան

մարացորենս գնելու չափ բան ձեռք բերած ըլլայի : Երկու երեք մանր ձուկ ու մէկ քանի ժժմակ՝ բոլոր աշխատանայս պտուղ են . և այնք սրչափ կ'ոժեն :

Խեղճը , այդ ըսելով տխրութեամբ գետինը կը նայէր : Առջի օրը մարացորենի ալիւրի բոլոր ունեցած պաշարը եփեր էր , որմէն հաղիւ թէ քիչ մը բան մնացեր էր՝ անբաւական նոյն օրուան :

— Բօվերօ Գսնի , ըսի , մի տրամիր . Աստուած ոչ ոք կը թողու ձեռքէն . սիրտ ըրէ վստահութիւնդ իրեն վրայ դիր . կը տեսնես որ ինքը գործդ կը յաջողէ :

— Այո՛ , այո՛ , Աստուած մէկը ձեռքէ չթողուր , պատասխանեց ծերուկը . ես ալ վստահութիւնս Աստուծոյ վրայ դրած եմ . թէ որ ինքը չօգնէ ինձի այս հասակիս մէջ ինչ կ'ըլլայ իմ՝ վիճակս :

— Մտիկ ըրէ , ըսի դարձեալ իրեն , բան մը հարցընեմ . երէկ գիշեր ո՞ւր էիր :

— Հոն հեռուները , պատասխանեց , կ'որսայի :

— Գիշերանց :

— Այո՛ , գիշերանց :

— Ուրեմն տեսա՞ր , ըսի , այն լոյսն որ հսն հեռուները ասդիս անդին կը պտըտէր :

— Այն լոյսն ես էի , ըսաւ . բոլոր գիշերը քահով աշխատեցայ , այլ ունայն տեղ . բան մը ձեռք չկրցայ բերել :

— Դո՛ւ էիր , ըսի զարմացմամբ :

— Այո՛ , ես էի , ըսաւ , ինչո՞ւ կը զարմանաս :

— Կը զարմանամ, ըսի, վասն զի չէի կրնար այն աստանդական լոյսին պատճառը հասկընալ:

Եւ յիրաւի գիշերը մութ և անլուսին էր. օդը հանդարտ, այլ երկինքը նսեմ ամպերով սքողեալ էր: Այն մթութեանը մէջէն հեռուանց գեղնափայլ լուսոյ մը շառաւիղք աչքիս զարկին. ինչ ըլլալը գուշակել չէի կրնար: Խորին լուսիւն մը կը տիրէր այն անմարդի ջրային անապատին վրայ, և միայն այն հեռաւոր լոյսը, ինչպէս թէ ոգի մը ըլլար, անշունչ ջրին վրայ կը քալէր: Յիրաւի այն մթութիւնը, այն լուսիւնը և անշունչ լուսոյն շարժումը, երևակայութիւնս կերպ կերպ անախորժ զգայմունքներով կը լեցընէին: Արդեօք առասպելական ոգի՞ մը համարելու էի որ արհաւերաց ծոցէն ելած ամայութեան մէջ կը քալէր. ստոյգը գուշակել չէի կրնար: Եւ ահա հիմա տարակոյսս կը պարզէր:

— Ի՞նչ կ'ընէիր ուրեմն բոլոր գիշերը ջրին վրայ պտըտելով, հարցուցի դարձեալ:

— Փորձ կը փորձէի տեսնալ թէ բազդը կը յաջողէ ինձի քանի մը ձուկ որսալու:

— Եւ գիշերսնց և առանց մեծ ուռկանի ինչպէս կարելի է:

— Է՛հ, մեր պարզ արուեստը մեծ ուռկանի պէտք չունի գիշեր ատեն. մեզի եռաժանին միայն բաւական է:

— Եռաժանի՞. ինչպէս կրնաս եռաժանիով ձուկ որսալ:

— Շատ դիւրին է . բաւական է որ մարդ-
յանձն առնու գիշերանց արթուն կենալ ,
և բազմն ալ իրեն օգնէ , որ ավասն , ինծի
չօգնեց այս գիշեր :

— Խեղճ Գոնի , կը ցաւիմ վրադ . բայց
ըսէ ինծի ինչպէս է այդ եռաժանիին ճըկն-
որսութիւնը :

— Սիրով : Գիտնալու ես որ ձուկը լոյսը
չատ կը սիրէ : Անոր համար մենք երբ դի-
շերն որսալ կ'ուզենք , նաւակին մէկ կողմը
ջահ մը կը վառենք : Ձուկը մէկէն գէտ 'ի
լոյսը կը վազէ , ջանալով կարելի եղածին
չափ անոր մօտենալ : Հոն այն լուսաւոր
չըջատիւռնին մէջ իբր գիւթեալ կը մնայ
առանց փախչել կարենալու : Եւ մինչդեռ
այսպէս շուարած կը դադարի , եռաժանին
որ միշտ ձեռքերնիս պատրաստ բռնած
ենք , յանկարծ երազաբար վրան կ'իջեցը-
նենք : Հաւտա՛ ինծի , շատ քիչ անգամ
կ'ըլլայ որ կարենայ մահաբեր հարուա-
ծէն ազատիլ :

— Թէ այդպէս է , երէկ գիշեր ինչո՞ւ
չկրցար պիտոյիցդ համեմատ բաւական
որսալ ,

— Է՛հ , այդ բանը միշտ մեր կամքէն
չկախուիր . ամեն անգամուն ձուկը մեր
նաւակին չորս կողմը պատրաստ գտնել
կարելի չէ . ան ալ իր տեղափոխութեան
օրէնքներն ունի , որ ջրին շարժմանը հետ
շաղկատեալ են :

— Ստո՞յգ . հապա այդ դժբաղդութիւնը
չատ անգամ կը հանդիպի՞ քեզի :

— Է՛հ, ցաւալի պատմութիւն մըն է խեղճ ձկնորսին կեանքը. թէ որ շատ անգամ չհանդիպէր քիչ մը աւելի բարեբազդ կ'ըլլար, և այնչափ յաճախ չէր պակասեր իրեն մարացորենը, որ իր մէկ հատիկ նեցուկն է, և որմէն ես ստէս զուրկ կը մնամ: Բայց ի՛նչ ընենք. յոյսերնիս Աստուծայ վրայ դնելու ենք: Քանի որ տարիները կը սկսին այս ողիս վրայ ծանրանալ, կը զգամ որ թեիս ուժն ու երուգութիւնն ալ դիս կը թողուն: Ծերութիւնը գէշ բան է մեր արուեստին:

Տխուր երես մը ցուցուց այս յետին խօսքին, որ սիրտս խշխշացուց. ալ լռեցի թողլով զինքն որ երթայ ջուր առնու: Յետոյ այնպէս ըրի որ երեք օրուան մարացորենը կարենայ նաւակին մէջ պատրաստ ունենալ: Խեղճը երբ այն չակնկալած բարիքը տեսաւ՝ զուարթացաւ, ու մխիթարեալ սրտիւ օրհնէնքներ կարգալով, ելաւ գնաց:

Ես ալ քայլս դէպ 'ի սենեակս դարձնելով,

— Ի՛նչ մեծ ու երջանիկ միջոց ունի ճոխն, ըսի ինքիրենս, վշտացեալ աղքատ մը մխիթարելու և անոր օրհնէնքը շահելու: Իր աւելորդին ոչինչ մասով մը կըրնայ անձկութեան սիրտ մը սփոփել, և սուգը վայրկենի մը մէջ ուրախութիւն փոխարկել: Եւ այնչափի փոխարէն շատ խիչ չէ՞ այն սրտի գոհութեան հաճոյքն որ ըրած բարեգործութիւնը իրեն կ'ազդէ:

Մենեկիս սրտուհանին առջևն որ դնացի, տեսնեմ ձերուկ Գոնին կամաց կամաց թիավարելով կղզեկէս կը հեռանար: Յետոյ հեռուները դադարելով ու նաւակը ցցի մը կապելով նստեցաւ նաւակին մէջ . քիչ մը հանգիստ առնելու: Մտայտորենի պահծու հացիկը հանեց, կերաւ, յետոյ քիչ մըն ալ ջուր խմելով փսխաթը սարդեց նաւակին վրայ ու ներքեւը ծածկուեցաւ:

Անշուշտ քնոյ հանգիստ էր խնդրածը, չտարակուսեցայ, ու սրտիս մէջէն անդորրութիւն մաղթեցի իրեն:

ՔՆԷՆ ԵՏՔԸ :

Հազիւ թէ երկու ժամանցեր էր վրան, երբ յանկարծ գրսէն եկած անսովոր աղաղակներ բռնադատեցին զիս զբաղանքս թողլու և պատուհանիս առջև վազելու : Առջի բերան ինչ մեկնութիւն տալ այն աղաղակաց չէի գիտեր. տառապելոյ մը տագնապի ձայներ էին կը հասկնայի, բայց թէ ինչո՞ւ այնպէս կը պոռար՝ չէի ըմբռներ :

Տեսնեմ երկու թիավարով պզտի նաւակ մը շտապաւ ջուրը պատռելով յառաջ կը փութար. այն մարդիկ իրենց կերպին մէջ փախուստ կ'երեցնէին : Արդեօք չարագործութիւն մը ըրեր էին. արդեօք մաքսանենգ ումանք էին և մաքսատան պահապաններէն հալածական կ'երթային : Ի՞նչ էր հանդիպածը :

Տեսնեմ հուսկ ապա անոնց քիչ մը հեռանալէն ետև ուրիշ խեղճ ձկնորսի մը նաւակն աճապարելով ետևնուն հասնելու կ'աշխատէր : Տասը տարուան տղայ մը

նաւակին իբր ղեկավար կը ծառայէր, մինչ-
դեռ հայրը, բաւական տարէյ մէկ մը, առ-
ջևէն բռնն թիավարելով միջոց շահելու
կը շտապէր, և թիավարելովը,

— Գողերը բռնեցէք, կը պոռար, դո-
ղերը բռնեցէք. մարդիկ, մի՛ թողուք, պը-
տուկս գողցան :

Խեղճը, սաստիկ պոռալէն, տաղնապէն
ու բռնութեամբ թիավարելէն՝ ձայնը սպա-
ռեր էր, բայց և այնպէս կանչելէն չէր
դադարեր : Այլ ոչ ոք կար որ եղկելուոյն
ձայնին պատասխանէ, և որչափ ալ բռնն
թիավարելով կ'աշխատէր առջիներուն վը-
րայ միջոց շահելու, չէր կրնար հասնիլ ա-
նոնց յառաջադէմ նաւակին, որ թիավա-
րաց երիտասարդութեան զօրութեամբը
կը սրանար՝ ղինքը հետզհետէ աւելի հե-
ռու թողլով :

Եղկելին, յոգնածութենէն ու սրտին
այլայլութենէն սպառեր էր. երեսին՝ վրայ
ահաւոր յուսահատութիւն մը կը տիրէր,
և սչքը փախչող նաւակին վրայ դամած՝
ինքիրմէն դուրս կ'երևնար :

Իր տագնապն ու խօսքերը մեկնելով,
վերջապէս իրին էութիւնը հասկըցայ : Եղ-
կելին իր արուեստին զբաղած՝ նաւակն ա-
ռանձին տեղ մը կապած էր, և ինքը հե-
ռուները՝ ցամբած դաշտերուն վրայ կ'որ-
սար. տղայն իսկ նաւակէն քիչ մը հեռու
ժժմակներ կը ժողովէր :

Նոյն միջոցին այն երկու անդգամ երի-

տասարդք իրենց նաւակովը մօտանց քերելով, ձկնորսին նաւակին մէջ ալտի պտուկը կը նշմարեն : Պատեհը յարմար էր, փորձութիւնը հզօր, ձկնորսն իսկ շատ ըզբաղած . ակնարկել իրարու և աչքի ծայրով չար դիտաւորութեանը հաւանիլ, մէկ բոպէի մը գործն եղաւ . մէկը կը ծռի ձեռքը կ'երկընցնէ, պտուկը կը յափշտակէ, և գործին լրումը բազկաց ուժին կը յանձնեն :

Սակայն տղուն աչքէն չկրցան ծածկել իրենց անիրաւ յափշտակութիւնը : Հայրն անոր աղաղակէն զգաստանալով գործը կը թողու ու շուտ մը նաւակը կը վազէ, այն անզգամաց ետեէն իյնալու և ալտի գանձիկը անոնց ձեռքէն թափելու :

Եւ եղկելոյն բազդը զինքը չմատնեց : Հեռուները մէկ քանի նաւակ կը թիավարէին : Այն մարդիկ ձկնորսին յուսահատ աղաղակներէն կանկ կ'առնուն, փախչողները կը դիտեն, այլ էութիւնը չգիտնալով տարակուսեալ կը մնան :

Վերջապէս գողութեան կասկածէն կ'արթըննան ու սպառնալից՝ դէսլ'ի յափշտակողաց նաւակը կը թիավարեն : Անոնք գալիք փոթորկէն սրտաբեկ, պտուկը վեր կը վերցընեն, շնչասպառ ձկնորսին կը ցուցնեն և ապա մէկդի նետելով ջրին տակը կ'ընկըղմեն, և իրենք թին կը զարնեն ու կը հեռանան :

Սյունահետեւ չարիքը փոքր էր, և ձկնորսի

մը համար դիւրին գործ ցած ջրի մը տակէն պտուկ մը հանել . զոր իսկոյն գլուխ տարաւ ողորմելի ձկնորսը տեղը հասնելով :

— Թշուա՛ն աղքատութիւն , ըսի ինքիրենս , ո՛րչափ թշնամի ունիս : Ինչպէս թէ բաւական դառն չըլլայիր , մարդկային շարութիւնն իսկ կը ջանայ դառնագոյն ընելու զքեզ :

Ո՛րչափ ճոխք կան որ իրենց հարստութեան գանձուց խնայելով չեն խղճեր աղքատ եղկելի մը զրկելու և իր աւուր հացիկն ալ բերնէն յափշտակելու : Շատ անգամ մարդկային կեանքը գողութեան յափրշտակութեան, զրկման ու նենգութեան հիւսուածք մըն է , որ մեծաւ մասամբ աղքատին ու տնանկին գլուխը կը ծանրանայ . և կարծես թէ որչափ տկար ըլլայ մէկը՝ նոյնչափ իրաւունք կու տայ հղօրին զինքը հարստահարելու :

Այս մտածութեանց մէջ էի երբ աչքս ծեր Գոնիին նաւակին վրայ ինկաւ . տեսնեմ ինքն ալ ձկնորսին տառապանաց աղաղակներէն ցնցուեր արթնցեր էր ու նաւակին հանգստեան կարասը ժողովելու , ծալլելու ու մէկդի դնելու կը զբաղէր : Յետոյ երեսը խաչակնքելով պզտի կողովիկը աջակողմը կախեց , եռանկիւն ուռկանիկը ձեռք առաւ ու լճին ցամքած դաշտերուն վրայ իջաւ : Հոն իր փորձ արուեստին համեմատ սկսաւ ջրով լեցուն փոսերը քալել և ուռկանովը հոն տեղ բուսած ծովային խոտերը սանտրել :

Այն փոսերուն մէջ երբեմն պղտի ճրկներ մնացած կ'ըլլան, խեչափառներ, ժրժմակներ կը գտնուին, խեղճ լճաբնակ ճրկնորսին նպաստ. անոնք խնամքով փնտռելով կողովիկը կը լեցնէ, որ ասպա վաճառելով իր մէկ հատիկ ապրուստը ճարէ: Այսպէս կ'անցնին խեղճ ձկնորսին ժամերը, մերթ չափաւոր արդիւնք բերելով, մերթ ալ բոլոր ակնկալութիւնը ունայն հանելով. այլ ինչ ալ ըլլայ իր աշխատանաց արդիւնքը, ոչ շատութեամբ կը ծուլանայ և ոչ նուազութեամբ կը վհատի: Մի և նոյն փիլիսոփայն է որ ժամանակին յարգը ճշմարտապէս կը ճանչնայ:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԴԵՄ :

Արեգը մարը մտնելու մօտ էր, երբ ըստ սովորութեանս, սլարտէղիս որմին վրայ կռթնած, արեւմտից տեսարանը կը դիտէի: Երկնից կամարը հետզհետէ արեւուն բոցաւառ ճառագայթներով ներկուելու հետ էր: Լճակին ջուրն ալ հետզհետէ կ'աճէր, այն ցամքած դաշտերը միւսանգամ ծածկելով: Ողորկ ու յստակ մակերևոյթ մը կը ձևանար, որու վրայէն արեւու ճառագայթքինչպէս հայելիի մը երեսէն կ'անդրադառնային: Աշխատաւորաց նաւակը մարդիկներով լի՝ շրջակայ կղզիներէն քաղաքը կը դառնային՝ զուարթութեան եղանակներովօգը լեցնելով, և մշակութեան բերքերով բեռնաւորած նաւակը, կղզեկաց բարեբերութեան արդիւնքները քաղաքին վաճառանոցները կը փոխադրէին:

Աչքերս դարձնելով յանկարծ ծերուկ Դոնին ալ տեսնեմ, որ գործն աւարտած՝ նաւակը կը դառնար: Խեղճը շատ աշխատութենէն յոգնած կ'երևնար. ծանր ծանր

քաղելով ելաւ նաւակը մտաւ, գործինե-
րը լուաց տեղերնին գրաւ, ու յետոյ թին
ձեռքն առնելով եկաւ կեցած որմիս տակը
ցիցը տնկեց ու նաւակն անոր կապեց :

— Բազդոս օգնեց ինձի այս անգամ, ը-
սաւ զուարթերես, և յոյս ունիմ որ այս
գիշերուան աշխատութեամբս, վաղը կա-
րենամ ձկնորսութեանս արդիւնքը քա-
ղսքը տանիլ :

— Շատ ուրախ եմ, Դոնի, ըսի իրեն .
կը տեսնես ուրեմն որ Աստուած սչ որ ձեռ-
քէ կը թողու. մանաւանդ զանոնք որ ի-
րենց չքաւորութեանը համբերութեամբ կը
տանին :

— Այո՛, ըսաւ. ես ալ փորձով տեսեր
եմ որ աւելի համբերութեամբ տարած օրս
օգներ է ինձի Աստուած : Հիմա աշխատու-
թենէս ետքը կը զգամ որ հանգստեան
պէտք ունիմ, ու պէտք է շուտով իմ սե-
զանս պատրաստեմ :

Աս ըսելով տախտակեայ մոխրատար
ընդունարանը նաւակին մէջ տեղը քաշեց,
մոխիրը եզերքները ժողովելով մէջտե-
ղը փոսացուց, խռիւններէն պզտի մաս մը
առնելով վրան գրաւ, բոցը մօտեցուց,
բռնկցուց ու շուտ մը ծուխը վեր բարձ-
րացաւ : Յետոյ նաւակին կողերուն վրայ
հանգչեցուցած ձողի մը վրայէն ջրով լե-
ցուն պտուկը բոցին վրայ կախեց, ու ջուրը
եռացնելէն ետեւ մսրայորենի ալիւրն ա-
ռաւ, երեք մեծ բուռ մէջը լեցուց, և ապա

երկայն բարակ տախտակով մը խառնելով ու եռայրնելով, վերջապէս սլտուկը կրակէն վար առաւ, մակարդակ տախտակի մը վրայ շրջեց, և ապա նոյն սլտուկը վեր առնելով կիսաբոլոր թանձր կոյտ մը մնաց տախտակին վրայ, թանձր գոլորչի մը օգու մէջ սիւռելով :

Ահա այս մտրացորենի թանձր խիւսը կամ գեղնորակ խմորը, աղքատ ձկնորսին հացիկը և շատ անգամ ալ մէկ հատիկ խորտիկն է :

Այնպէս հացիկը պատրաստելէն ետեւ, մնացած կայծականց վրայ ձկնորսութեան յոռեգոյն մասը ընտրելով դրաւ խորովեց, և ապա կայծականց խոշոր կտորները մարելով մէկգի դրաւ երկրորդ օրուան ծառայեցնելու. մնացածները մոխրով ծածկեց, և հուսկ ուրեմն քրտինքը սրբելով նստաւ՝ բնութեան կարօտը յագեցնելու :

Չուարթութեան ու նախանձու աչքով կը նայէի այն բնութեան մարդուն՝ որ ճոխից մեծահաց սեղաններուն անկարօտ՝ այնպիսի ժուժկալ կերակրով կը գոհանար : Եւ ինչպիսի՜ ախորժանօք կը ճաշակէր այն մանր ձկներն ու գեղնորակ հացիկը : Ստոյգ որ մեծաց սեղանակիցք ոչ այնքան քաղցրութեամբ կը վայելեն իրենց առջին դրրուած կերպ կերպ ու սլատուական խորտիկքը, ինչպէս ձկնորսս իր պարզութեան կերակրիկը :

Ճաշեց, լմնցուց ու գոհութիւն տալով

Աստուծոյ, ելաւ սրբեց ամենայն բան ծովա-
յին ջրովը, կարգաւ տեղը ղետեղեց . յա-
ւելեալ մարացորենի հայրիկը պահեց, յե-
տոյ ամեն բան լմնցնելով,

— Հիմա, ըսաւ, քիչ մըն ալ քունը ը-
լալու եմ, որ գիշերը կարենամ աշխատիլ :
Իրաւ աշխատութիւնը միշտ իր արդիւնքն
ունի, բայց մարմինն ալ իր առանձին հան-
գատեան շահը կ'ուզէ :

Փսիաթը նաւակին վրայ տարածեց, ու
գիշեր բարի ըսելով, խաչակնքեց կուրծքը
մտաւ փսիաթին ներքեւը, տարածուեցաւ
քուրջերու կապերտին վրայ և լռեց, մնա-
լով որ քունը աչքերը գոցէ :

Սրտանց ես ալ իրեն անդորրութիւն
մաղթեցի . և անշուշտ եմ որ մեկնելէս
ետեւ շատ չէ ուշացած անդորր քունը անոր
խոնջ անդամներուն վրայ ինջնալու :

Ժամը գիշերուան տասն էր երբ աչքերս
քունէն ծանրացած զիս սենեակս կը բռնա-
դատէին : Պատուհանէս որ լճակին վրայ
նայեցայ, տեսնեմ ձեր Գոնիին նաւակին
ջահը ջրին վրայ կ'երթեկէր :

Խեղճը երկու ժամու քնով ալ գոհացեր
էր :

ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԸ :

Յաջորդ օրն ունայն տեղ աչքերս ծեր Գոնիին նաւակը բնառեցին. առաւօտուընէ մինչև իրիկուն անոր և ոչ հետքը տեսնուեցաւ : Չեմ գիտեր ինչու, ինծի կերևար թէ լճակը աւելի ամայութիւն մը կը ներկայացնէր քան զսովորականը : Ներքին մէկ գութ մը կապեր էր զիս այն պարզ կենաց մարդուն հետ և հիմա այնպէս կու գար ինծի, ինչպէս թէ մէյ մըն ալ զինքը պիտոր չտեսնէի : Արդեօք ձկնորսութեան տեղը փոխեր էր, թէ առջի օրուան որսացածը չէր կրցած վաճառել : Եւ ոչ իսկ գիշերը սովորական տեղափոխիկ լսյսը տեսնուեցաւ :

Այլ երրորդ օրը տեսնեմ առաւօտանց նաւակ մը հանդէպ պատահանիս հեռուները կապուած էր. տարակոյս չկար. ծերուկ Գոնիին նաւակն էր :

Երբ ըստ սովորութեան ջուր առնելու համար կղզեկիս դուռը եկաւ, մօտեցայ և ողջունելով զինքը,

— Ո՛ւր էիր երէկ, հարցուցի, որ չե-
րևցար այս կողմերս:

— Ո՛հ, մի հարցներ, ըսաւ. շատ ցաւալի
ժամեր անցուցի երէկ. բոլոր օրը եղբօրս
տունը նստեցայ որ անդարմանելի ճախոր-
դութեան մը պատճառաւ յետին թշուա-
ռութեան մէջ ինկեր է:

— Յիրաւի՛, ըսի. ուրեմն եղբայր մըն
ալ ունիս:

— Այո, մէկ եղբայր մը միայն ունիմ,
պատասխանեց և ան ալ կրտսեր քան զիս.
այլ եղկելին ի՛նչ ցաւոյ կեանք անցուցած
է:

— Կարգուած է, հարցուցի դարձեալ, և
զաւակ ունի:

— Այո, պատասխանեց, երեք մանչ զաւ-
կի հայր էր, որ կը յուսար թէ ծերութեանը
միտթարութիւն պիտար ըլլային: Այլ աս-
տուած սլշապէս տրամադրեր էր:

— Գուցէ տղաքը կորուսեր է, հարցու-
ցի ցաւակցաբար:

— Այո, և երեքն ալ տարածամ մա-
հուամբ. երկուքը զինուորութեան մէջ,
երրորդը ծովուն ալեաց տակ:

— Գժբա՛ղդ մարդ, ըսի. շատ ժամանակ
կայ քանի որ այդ աղետից ճախորդու-
թիւնը դիպեր է իրեն:

— Քանի մը տարի հազիւ կայ քանի որ
խեղճը բոլոր իր սիրելիները ետեւէ ետեւ
կորսնցուց: Նախ իր անդրանիկն ըստ օ-
րինաց զինուորական ծառայութեան մէջ

դռնուելով յխառնուինին պատերազմին մէջ հարկ եղեր էր մտնել: Մաճէնդայի կռուին վտանգներէն հրաշքով ազատած, Սուլթէրինոյի կռուին մէջ ալ բռնադատուեր էր մտնելու, որ եղկելոյն գերեզման պիտոր ըլլար:

Իրեն հետ մեր կղզիէն ուրիշ մըն ալ կար, որ վիրաւորած հայրենիքը դառնալով, այսպէս պատմեց ինծի եղբօրորդւոյս մահը: « Գաղղիացիք, ըսաւ, նոյն կռուին մէջ ըլրակի մը վրայ հրետանի մը կանգնած էին որ շատ վնաս կու տար Աւստրիացւոց: Այն հրետանիին դէմ զրկուեցաւ զօրաց հատուած մը, որու մէջ զինուորեալ էի ես ու նաև քու եղբօրորդիդ: Թնդանօթից կրակն ամեն դիէն կը զարնէր մեր նահատակները՝ որ արիաբար յառաջ կը խաղայինք, վիրաւորներով ու դիակներով ճամբան ծածկելով: Երբ յանկարծ ոռւմբ մը գալով մեր գունդին մէջ մահ ցանեց, վիրաւոր ու դիակ ասդիս անդին ցրուելով: Ես թեթև վիրաւորած փոսիմը մէջ գլորեցայ տեսնեմ եղբօրորդիդ ալ ինծմէ քիչ մը հեռու անըզգայ պառկեր էր. թշուա՛ռը, այն ոռւմբին հարուածէն սրունքները կորսնցնելով ստորին որովայնին վրայ սաստիկ վնասուեր էր: Քիչ մը ետքը զգաստանալով նուազեալ աչքերը բացաւ. այրող արևն որ վրանիս կը զարնէր՝ զինքը սաստիկ կը տոչորէր: Մահու տագնապը, արեան հոսումը և ներքին տապը զինքը կը պապակեցնէին: Զո՛ւր,

կը կանչէր, քիչ մը ջուր կը սլաղատէր. այլ ո՞վ կար որ այն գոթոխային հանդիսին մէջէն անոր ձայնը լսէր և մեղի օգնութեան գար: Բայց և այնպէս գութս շարժելով վէրքիս չնայեցայ, շտկուեցայ, և ձեռացս վրայ քաշկուտուելով մօտեցայ անոր, և օղիին շիշը շրթանցը մօտեցուցի ըսելով,

— Խմէ, Նսանէ, խմէ. ուրիշ քանի կարող չեմ, ապա թէ ոչ կ'ընէի:

Խմեց եղկելին, և ապա նուաղեալ աչքերը վրաս դարձնելով,

— Պէքոյ, ըսաւ, ալ կը զգամ որ ինծի համար փրկութիւն չկայ: Խեղճ հայրս ու թշուառ մայրս կը մտածեմ հիմա. ո՞հ, ինչո՞ւ չարուեցաւ ինծի անոնց ձեռացը մէջ մեռնելու: Բայց դու որ անշուշտ կ'ազատիս ու հայրենիքը կը դառնաս, ըսէ անոնց որ չցաւին մեռնելուս. վասն զի ես այս տառապանաց աշխարհքէն կ'ազատիմ: Խեղճ մայրս, ո՞րչափ կը սիրէր զիս. և ինծի պահուած էր որ մէյ մըն ալ չտեսնամ զինքը: Բայց գոնէ զուրցէ ծնողացս՝ որ մինչև ետքը իրենց անուներ բերանս էր: » —

Ալ անկէ ետև շատ չապրեցաւ. քանի մը վայրկեան ետքը անհանդուրժելի ցաւոց մէջ ընկղմած, սաստակաբար գոչելով ճրգտեցաւ ուժով, ու բազուկները գետինը զարնելով, իբր կոճղ մը՝ անզգայ մնաց »:

Ահա այսպէս կը պատմէր այն զինուորակիցն իմ եղբօրորդւոյս մահը:

— Թշուա՛ռ երխտատարդ , ըսի . հապա
ծնողաց ականջը հասան իրենց որդւոյն
դառն մահուան պարագաները :

— Գժբազդաբար հասան . վասն զիմայրն
որ շարունակ որդին կը հոգար և որմէն
միշտ ծածուկ կը ջանայինք սրահել այդ սպե-
տալի օրհասը , վերջապէս ժամանակ դըտ-
նալով կրցաւ այն վիրաւոր ընկերոջն որ ալ
տունը մնացեր էր , պատմել տալ : Այն ցա-
ւալի պատմութիւնը այնպիսի տալաւորու-
թիւն մը ըրաւ վրան , որ անմիջապէս իբր
յիմարեալ տունը դարձաւ , և սաստիկ ջեր-
մամբ անկողինը խնալով , իբր խելայեղ
երկրորդ օրը ողին աւանդեց , շարունակ
մինչև յետին շունչը որդւոյն անունը կան-
չելով :

— Հապա հայրը , հարցուցի :

— Թշուա՛ռը , պատասխանեց , քիչ ատե-
նուան մէջ որդին ու կինը կորանցնելով ,
նաւակն առաւ և երեք ամիս շարունակ
իբր խելագար լճին երեսը Թափառական
քալեց , առանց տանը երեսը տեսնելու :
Վերջապէս երբ ցաւը քիչ մը նուազեցաւ ,
դարձաւ նորէն իր միւս երկու որդւոց քո-
վը , որ ազգականի մը հետ տունը մնացեր
էին : Այսպէս անցան վրան քանի մը տա-
րի , և կարգը երկրորդին եկեր էր զինուո-
րելու :

— Խեղճեր , ըսի . և չէին կրցած ազա-
տիլ այդ զինուորութեան պարտքէն :

— Այդ ազատութեան ձիրքը , պատաս-

խանեց ձկնորսը, մեզի պէս աղքատաց տրուած չէ: Ճսխք են միայն որ իրենց դրամին միջոցաւ կարող են աղատ ըլլալու զինուորութեան ծանրութիւններէն: Դըրամը հզօրագոյն բարեկամն է և ամեն դժուարութիւն հարթող. որմէն կը հետևի որ աղքատը անկէ զուրկ ըլլալով, ամենայն դժուարութեան, ծանրութեան ու վշտաց ալ ենթակոյ ըլլայ:

— Մ'ըսեր այդպէս, Դոնի, ըսի. գիտցիր ստոյգ որ անինչ աղքատը ստէպ շատ աւելի երջանիկ է քան զայն որ դրամով լցեալ է:

— Չեմ ժխտեր ըսածդ, սլատասխանեց ծերը. բայց կարծեմ՝ չկրնար հաւանիլ խօսքիդ այն եղկելին՝ որուն շատ անգամ՝ առօրեայ պիտոյքն իսկ կը պակասի: Սակայն թողունք այդ խօսքերն որ ցաւոց յիշատակներ կ'ազդեն ինծի: Իբր աղքատ ուրեմն, և զինուորութենէն աղատելու անկարող, հարկ եղաւ որ երկրորդ եղբօրորդիս ալ զինուց ծառայութիւնը յանձն առնու: Կը թողում գուշակել հօրը տագնաալը. կարծես թէ տղան անմիջապէս՝ ի մահ մատնեալ կը տեսնէր: Բայց ինչ ընէ. ճար չըկար, հարկ էր հպատակիլ օրինաց: Ելաւ տղան գնաց զինուորեցաւ, և բազմը զինքը հայրենիքէն դուրս նետեց անդարձ ճակատագրաւ: Անցան վրայ քանի մը սարի, և մինչդեռ անհամբերութեամբ ծառայութեան ժամանակին լրանալուն կը սպասէ:

ինք, յանկարծ Սատովայի բուռն կռիւր
բացուեցաւ: Այն կռուին մէջ կը գտնուէր
նաև եղբօրորդիս, և հոն տեղն էր որ
դառն բազղը անոր գերեզմանը կը պա-
տրաստէր: Այն կռուին մէջ ուր հազարա-
ւոր իտալացւոց կեանք ուումբին բըռնու-
թեանը տակ մաշեցան, ինքն իսկ եղբօր-
որդիս իր ընթացքը կնքեց: Այլ բարեբազդ
քան զիր եղբայրը, բռնի հոգեվարքի մը
տագնապիչ տանջանքներէն ազատեր էր:
Թշնամեաց բանակէն արձրկուած ուումբ մը
յանկարծուստ գլխուն վրայ կործանելով,
ջախջախեր է գանկը, ցրուեր է անոր ուղե-
ղը, ցիր ու ցան ընելով անգամներն, ու մէկ
րոպէի մէջ ջնջելով եղկելոյն էութիւնը, և
ոչ իսկ մարմնոյն հետքը թողլով: Խեղճ Բիէ-
ռօն, այնպէս աղէկ ու կարիճ երիտասարդ
մըն էր. Աստուած հանգիստ տայ հոգւոյն:

— Սիրտս կը խշխշայ ըսի, ձկնորսին,
այդ ընտանեաց ցաւալի դէպքերը լսելով.
կը գուշակեմ իսկ թէ որչափ նոր ցաւ ազ-
դած ըլլայ պիտոր հօրը, որ դեռ քանի մը
տարի յառաջ այնպիսի կորուստ ըրեր էր:

— Այո՛, պատասխանեց. այս ցաւը ան-
պատմելի տրտմութիւն մը ազդեց խեղճին
վրայ: Եղկելին, սրտին վշտէն կեանքը
կ'անիծէր, և իբր թշնամիներէ՛ ամեն մարդ-
կային ընկերութենէ խորշելով, միայնու-
թիւնը կը բնտուէր, անբարբառ լճին վրայ
պտըտելով:

Բայց և այնպէս դեռ ի՞ր կրտսեր որդին

կը մնար իրեն, մի միայն յոյս իր ծերութեան հասակին: Տասնութինը տարուան կտրիճ մըն էր, ծաղկի հասակին մէջ, որ հօրը վիշտը թեթևցնել կը ջանար: Բայց անոր ճակատագիրն ալ գրուած էր: Կը յիշես անշուշտ երեք օր յառաջ դիպած փոթորիկը: Այն պիտի բռնութիւն հողմոց ես կենացս մէջ մէկ անգամ միայն կը յիշեմ, և այն շատ տարի յառաջ:

Աղէկ . այն օրն այս վերջին եղբօրորդիս հեռուները գնացեր էր ձուկ որսալու: Հեան առած նաւակը հաղիւ թէ այս խմինիս չափ կար, և այն հնացեալ և անպիտան: Եղկելին անկասկած և անփոյթ գալիք փոթորկէն, կ'երևայ թէ չէ տեսեր ու չէ զգացեր այն երկիւղալի սպառնալիքն՝ որ ամպոց սհաւոր կերպով դիզանալէն ու բռնութեամբ վազելէն յառաջ կու գար ու երկինքը ձախորդ մթութեամբ մը կը ծածկէր: Երբ անդրադառնալով աճապարեր է տեղ մը ապաւինելու, կ'երևայ թէ ալ ժամանակն անցած էր: Բուռն հովը և ամպոց սաստկութիւնը վրան թափելով, զինքը անձրևին ու կարկըտին մէջ պատեր են, և իբր յորձանքի մը մէջ առնելով անյայտ ըրեր են՝ ջրին տակը ծածկելով զինքը: Կը տեսնես որ հասակին կտրճութիւնը չղօրեր տարերաց կատաղութեանը դէմ:

Հայրը որդւոյն դարձը չտեսնելով և նոր ձախորդութեանը կանխազգած, յիմարեալ լճին վրայ կը քալէր երկու օրուրնէ՛ր

վեր որդին բնտուելով . այլ ուստեք հետքը
գտնել կարելի չէր : Վերջապէս երէկ խեղճ
երիտասարդին գիտիլը գտնուեր է : Արնաս
գուշակել թէ ինչ ապաւորութիւն ընելու
էր խեղճ հօրը վրայ այդ յետին հարուածը :
Անոր տատանեալ միտքը թեթեւ առթի մը
պէտք ունէր վերջին թշուառութեան մէջ
զինքը կործանելու : Արդւոյն գիտիլը տես-
նելով չկրցաւ հանդուրժել . վեր ցատքեց
յանկարծակի ու մոլեղին կատաղութեամբ
մաղերը փետտելով գլուխը կը զարնէր :
Մէկ մըն ալ յանկարծ խելագարեալ դուրս
վազելով , ինքզինքը ջուրը նետեց որ խըղ-
դուի : Բայց ես ու շրջակայ ծանօթք վրայ
հասանք ու ջրէն դուրս հանեցինք բռնի ,
խափանելով զինքը այն յուսահատական
գործը գլուխ տանելու :

Այլ ունայն տեղ կը ջանայինք զինքը
մխիթարելու և այն թշուառութեան մտա-
ծութիւններէն հեռացնելու : Երեսը այլա-
գունեալ , աչքերը կատաղութենէն կո-
պէն դուրս տընկուած , փրփուրը բերնէն
վազցնելով , ալ անճանաչելի էր . և ոչ իսկ
ինքը շրջակայից բարեկամութիւնը կը ճանչ-
նար : Ա՛աղաղակէր կը պոռար . ամենը կը
թշնամանէր և ամենուն մահ կը սպառնար :
Եղկելին յիմարեալ էր :

Վարչութեան բժիշկը վրայ հասաւ . քրն-
նեց զինքը ու հրամայեց իսկոյն հիւանդա-
նոց տանելու :

Ահա ինչպիսի եղաւ իմ երեկուան օրս . և

այս ցաւը ծերութեանս հասակին մէջ սրահուած էր ինծի: Ա՛րսէր և ձեռքին կանըկովը արցունքը կը սրբէր:

Աը մտածէի թէ ինչ մխիթարական խօսք կրնայի զուրցել անանկ վշտացեալ մարդու մը և այնպիսի սլարագայի մէջ: Խօսքը սչինչ կ'ազդէ եթէ չըլլայ սիրտը որ ճշմարիտ վշտակցութեամբ տառապելոյն ցաւը թեթեւայնէ: Հիմա, կը խորհրդածէի լռելեայն, այս երկու եղբարց մէջէն թշուառագոյնն այն էր որ իր գժբազդութիւնը կ'ըմբռնէր: Թէ և խելագարեալը յետին թշուառութեան մէջ ինկած էր և ամեն ցաւակցութեան արժանի էր, բայց և այնպէս բարեբազդ էր քան զիր եղբայրը՝ նոյն իսկ իր թշուառութիւնը չըմբռնելով:

— Եզկելի, Գոնի, ըսի. քու ցաւդ մեծ է և չկայ խօսք որ կարենայ թեթեւցնել: Մէկ բան մը միայն կրնայ վիշտդ նուազեցընել. աստուածային կամայ հպասակութիւնը: Բարբ ցաւդ անոր նուիրէ և թող ժամանակին որ սրտիդ վէրքը պատէ:

Խեղճ ձկնորսը ծռեցաւ լռելեայն, գնաց իր ջուրն առաւ ու տխուր երեսով մը բարեւելով մտաւ նաւակն ու հառացաւ կզղեկէս: Երեք օր շարունակ նաւակը հեռուները մի և նոյն տեղը կապած տեսայ. առջի երկու օրը ծեր ձկնորսը ամենևին կենդանութեան նշան չտուաւ: Արդեօք հիւանդ էր. արդեօք ճախորդութիւն մը զիպեր էր իրեն. մտքիս մէջէն խիթալի տարակոյս.

ներ կ'անցնէին: Վերջապէս երրորդ օրը
կէսօրուընէ ետքը նաւակին մէջէն ծովսի
նշանը տեսնուեցաւ. տարակոյս չկար.
ձեր Դոնին կենդանի էր ու կերակրելը կը
սկսարաստէր:

ԱՂԲԱՏԻՆ ԼՈՒՄԱՅՆ :

Յաջորդ անգամուն որ ծեր Դոնին տեսնելու առիթ ունեցայ, երկուշաբթի օր մըն էր :

Առջի գիշերը քաղաքը մեծ ցնծումի մէջ էր : Եղանակը ամառնային ըլլալով, կ'ըսուէր թէ ծովային քաղանեաց համար քաղաքը քառասուն հազար օտարական եկած էր : Քաղաքական վարչութիւնն ուղեւոր դքսապետ տեսարան մը տալ այս օտարականաց, Վենետիկի յատուկ հանդէս մը կարգադրեր էր :

Կանուխկէկ մեծ հրապարակը բազմաթիւ կանթեղներով ու ջահերով լուսաւորած, խուռն բազմութիւնը իրեն կը հրաւիրէր : Չքօսախնդիր օտարականք ու բնիկք՝ քաղքին ամեն թաղերէն դիմելով հոն կը խոնէին, և երաժշտութեան դուարթ հնչելովը՝ հրապարակին մէջ վեր վար ժուռ կու գային : Ամենուն երեսը խնտում ու զըւարթ էր . յայտնի կը տեսնուէր թէ այն

բաղմութեան մէջ բաղմահոգ մարդիկ չկային :

Ժամը գիշերուան տասնին երաժշտութիւնը քաղքին մեծ ջրանցքին մէջէն երթալու էր . անոր համար մասնաւոր մեծ լաստափայտ մը կազմեր էին , գոյնզգոյն կերպասներով , կերպ կերպ ոսկէզօծ դարգերով ու ծաղիկներով յարգարած : Անթիւ կանթեղաց բաղմութիւն մը նկարօրէն շարուած , մերթ ծաղկանց փունջ կը ձեւացընէին , մերթ պսակաց երևոյթք կու տային և մերթ ջահից պատկերք :

Մասաին մէջ տեղը բաղմոցք կանգնած էին երաժշտաց նստելուն համար , որոնց գլխուն վրայէն նկարակերտ կերպասներով թագ մը՝ իբր ամպհովանի կը կախուէր : Այս ամենը այն անթիւ կանթեղաց լուսովը լուսաւորած , անանկ գեղեցիկ երևոյթ մը ունէր՝ որ մարդուն սիրտը ներքին զմայլմամբ մը կը լեցընէր :

Քաղաքացի վարչութեան պատուէրն էր թէ ոչ մի նաւակ որ ըստ պատշաճի կանթեղներով զարդարուած չըլլար , պիտոր անցնէր ջրանցքին մէջէն և երաժշտութեան հետ քալէր :

Ուստի ճոխից նաւակը թէ պատուէրքէն բռնադատեալ և թէ շքեղութեամբ փայլելու վախճանաւ , կանթեղազարդ կոնտուլաներով մէկմէկէ գերազանցել կը ջանային : Այն հեղասահ նաւակը հարիւրաւոր բաղմութեամբ , և արամբք ու կա :

նամբք բեռնաւորեալ, ծանր ծանր երա-
ժիշտ լաստին առջևէն ու ետևէն կը քա-
լէին: Զուարթութեան շնկոց մը, ուրա-
խութեան խօսակցութիւնք, խրախուսիչ
աղաղակք օդը լեցնելով՝ ամենուն սրտին
ցնծութիւնը կը յայտնէին:

Զրանցքին երկու կողմի պալատներուն
չարքը՝ իրենց պատուհանները կանթեղնե-
րով զարդարելու յանձնարարութիւնն ու-
նէին: Այն պատուհաններէն անդրադար-
ձած լոյսը հանդիսականաց վրայ զարնե-
լով, տեսարանին աւելի գիւթական երևոյթ
մը կու տար: Պատուհանք ու պատշգամբք
հսժ էին բազմութեամբ, որ առանց ան-
հանդիստ ըլլալու, հեշտաբար բազմոցաց
վրայ ինկած՝ անդորրութեամբ հանդիսին
գեղեցկութիւնը կը վայելէին:

Լաստին առջևէն ու ետևէն գնացող
կոնտոլայք այնպէս բազմաթիւ և այնպէս
մէկմէկու կից էին, որ մէկ անհուն մե-
ծութեամբ լաստ մը կ'երևնար, անհամար
գլուխներով տնկուած: Այն անհամար
գլխոց մէջէն կոնտոլիեքք կանգուն, թիակը
ձեռքերնին ու կերպ կերպ գոյնզգոյն տա-
րազնելով զարդարուած, զգուշութեամբ
ու թեթևութեամբ զկոնտոլայն յառաջ կը
մղէին, և նախանձայուզութեամբ իւրա-
քանչիւրն իր տէրերը լաստափայտին ա-
ւելի մօտ տանիլ կ'աշխատէին:

Այլ այսպիսի հանդէսք և այնպիսի բազ-

մաթիւ նաւակայ դիշերային խառնուրդին մէջ անանկ բարեկարգութիւն մը կայ և այնպէս անդորրութեամբ կը կատարին, որ ոչ երբեք կը լսուի թէ ամենափոքր ձախորդութիւն մը հանդիպի :

Երաժշտութեան հնչիւնը դադրածին պէս՝ ընդհանուր ծափահարութիւնը օդը կը հնչեցնեն. և ապա կոնտուլիէրը թին կարճ կարճ ու երազ երազ ջուրը մխելով՝ նաւակը յառաջ կը մղեն. ամենը մէկմէկու ձայն կու տան, ամենը մեկզմէկ կը խրախուսեն, և անգէտը այնպէս մը կը կարծէ, ինչպէս թէ ձախորդութեան մը երկիւղէն՝ ամենը փախչիլ կը ջանան :

Ընդհակառակն լասան է որ կը քայլէ, և ով որ չուզեր իր բռնած տեղը կորսնցնել, հարկ է արթուն կենայ և իրմէն յետնորդին վարպետութեանը դէմն առնու և յառաջ քայլէ : Առ վայր մը ուրիշ բան չես լսեր, բոյց եթէ տախտակայ զարնուելու ձայնը, թիոց զջուրը ճեղքելը, կոնտուլիէրից ձայներուն աղմուկը և հուսկ ուրեմն բազմութեան ծիծաղին արձագանգը և զուարթութեան խօսակցութիւնները :

Բայց յանկարծ այն վայրկենական աղմուկին մէջէն շռշրիւն ձայնը կը լսուի : Մէկէն թիոց զարնուիլը կը դադարի, ձայները կը լռեն, աղմուկը կը հանդարտի, խորին լռութիւն մը կը տիրէ, և ամենուն ուշադրութիւնը դէպ ՚ի լաստափայտը կ'ուղղուի :

Այն լուսթեանը մէջէն մարդկային քաղ-
ցրահնչիւն ձայն մը հաղարումէկ ելևէջներ
ընելով օդը կը հնչեցնէ, հաղարաւոր ունկն-
դրաց ոգիքը վառելով: Շնկոց մը նաւա-
կէ նաւակ կը քալէ. այս անուն երգիչն
է, կ'ըսէ մէկը. ոչ կը պատասխանէ ուրիշ
մը, այս անուն թատրերգակն է: Ամենը
իրենց ծանօթ անձը կ'անուանեն. այլք հե-
տաբրբրաբար տեղեկանալու կը հարցնեն.
և այսպէս մինչդեռ երգչին անունը թեթև
շշնկաց մը կը վերցնէ ու երգչին ձայնը կը
խափանէ՝ հեռու եղողներուն արգելք ը-
նելով, յռոշիւն ձայնը դարձեալ բերնէ
բերան կը քալէ, և այնուհետև ջրանցքին
պալատք երգչին ձայնին արձագանգը կ'ան-
դրադարձնեն: Միաձայն երգիչը կը լռէ,
և երգչաց դասը խմբովին իրենց բաղա-
դրեալ ձայներովը անոր կը պատասխանէ:
Կը դադարին նաև անոնք տեղի տալով
երաժշտական գործեաց, որ իրենց աղմը-
կաւը միջոցը կը ծածկեն:

Այսպէս փոխն 'ի փոխ, երաժշտական
գործեօք ու ձայներգութեամբ, ողջոյն ջը-
րանցքը քալելով, լաստափայտը՝ բոլոր
նաւակաց բաղմութեամբը, դարձեալ ետ
կը դառնայ մինչև այն տեղն ուսկից ճամ-
բայ ելաւ, վերջ տալով հանդիսի մը որուն
համբաւը մինչև հեռաւոր աշխարհներ տա-
րածուեր է, ամենուն հետաբրբրութիւնը
չարժելով և բաղմաթիւ եկաւորներ իրեն
հրաւիրելով:

Այսպէս կ'անցնին ստէպ տմառուան դի-
չերային ժամք այս պրօստտէր լճաբնակ
ժողովրդեան: Եւ ես այսպիսի տեսարանի
մը հանդիսակից ըլլալուս երկրորդ օրն էր
որ ծեր ձկնորսս նորէն տեսնելու ասիթ
ունեցայ: Խեղճը, վշտին ծանրութենէն
կերպարանքը փոխուած՝ զրեթէ անճանա-
չելի եղած էր:

— Դոնի, ըսի, վիշտը քեզի շատ գէշ
ըրեր է. բայց սիրտ ընելու ես:

— Գիտեմ, պատասխանեց, բայց ու-
նայն է. շատ անգամ տէր չենք մեզի, և
որչափ ալ հասկընտնք որ դմեղ բողորովին
ցաւին ձեռքը թողու չենք, չըլլար. բնու-
թիւնը կը զգայ և իր տխրութեան միջոցը
կը պահանջէ:

— Ստոյգ է, ըսի, որ բնութիւնը իր
տխրութեան միջոցը կը պահանջէ, բայց
այնպէս ընելու է որ մարդուն վրայ բոլո-
րովին չտիրանայ: Երբեմն ալ դիտմամբ
տեսարանաց պրօստանքը խնդրելու է, ինչ-
պէս երէկ գիշերուան տեսարանն էր: Հան-
դիսակից եղա՞ր արդեօք դու ալ անոր քեզի
աղէկ ընելու էր այն տեսարանը:

— Է՛հ, ոչ. այդ բանը և ոչ իսկ մտքէս
անցաւ: Հեռուանց տեսայ այն լուսաւո-
րութիւնը, բայց միտքս շատ դբաղեալ էր
որ ուշադրութիւն կարենայի ընել:

— Բայց և այնպէս ջանալու ես միտքդ
գրօսանքով ալ դբաղեցնել:

— Այո՛, եթէ չունենայի ասօրեայ ան-

հրաժեշտ դբօսանք մը՝ հացկիս մտածու-
թիւնը, զոր հաղիւ կը բաւէ ժամանակը
ձեռք բերելու:

— Խեղճ, ըսի, գիտեմ որ այդ քու մե-
ծագոյն հոգդ է. բայց կ'ուզէի դքեզ աւելի
մխիթարեալ տեսնալ: Անոր համար կը
համարէի թէ դու ալ միտքդ զբաղեցնելու
համար այն բաղմութեանը մէջ գնացած
խառնուած ըլլաս, որ ջրանցքին եղերքնե-
րը շարուած՝ հանգիսին անցքը կը դիտէին:

— Է՛հ, չէ. ալ այս աշխարհը և իր զուար-
ճութիւններն ինձի պէս վշտացեալ և աղ-
քատ ողորմելեաց համար չէ. հապա ա-
նոնց համար է որ ամենևին հոգ չունենա-
լով՝ ժամանակնին ինչպէս սպաննել չեն
գիտեր:

Եւ յիրաւի, այն անհոգ բաղմութեան ու-
րախութեան ու ցնծումի ատեն, ո՞ գիտէ որ-
չափ ողորմելիք հացազուրկ և անօթի, ցա-
ւոց անկիւն մը փոռուած, զուր տեղ տխուր
քնոյ մը մոռացութիւնը կը խնդրէին, մինչ-
դեռ արտաքուստ աշխարհք պարուց ու
եղանակաց զուարթութեամբը կը յիմա-
րէր: Անգին դրամ մըն էր որ վայրկենա-
կան դբօսանքի մը համար կը շուայլուէր,
մինչդեռ անտերունչ մարդոց վիշտը կրնար
դարմանել:

— Յիրաւի, Դոնի, ըսի դարձեալ ձկնոր-
սին. քիչ մը լաւ մտածող մարդը կը տեսնէ

որ այն ունայն զբօսասիրութեան նկտուած
դրամը կրնար մեծ բարիք ընել պատեհ
կարօտութեանց գործածուելով :

— Այո՛, և սրչափ հացաղուրկ ողորմե-
լիք կան որ եթէ այն շռայլեալ դրամին ոչ-
ինչ մաս մը ունենային, խնդութենէն բո-
լոր աշխարհն իրենց կ'ըլլար : Բայց թո-
ղունք այդ պահանջը . գոնէ փափաքելի էր
որ այդ հանդիսից ծախքերը անինչ տնան-
կաց վրայ ալ չձանրանային :

Աչքերս բացի զարմացմամբ .

— Ի՞նչպէս կարելի է, ըսի, որ այդ հան-
դէսք անինչ աղքատին վրայ ալ ծանրա-
նան :

— Մի՛ զարմանար, ըսաւ ծերը . ամենքս
ալ մէկ քաղաքի մը քաղաքացի ենք . չկայ
հատարակաց ծանրութիւն մը որուն ամենը
ըստ իրենց բաւականութեան բաժանորդ
չըլլան : Կը տեսնես ստէպ որ հասարակաց
չէնք մը կը շինուի . նոյն շէնքին որմերը
բարձրանալ չեն կրնար, մինչև որ իւրա-
քանչիւր քաղաքացին իր լումայն անոնց
հիմանցը վրայ չնետէ : Այսպէս նաև իւրա-
քանչիւր հասարակաց հանդէս ալ չկատա-
րուիր, մինչև որ առհասարակ հարուստ և
աղքատ քաղաքացի իր դրամիկը չնուիրէ :

— Ուրեմն, ըսի, դո՛ւ ալ պարտական
ես հասարակաց ծախուց բաժանակից ըլլա-
լու :

— Այո՛, ես ալ, ինչպէս ինձմէն ալ ու-
ղորմելի մը, եթէ կարելի է երբեք մէկ մը

գտնել որ պղտի գործիրի մը տէր ըլլայ ու
րով իր առօրեայ սպրուստը հայթհայթէ :

— Ո՞րչափ է ուրեմն քու պարտքդ հա-
սարակաց գանձուն նկատուամբ :

— Շատ և խիստ շատ, թէպէտ և աչ-
քիդ գուցէ ոչինչ երևայ. ֆրանգ մի և
յիսուն հարիւրորդք՝ այս ոչինչ նաւակիս
համար, և նոյնչափ ալ տանը համար, ե-
թէ տուն մը ունենայի :

— Եւ այդ տուրքը որչափ ատեն մէյ մը
պարտական ես սալու :

— Տարին մէյ մը :

— Տարին մէյ մը, ուրեմն շատ ծանր
ըլլալու չէ :

— Է՛հ. ծանրութիւնը միայն այն մէկը
կրնայ իմանալ որ այս վիճակիս մէջ ծնած
ըլլայ : Այդ գրամիկը ոչինչ կ'երևայ. բայց
ձեռք բերելու համար որչափ քրտինք թա-
փելու է, քանի՛ գիշեր քնէ զրկուելու է,
և որչափ անգամ ալ անօթութեան քունը
չարչարուելու է : Եւ բունն է օրէնքը. ու-
րոշեալ ժամանակին պատրաստած ունե-
նալու է մարդ. ապա թէ ոչ, օր մըն ալ ու-
շանալը, դառն կեանքի մը սպառնալիք է
գոգցես : Վարչութեան սրաշտօնեայն կը
հասնի, նաւակին կամ տանը կարասեաց
ձեռք կը դնէ, և աճուրդով վաճառելով
թէ ելած գրամը չբաւէ՝ նաւակն իսկ կը
վաճառէ, անինչ և մերկ ճամբու վրայ թող-
լով այն գժբաղդ ողորմելին, որ այդպիսի
ձախորդ պարագայի մէջ իյնայ :

— Ի՞նչ թշուառութեան նպատակ է, ըսի ինքիրենս, անդոր աղքատութիւնը: Օրէնքը ստոյգ է որ ամենուն հաւասար պիտոր տիրէ, բայց իր բացառութիւնը ունենալու էր ըստ պարագայից այն ուղորմելին վրայ՝ որ իր ծանրութիւնը մեծաւ վշտօք ու շատ զրկմամբ միայն կրնայ վերցնել: Հայր մը ըլլալու է որ գիտէ գորովով սրգւոյն ցաւոտ վէրքը պատել: Այս ուղորմելի աղքատն սրհազիւ թէ գիշեր ցորեկ տանջուելով օրուան հացիկը կը ճարէ, որմէ ստէպալ զուրկ կը մնայ, որ կիզիչ արևուն ու սառոյցին խստութեանց տակ կեանքը մաշեցնելով հեռու է ամեն զուարճութիւններէ և զուրկ ամենայն վայելքէ, ինչո՞ւ ազատ պիտոր չըլլայ այն ծանրութիւններէ՝ որու հպատակ են այն ամենքն՝ որ մեծագոյն շահու միջոց ունին:

Օրինաց մարդուն պատասխանը միշտ մի և նոյն է.

— Ունի՞ նաւակ մը իրեն յատուկ ինչք, և արուեստի մը զբաղելու սպտեհ:

— Այո՛. բայց ոչինչ աժէքի նաւակ և հազիւ թէ ոգեպահիկը ճարելու՝ ի դէպ, այն ալ ոչ միշտ:

— Շատ է. ամենայն լումայի տէր, իր լումայէն մասնիկ մըն ալ հասարակաց զանձուն հանելու պարտական է:

Խիստ է օրէնքս, այլ անոր հպատակութենէն զերծ ըլլալ ոչ աղքատ և ոչ հարուստ որ կարող է:

— Գոնի, ըսի ծերուս, կը տեսնեմ որ
դառնութիւն մը չկայ այս աշխարհիս վը-
րայ որու դուք ազբատըդ մասնակից չը-
լար. ուրիշ բան չգտար ձեռքէս բայց մաղ-
թել որ համբերութիւնը ձեր բեռան խըս-
տութիւնը թեթեւցնէ :

Աս ըսի ու մեկնեցայ ծերէն, որ նաւակն
առնելով հեռացաւ իր դործին :

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՏԱՌԱՊԱՆԻ :

Լճակիս աւազանին մէջ ու կղզեկիս հիւսիսային կողմը շատ մը փոքր կղզիներ կան . այլ հոյսկապ քաղաքիս ամփիթէատրոնը իր հիւսիսային ծայրովը մասամբ մը այն կողմի հորիզոնը գրաւելով, անոնց մէկ մասին երեւոյթը ինծնէ կը ծածկէ: Աչտարակիս բարձրութիւնն իսկ բաւական չէ յաղթահարելու այն կիսադարեան և աւելի ժամանակի բարձրաբերձ ծառերը, որ նոյն ծայրը գտնուող հասարակաց պարտիզին մէջէն իրենց բունը շեշտակի երկինքը կ'ուղղեն, լայնատարած ճիւղերով հովանաւոր միջոց մը պատելով և իբր պատուար՝ ետևի միջոցը կը խափանեն: Այս Նաբուլէօնեան յիշատակին կանաչազարդ ճեմելիքը, կարծես թէ հեռաւոր լերանց ստորոտէն ասդին ընդարձակածաւալ դաշտի մը եզերքը կանգնած է . Գիրովեան Ալպեայք անոնց ետևէն վեհափառ տնկըւելով, իրենց մանուշակագոյն ստուերներն ինծի կ'անդրադարձնեն, մերկ մերկ

գազաթներ երևցնելով, երկնից յատակ
կապուտը ատամնակերպ կը գծեն: Նրբեմն
ալ գոլորչեաց վերանալէն՝ խռովայոյզ ամ-
պոց ահեղ կոյտք վրանին կը կուտին ու մի-
ջոցը կը պատեն, խռով ու ջնջում սպառ-
նալով:

Բայց թէպէտ 'ի հանդիպոյ ծառք ու լե-
րինք միայն կը տեսնուին, գիտեմ ես որ
ոտիցս առջին տարածուած լճակը՝ հոյա-
կապ քաղաքը ետեէն ալ կը պատէ, շատ
մը կղզիներ ամփոփելով, որ առաւելապէս
տառապելոց օթեվանք են:

Այն անտես կղզիները հետզհետէ մտօքս
կը թուեմ, կ'անուանեմ, մինչև հուսկ ու-
րեմն դէպ 'ի աջակողմս բաց ասպարիզին
գալով, աչքս սալիտակ որմոց կոյտի մը
վրայ կը հանգչի, որու մէջէն, ինչպէս թէ
դրօշակիր ցից մը ըլլար, բարձր սրածայր
դանգակատան մը սեւայեալ որմերը կ'ամ-
բառնան:

Այն տանց կոյտին վրայ աչքերս սեւ-
ռած կը նայիմ. այլ ինչպէս անոնց երևոյ-
թը անախորժ զգացմամբ սիրտս կը սեղմէ:
Կանաչաղարդ կղզեկաց խմբի մը մէջ պա-
տած ժայռ մը կը նմանի, որու արեւակէզ
ժայռուտ կողից վրայ փորած բնակարանք
ըլլան: Այն վիմատաշ սալիտակ որմոց ան-
դրադարձ լոյսը տեսութիւնս կը խայթէ
ու մտաւոր զբօսանքս կը ցամբեցնէ: Իրենց
չրջակայ բարեբերութիւնը նայելով, Տան-
տալոսի սպտուհասը միտքս կու գայ. ցըր-

Թունս բարօրութեան մէջ ընկղմած, կը տեսնեն կաթողին, այլ անոր վայելքը խափանեալ է իրենց :

Ով որ այցելու եղած է Շիրայի Ատիւնաց քաղաքին, այս կղզեկիս օլ թեթև գաղափար մը կրնայ ունենալ, թէպէտ քիչ մը հեռաւոր : Իր անունը Պուռանոյ կը յորջորջի, և հինգ հազար ողորմելեաց հայրենիք է :

Այլ, ո՛հ, ո՛րչափ թշուառութեան բոյնք են այն կղզւոյն գիջին ու վատառողջ բնակարանք, զորոնք դաժած մարդկութիւն մը ծննդեան իրաւամբք հայրենի ատունք կը կոչէ : Փոքր է միջոցաւ կղզիս, այլ կեդրոն մարդաշատ մայրաքաղաքէն ժամով չափ հեռի է, և իբր լքեալ մարդկութեան մը պատասպարան կը համարի : Հոն մի ակնկալեր շահավաճառ քաղաքի մը խուճապող երթևեկը տեսնել, մի բազմաթիւ ճոխից փառազարդ պալատները, և մի անկարօտ կենաց զբօսանքի վայրերը : Այլ ընդհակառակն ամենայն ճարտարութեան լքեալ երկիրը, ձկնորսութեան միայնարանը, կարօտելոց օթարանը և անակնկալ տնանկութեան ողորմելի ապաստանարանը :

Եղաւ յիրաւի ժամանակ մը որ փայլեցաւ մասնաւոր ճարտարութեամբ մը այս տեղին, և ցարդ իսկ անոր նախկին կանացի ճարտարահիւս ժապաւէնք, բոլոր աչխարհիս մեծուհեաց ղարդուց փառքը կը

համարին: Այլ այն ժամանակ մի էր. արդ-
այն ճարտարութիւնը կորուսեալ, ողորմե-
լի բնակիչք առօրեայ հացը տաժանելի
աշխատութեամբ հաղիւ ձեռք կը բերեն,
ստէս ալ անկէ զուրկ մնալով:

Կղզին փոքր այլ իրենք բազմաթիւ և առ-
հասարակ ամենքն արուեստիւ ձկնորսք,
այն սակաւաթիւ ու պղտի տանց մէջ խըռ-
նած, ինչպէս կրնան ժամանակաւոր կե-
նաց տաժանելի օրերը կ'անցունեն: Չունե-
լով միջոց լաւագոյն տեղի մը փնտուելու,
համակամ յանձնառութեամբ իրենց ողոր-
մելիութիւնը այն աղքատին տանց մէջ կը
պատասպարեն: Եւ չէ զարմանք եթէ չորս
կամ վեց սենեկէ բաղկացեալ տան մը մէջ,
չորս և կամ վեց ալ ընտանիք գտնուին:

Իմ ծեր ձկնորսս ալ այսպիսի հայրենեաց
ծնունդ էր. թէպէտ ինքն իր աղքատու-
թեամբը հանդերձ բարեբաղդագոյն, նա-
ւակն իրեն տուն ու բնակարան ըրած էր,
գոզցես միշտ երկնից զուտ օգը շնչելով, և
ազատաբար լճին չորս կողմը թափառելով:
Մէկու մը հետ կապ չունենալով, և ոչ
իսկ մէկէ մը ակնկալութիւն ունէր, այլ
անհող կը շրջէր, ճակտին քրտանց արդիւն-
քովը ապրելով. կը ճաշէր իր ձեռաց պա-
տրաստած սեղանէն, և ողորմածաց կար-
կառեալ ցնցոտի հանդերձովը ինքզինքը կը
ծածկէր: Բայց և այնպէս չէր մոռնար իր
կարօտեալ եղբայրը, որ որդւոց հայր՝ այն
վշտաց ապաստանարանը կը տառասպէր:

Իր քրտանց շնչին արդիւնքէն անոր ալ մաս մը կը հանէր. և իբր եղբայր՝ ըստ կարի անոր ծանրութիւնը թեթեւցնել կը ջանար :

Եւ 'ի փոխարէն՝ երբ օգոց անբարեխառնութիւնը զինքը բռնադատելով լճակէն կը հեռացընէր, ոտից կռուան մըն էր եղբօրը տունը, ուր կը դիմէր բռնի անգործութեան ժամերը անցընելու :

Նմանօրինակ կենաց հպատակ են այն անշ բոլոր այն եղկելիք, որ իմ ձկնորսիս հայրենեաց ու բաղդին վիճակակից են: Եւ որչափ երանի կը կարդան իրենք իրենց այն եղկելիք՝ որ ծեր Դոնիիս նման առանց բռնադատիչ կապ մը ունենալու նոյն տեղւոյն հետ, միայն իրենց անգործութեան ժամերը հարկադրեալ հոն կ'անցունեն. ապա աղաս՝ կը մեկնին անկէ կաթոգին լճակին յստակ և աղատ օդը ծծելու և իրենց նախնական արուեստին գործին զբաղելու :

Այլ օգոց անհարթութեան գիշերները որչափ թշուառութեան նպատակ չեն արդեօք այն բազմաբնակ տանց ողորմելիքն :

Նոյեմբերի եօթնեակները միշտ ցաւոց օրեր կ'ածեն այն տեղւոյն :

Յորդ անձրեաց աւուրք են. հողմունք ստէպ կը շնչեն վտանգաւոր ընելով լճակին ջուրը: Վասն զի ստէպ հարաւային հողմոց բուռն շնչելովը, Ադրիականին ջրերը առատութեամբ ներս լճակը կը դիմեն,

կ'աճին, կ'ուռին, կը բարձրանան այնչափ՝ մինչև բաւական բարձրութեամբ ծածկել տանց գեանայարկը :

Այն ատեն եղճիկ անոնց որ այն գիջին գետնայարկ սենեակները կը բնակին. եթէ թմրութեան քունէն ըմբռնեալ՝ չեն զգար սպառիչ տարեր գողունի մերձեցումը, անչուչա մահ է որ զիրենք կ'ըմբռնէ :

Եւ քիչ են արդեօք այն թշուառութեան դէպք որ ստէպ կը պատահին և այն տառապելոց սուգը կը կրկնապատկեն : Մանաւանդ որ բռնի անգործութեան պայմանը ստիպելով այն բազմաթիւ ողորմելի ձկնորսները տունը ապաւինելու, առ 'ի չգոյէ տեղոյ՝ հարկ է իբր հանգստեան վայր՝ սենեկին անկիւն մը ընտրել, և գետինը փռուած փախաթ մը անկողին ընել :

— Անցած տարի նոյեմբերի առջի օրերն էինք, կ'ըսէր ինծի օր մը ծերուկ Դոնիս. հարաւային հողմը բռնութեամբ շնչելով՝ դրսի ծովը սաստիկ կը գոռացնէր : Արհասկընայի որ թշուառութեան օրերը կը մօտենային : Անձրևը մերթ ընդ մերթ կ'իյնար երկնքէ, որ երբեմն մութ ամպերով կը պատէր, երբեմն ալ վայրկենական պարզելով մը՝ առ վայր մը արևուն փայլը կը ցուցընէր :

Ես ուզելով կրցածիս չափ օգուն անհարթութեան դիմանալ, սովորական աշխատութիւնս կը շարունակէի, պատրաստուե-

լով անդործութեան ժամուն՝ որ կանխաւ
չահածովս պիտոր անցունէի :

Բայց վերջապէս ճար չեղաւ . ամպերով
ճանրացած երկինքը սկսաւ ջուրն առատա-
րէն վար թափել , և քամին որ հեազհեաէ
կը սաստկանար , սլ նաւակիս բնակու-
թիւնը անհանգուրժելի կ'ընէր : Հարկ էր
սեղի տալ ու տունը ասլաւինիլ : Գնացի
սլատասլարեցայ եղբօրս բնակարանը :

— Ներէ , ըսի ծերուկիս , հարցընեմ .
եղբօրդ տուն որ կ'ըսես՝ մեծ էր :

— Մեծ ըլլալու էր , սլատասլանեց ճըկն-
որսը , թէ որ բոլորն իրեն ըլլար : Սակայն
նոյն տանը մէջ ուրիշ եօթ ընտանիք ալ կար :

— Եօթ ընտանիք , ըսի զարմացմամբ .
ուրեմն շատ մեծ ըլլալու էր :

— Այնչափ՝ որչափ բաւական էր զլուս-
նիս մէջը սլատասլարելու : Ընդ ամենը ութը
սենեակ էին . երկուքը գետնայարկը , միւս-
ները վերնայարկը :

— Եւ ի՞նչպէս կարելի էր , ըսի , այնչափ
ընտանիք նոյն տանը մէջ բնակեցնել :

— Աղքատը , սլատասլանեց , վարժած
է զրկմանց ու կարօտութեանց : Բաւական
է իր առօրեայ ոգեսլահիկը գտնէ , անտըր-
տունջ կ'անցունէ ինչեիցէ անշուք և ան-
ճուկ տեղ :

— Տան վարձք կը հատուցանէր , հար-
ցուցի դարձեալ :

— Այո՛ , սլատասլանեց . ամսէ ամիս
հինգ ֆրանք կը հատուցանէր . և եղճկ

այն մարդուն որ դրամը ժամուն պատրաստ չունենայ. հարկ է անյարկ անտուն ճամբայ իյնայ մինչև ուրիշ բնակութեան տեղի մը գտնէ :

— Այդպիսի դէպք մը հանդիպած էր երբեք եղբօրդ, հարցուցի դարձեալ հետաքրքրաբար :

— Այո՛, ձմեռ ատեն հանդիպած էր իրեն անգամ մը. այն տանն ես հիւանդութեամբ ծանրացած հասարակաց հիւանդանոցը կը գտնուէի ու չէի կրցած օգնել իրեն : Եւ երբ ապաքինեալ ղինքը տեսնելու գնացի, այս յետին բնակած տունը գտեր էի : Անկէ ետև մինչև այս իր յետին ճախորդութիւնը նոյն տանը մէջ մնացեր էր :

Արդ, ինչպէս կ'ըսէի, ես ալ օգուն անբարեխառնութենէն բռնադատուելով, նոյն տունը ասլաւիներ էի : Եղբօրս բռնած սենեակը վերնայարկը կը գտնուէր : Հոն անկիւն մը փսիաթի մը վրայ ընկող մանեալ, անհարթ օրերուն գիշերները կ'անցունէի, մնալով որ օգուն հանդարտելովը նորէն իմ գործիս զբաղումը կարենամ ձեռնարկել :

Նոյն տան գետնայարկին երկու սենեկաց մէջ ուրիշ երկու ընտանիք կը բնակէին : Աջակոմեան սենեկին մէջ հայր ու մայր իրենց երկու մանկահասակ որդիքներովը կ'ապրէին, կամ թէ ըսեմ՝ կը տառապէին : Ասոնք քան զմեզ իսկ թշուառ և աղքատ, և ոչ իսկ նաւակ մ'ունէին որու

միջոցաւ իրենց առօրեայ ապրուստը հայթ-հայթեն: Հաողա էրիկը ուրիշ ձկնորսաց ընկերանալով, ողորմելի աւուրչէքի մը դրամովը կ'ապրեցնէր իր թշուառ զաւակները:

Առջի երկու օրերն ես անգործութեամբ տունը անցուցեր էի, դքսազելով արուեստիս գործիները նորոգելու ու կարգի դնելու. և ուրիշ այլ ևայլ ձեռագործներով կը ջանայի անգործութեան ժամերուն ձանձրութիւնը մեղմացնելու: Այն երկու օրերն անցեր էին առանց օգոյ վրայ փոփոխութեան նշան մը բերելու. երրորդ օրն ալ լուսցաւ հով և անձրև ընծայելով: Այլ յանկարծ երեկոյեան դէմ հովը ինջնալով արևմտեան հորիզոնը կարմիր գծով մը գունաւորեցաւ: Այն կարմրութիւնը ուրախութեան նշան: մըն էր զոր ամենքս իբր աւետիս ընդունեցանք, յուսով յաջորդ օրը պայծառ երկնից արևը վայելելու, և մեր ձանձրալի անգործութեանը վերջ մը դնելու: Արդէն ջրին աճմանը մէջ զգալի տարբերութիւն մը կը տեսնուէր դէպ 'ի նըւազման:

Նոյն գիշերը բոլոր կղզեցիքս անկասկած՝ անգործ քնոյ զմեզ կու տայինք: Խորին լռութիւն մը կը տիրէր բոլոր կղզին. այն աղքատին տանց մէջէն ոչ լոյս կը տեսնուէր և ոչ աղմուկ կը լսուէր. կարծես թէ այն ամապամած մութ երկինքը շիրմի մը քարն էր որ ողջոյն կղզին գուրի մը մէջ փակեր էր:

Մեր տանը գեանայարկն իսկ անչունջ
կը հանգչէր այն ընտանիքն՝ որ երկրորդ
օրն անդարմանելի սուգի մէջ պիտոր ըն-
կըլմէր : Իբրիկն ու կնիկը գեանէն բարձր
երկու յենտրանի վրայ հանգչեցուցած ան-
կողնի մը մէջ պառկած կը հանգչէին . իսկ ի-
րենց երկու մանկահասակ տղայրը , քուր-
ջերու մէջ պլլած , սենեկին անկիւն մը , վար
գետինը փռած փսիաթի մը վրայ՝ անմեղու-
թեան խորին քունը կ'ըլլային : Այն սենեկին
մէջ , թէ կը հարցնես , ուրիշ կարասիք չկար ,
եթէ ոչ ջախջախետլ աթոռ մը , տախտա-
կեայ մոխրատար վառարան մը , մտրացո-
րենի պղնձեայ պզտի պտուկ մը և պատին
դամէ մը առկախետլ մէկ քանի պատառա-
տուն հանգերձք : Այս էր այն տանը բոլոր
ճոխութիւնն :

Մինչդեռ այսպէս ամենը անդորր քունը
կը վայելէին , յանկարծ , ընդդէմ ամենայն
ակնկալութեան , օդը նորէն 'ի չարն կը
դռունայ : Հարաւային հովը կը սկսի բռնու-
թեամբ շնչել . լճակին ջուրն իսկ սր նուազիլ
սկսեր էր , դարձեալ կը սկսի աճիլ , ու-
րիշ ու փողոցները գեղանիլ : Այսօր կա-
մաց տարածուելով , սուններուն դրանց
ճեղքերէն կը սկսի ներս մտնել , և ինչպէս
անկէ մտած ջուրը բաւական չըլլար , գետ-
նէն իսկ կը բզլսի ու տանց գետնայարկ
սենեկաց մէջ կը բարձրանայ : Ով որ զգայ
այն սպառիչ տարեր ներկայութիւնը , ըզ-
բուշտցաւ ու մեծ ձախորդութենէ մը ա-

զատ մնայ: Սակայն մեր այս դժբաղդ ընտանիքը կարծես թէ անզգայութեան մէջ ընկղմած էր:

Արդէն ջուրը նոյն սենեկին մէջ կէս մեդրի չափ բարձրացեր էր, այն երկու անմեղ տղայքը խոր քնոյ մէջ ըմբռնելով: Խեղճերը, և ոչ ճիշ մը կրցեր էին հանել և իրենց վտանգը՝ ծնողացը զգայնել:

Առաւօտեան դէմ ջուրը սկսելով նըլազիլ, սենեկին այն մէկ երկու կարասիքն ալ դէպ 'ի գուռը կը ձգէ: Յանկարծ ծնողական անկողնին յենարանը թեթև հարուածէ մը կը ցնցուի. մէկէն մայրը կ'արթըննայ և անկողնին մէջ կը շտկուի: Արնայի չորս կողմը. այլ դժոխային մութը չներեր իրեն բան մը տեսնելու. և երբ մտախորհ կը կենայ, դարձեալ անկողնին յենարանը ուրիշ թեթև հարուածէ մը կը ցնցուի:

Եղկելուոյն սիրտը կը սկսի բաբախել. տարակոյս չկայ. բան մըն էր որ անկողնին զարնուեցաւ. ուշ կը դնէ և ահա արիւնը երակաց մէջ կը սլազի. քալո՞ղ ջրի ձայն է: Զուրը, ջուրը, կը կանչէ յիմարեալ, և էրիկը հրելով որ արթըննայ, վար կը նետուի տղոցը քովը երթալու: Այլ խեղճին ոտքերը գետինը կոխելով ջրին մէջ կ'ընկղմին. մութին մէջ խարխափելով, տղոց սլառկած անկիւնը կը դիմէ. այլ ունայն տեղ տղաքը կը փրնտուէ, զո՞ւր տեղ զանոնք անուամբ կը կանչէ. ուստեք ձայն չկայ: Յիմարեալ սենե-

կին մէջ կը խարխափէ լոյս մը խնդրելով ու տղայքը կանչելով: Այլ աւանդ, ոչ լոյս կարկառող ձեռք մը կար և ոչ տղու ձայն կը լսուէր. և մինչդեռ դէս ՚ի դուռը կը մօտենայ, ոտքը մարմնոյ մը կը հանդիպի. ձեռքը վրան կ'երկընցնէ. աւանդ. իր դաւակն էր այլ անդգայ: Շտապաւ ջրին մէջէն վեր կ'առնու. էրիկն ալ որ դէս ՚ի դուռը գնացեր էր միւսին կը հանդիպի ու վեր կ'առնու. խեղճերուն գիակաները ջրին ձգելովը մինչև այն տեղ հասեր էին. ինչպէս թէ ուղենային ցաւոց ու յուղարկաւորութեան ճամբան կարճեցնել:

Ողբոց ու լալեաց աղաղակներէն արթըննալով, ճրագ մը կ'առնում ու վար կը վազեմ, շարունակեց ըսելու ձկնորսս. և հոն դուռը բանալ տալով, այն ապիտղորմ տեսիլը կը տեսնեմ: Երկու տղայոց գիակաները անկողնին վրայ պառկեցուած էր. մայրը ջրին մէջ չոքած կուրծքը բաղխելով մազերը կը փետտէր. իսկ հայրը երբեմն այս երբեմն այն ձեռացը մէջ վերցնելով, սրբտին բաբախումը կը քննէր, ու գլխիվայր դարձնելով կլլած ջուրը դուրս փսխել տալ կ'աշխատէր:

Այլ ունայն տեղ կը տագնապէր եղկելին. ալ ժամանակն անցած էր. այն մատաղահասակ տղայքը չէին կրցած երկայն ատեն ջրին խեղդիչ զօրութեանը դիմանալ և ալ անշունչ և անզգայ գիականեր դարձեր էին:

Հայրն իր ճգանց ունայնութիւնը տեսնե-

լով առանց արտօսք թափելա՛ւ անձայն ,
անբարբառ , ինչպէս թէ անզգայ այլ շար-
ժուն արձան մը ըլլար , առ վայր մը ձեռ-
քերը մածեալ՝ աչքերը տղոցը դիականց
վրայ սեւեւեց . սալա յանկարծ ետ դառ-
նալով , ինչպէս թէ չլսէր կնոջը յուստհա-
տութեան ողբոց , դանէն դուրս ելլաւ դը-
նաց եղկելին՝ ցամբած արաստուաց միւս-
թարութիւնը բացակայութեամբ խնդրե-
լու :

Քանի մը ժամ ետքը ջուրն իր սովորա-
կան չափին ինջեր էր : Հարաւային հովը դա-
դարելով , երկինքն ալ սլարդեր էր , գեղե-
ցիկ արև մը ցուցնելով , որ կարծես թէ
այն թշուառութեանը վրայ կը ծիծաղէր :
Նոյն օրնալ երկու տղայոց աղքատին յու-
ղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ , որոնց
թաղմանը կղզւոյն մեծ մասը ցաւակցա-
բար յուղարկաւոր դնացին :

— Յիրաւի , ցաւալի դէպք է , ըսի երբ
ծերն իր պատմութիւնը լմնցուց . բայց ըսէ
ինձի , արդեօք նոյն դէպքը ստէպ կը հան-
դիպի :

— Գիտես , պատասխանեց ծերուկը , մեր
լճին օրէնքը : Զուրը տարւոյն մէջ գտնէ
անգամ մը իր սովորականէն դուրս աճման
չափն ունի . այլ սրովհետև ամեն տարի
արտաքոյ կարգի աճումներ չեն պատահիր ,
անոր համար ալ մարդ վտանգին ժամա-
նակը անպատրաստ կը գտնուի . մանա-
ւանդ զիչերն որ հանգիպի : Արնաս հաւ-

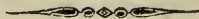
տալ որ այդ դժբաղդ դիպաց շատ անգամ
տկանատես եղած եմ. և ապահով եղիր որ
ցորչալի լիճս բնակութեան վայր ըլլայ,
նայն ճախորդութիւններն անպակաս պի-
տոր ըլլան: Աղքատին ժառանգութիւն
մըն են որոնց պէտք է անտրտունջ հպա-
տակի:

Բայց չկարծես որ այնպիսի առթով միայն
անոնք կը վնասին որ այսպիսի դառնու-
թեան նպատակ կ'ըլլան. այդ արտաքոյ կար-
կի ջրին աճումը վնասաբեր է առ հասարակ
այն ամենուն՝ որ գետնայարկ սենեակները
կը բնակին: Այնպիսի ատեն այն եղիւ-
լիք հարկ է իրենց սենեակներէն փախչին
և կարասիքնին ապրեցընեն, բարձրագոյն
տեղեր ապրուինելով. որ թէպէտ անինչ
աղքատաց համար դիւրին գործ մըն է,
սակայն անկէ առաջ եկած հետեւանքն է
ծանր: Զուրն որ քանի մը ժամու մէջ բարձ-
րանալով գետնայարկ տեղերը կը ծածկէ,
եթէ ուրիշ վնաս ալ չհասցնէ, այնպէս թըր-
ջած ու խոնաւ կը թողու այն տեղերն՝ որ
առ ժամանակ մը անբնակելի կ'ըլլան: Եւ
ի վերայ սյսր ամենայնի աղքատը բռնա-
դատեալ է անմիջապէս իր պատուարանը
դառնալու. իր անինչութիւնը չիններեր իրեն
ղանաղանութիւն դնելու խոնաւ ու չոր
տեղւոյն մէջ. հապա միշտ հարկադրեալ է
անողորբելի պայմանին հպատակելու:

Մտածէ մէյ մը ինչպիսի՛ թշուառութիւն
ըլլալու է այդ այնպիսի եղանակի մ'որ ա-

րևու ուժը չիզօրեր այն խոնաւութիւնը ցըն-
դելու և ձմեռն իսկ շտապաւ հասնելու կը
դիմէ :

Ո՛րչափ դաս չեն մատակարեր մարդկու-
թեան այս վշտաց խորհրդածութիւնք :

ԺԱ .

ԱՒԱԶՈՒՏԻՆ ԽԱԶԸ :

Ահա այդ ծովափն ինջած դէպ 'ի արեւմտեան կողմը քայլս առնելով կը շրջագայիմ : Անդորր Ադրիականին կապուտակ ջուրն ինչպէս խաղալով կը ծփայ և ծփալով վէտ վէտ կը խաղայ , կը սահի , կը յառաջէ , և թեթեւութեամբ աւազին վրայէն ոտիցս առջևը կը գլորի . ապա ճերմակ փրփրոյ մը հետքը թողլով նորէն ետ կը դառնայ կը մարի :

Այն խոնաւ աւազը որու վրայ կը քալեմ՝ մարմնոյս ծանրութեանը տեղիք կու տայ , ոտիցս դրոշմը կ'ընդունի , և իբր անցքիս մատնիչ՝ ետևս կը մնայ . չիք յոյս թագըստեան , կ'ըսեմ , այնպիսի անողորբելի մատնը չէ մը . ես կ'անցնիմ կ'երթամ , այլ նա ինքն հետոցս անջնջելի հաւաստիքը բարձրաբարոզ կը զուրցէ : Այլ սպասէ . ահա յստակ ջուրն իբր անոր յանդիմանիչ կու գայ , այն հետքը կը ծածկէ , և երբ կը քաշուի , ամենայն ինչ ջնջուած՝ անհետ եղած է :

Այսպէս են նաև մեր անցելոյն յիշա-

տակները . գէտք իրենց դրոշմը մեր յիշողութեանը մէջ կը տպուորեն , այլ ժամանակին ջուրը կու գայ տպա ու զանանք ջնջելով՝ մուսցութեան մէջ կը թաղէ : Սակայն են թշուառութեան դրոշմածք որ կենօք միայն կը ջնջուին :

Այս ընդարձակ ծովուն սահմանը՝ հորիզոնին գիծն է միայն : Ոչ ցամաք երկրի հետք կը նշմարեմ , և ոչ լերան մը զագաթը հեռուանց ցցուելով՝ այն հորիզոնին կոր գծին միակերպութիւնը կը կտարէ . այլ ծով , ծով և անհուն ջուր :

Հորիզոնին կապուտ երկնից վրայ մէկ քանի զրապագոյց կոչուած , փոքրամարմին բեռնաբարձ նաւք կան , որ իրենց ճերմակ առագաստներն օդու պարզած՝ կը սպասեն թէ երբ թեթև հողմիկը կամաց կամաց զիրենք քշելով լճակս մացընէ և կամ իրենց հայրենի երկիրը տանի հասցընէ :

Անոնցմէ ալ անդին ծովուն խորերը սև կէտեր կը նշմարեմ . ափսո՛ս . կարճատես աչքս չիներեր որ աւելի սաուգութիւն մը ունենամ : Հարկ է կրկնադիտիս ձեռնառութեանը դիմեմ . և ահա անոր միջնորդութեամբը այն սև կէտերը տեսնեմ կը մեծնան ու կը խոչորնան . նաւք են և տառագաստաւորեալք : Առագաստին կարմիր ու դեղին գունաւորած , մերթ խաչին նշանը վրանին նկարած կը կրեն , մերթ ալ Աստուածածնայ կամ սրբոյն Անտոնի Բատուացւոյն անարուեստ պատկերը :

Պրակտիկներու խումբ մը են , ճոխագոյն ձկնորսաց սեփական նաւը :

Պրակտիկն լճակիս բնակչին շահաւորագոյն գործին է : Մեծ նաւակ մըն է կրկին առագաստներով , և այնպէս ամրաչէն՝ որ կարող է աներկիւղաբար Ագրիականին թեթեւալեացը դիմագրաւ երթալ : Թիու բռնութեամբ ծանրաչարժ է յիրաւի . բայց երբ հովը անոր առագաստները ձիգ մը կ'ուռեցընէ և կողերը ճաճաացնելով բոլոր մարմինը մէկ կողմի փորուն վրայ կը պառկեցընէ , կարծես թէ թևեր առած թռչնոյ պէս կը սրանայ , այն տատանեալ ջուրը փրփրացնելով :

Բայց երբ ծովուն երեսը հովէն չիչարժիր , այն ատեն մարդկային բազուկն է որ անոր պակասութիւնը պիտոր լեցընէ . և եթէ տիրոջը տունը անբաւական է նոյնչափ բազկաց , աւուրչէքի մարդը անոնց տեղը կը փոխանակէ , չորս կամ վեց թուով : Թիակը կը բաղխեն , ջուրը կը ձեղքի , նաւակը կը շարժի , ծանր այո՛ , այլ կը յառաջէ , կը հեռանայ , ծովափը ձիգ մը ետեւը ձգելով :

Այլ այս մեծաչէն նաւակը լճակիս շրջակայից մէջ իրենց յատուկ տեղին ու հայրենիքն ունին . վասն զի լճակս թէպէտ և առհասարակ բոլոր բնկաց հաւասարապէս ժառանգութիւն տրուած է , սակայն ընդարձակ ծովը միայն աներկեղաց և միջոց ունեցողներու պարգև է : Բնլեստրինա և

Գիտճճիա երկու զլխաւոր տեղիք են այս մեծակառոյց նաւակաց . և այս տեղեաց մէկը Մալամորի ջրանցքին հանդիպակաց կողմը կը գտնուի , այն երկայն ու բարակ կղզւոյն վրայ , որ աղքատին տանց երկայն գիծ մըն է , և այլ և այլ անուններ կը կրէ , մինչև Գիտճճիա՝ քսանընօթը հազարաց քաղաքը , իր լայնաբերան ջրանցքովը այն գծին շարունակութիւնը կը կտրէ :

Այս տեղեաց բնակիչք ըստ կարողութեան , ոմանք լճակը կ'որոնեն , և այլք պրակոցաց տեարք , Ադրիականին ալեաց վրայ կը նահատակին : Միշտ խմբովին կը նաւարկեն ծանր ծանր յառաջ քալելով և միշտ ուռկանին բովանդակածը որոնելով : Նաւակ մը իրենց հանապազօրեայ սպասարկուն է . մինչդեռ իրենք ծովու վրայ շահատակելով՝ անոր ջրերը կը ստըկեն , այն նաւակը պաշարաբեր կը հասնի , անոնց պիտոյքը կու տայ , ճուկը կ'առնու և առագաստը դարձնելով ետ կը դառնայ ու վաճառանոցը կը դիմէ : Անոնք կամաց կամաց գործը յառաջ կը վարեն . գիշեր ցորեկ ուռկանով ծովու վրայ կը քալեն , մինչև երկնից սպառնալիք մը ստիպէ զիրենք մօտ ցամաքատեղի մը ապաւինելու :

Այլ եղկելիք երբեմն ալ յանակնկալս փոթորկաբեր ամպերէ կ'ըմբռնուին . այն ատեն խռովեալ ծովը զիրենք աստանդական կը վարէ , և դեռ պատսպարան մը չի գտած ծովակուր կը կորսուին , բազմաթիւ

ընտանիք անլուր թշուառութեան մէջ
ընկղմելով:

Այս ձկնորսք երբեմն ծովափին շատ մօտ
ուռկանները կը ձգեն ու բաղդերնին կը
փորձեն: Ծովուն մէջ ընդարձակ կիսա-
բոլոր միջոց մը կը պատեն, ու երկու խումբ
բաժնուած՝ ծովափը կ'իջնան, մէկմէկէ եր-
կայն միջոցաւ բացակայ: Ուռկանին երկու
ծայրից լարերը ծանր ծանր իրենց կը ձգեն,
կանոնաւոր քայլով միշտ իրարու մօտենա-
լով և իրենց հայրենական երգերը հնչեցնե-
լով. մէկ քանի պրակոցք հեռուները ուռ-
կանին բոլորը շարուած՝ անոր ձգուելովը՝
իրենք ալ ցամաքին կը մերձենան: Ախա-
բոլոր միջոցը հետզհետէ կ'անձկանայ, կ'ամ-
փոփի, կը պզտիկնայ, ձկունք իրենց տագ-
նապիչ շարժմունքներովը զջուրը կ'եռացը-
նեն, և վերջապէս ձկներով ծանրացած
ուռկանը ծովեզրը կը հանեն: Աողովք այլ-
ևայլ մեծութեամբ ձկներով կը լցուին, կը
զեղանին. ինչպէս կը խնդայ այն ատեն
ձկնորսին սիրտը:

Ախտոյի ծովափը յաճախ ըրած շրջագա-
յութեանցս զուարճութիւններէն մէկը, այ՝
տեսարանս էր երբեմն: Այն ատեն այս ա-
ւազուտից կղզին զբօսալի ամայութեան մը
բնակարանն էր. դէպ 'ի քաղաքը հայող ե-
րեսը այգեստաներով զարդարած՝ ծովեզ-
րը Ադրիականին ջրին ազատութեանը թու-
ղուած էր. միայնութիւնը սիրողք հոն տե-

զուանք ժուռ դալու կ'երթային իրենց մտա-
ծութեանց ու ծովուն ալեայը հետ խօսե-
լով: Անկէ ցայս քանի մը տարի անցած
է. և սրչափ փոփոխութիւն չեն բերած
այն աւազուտից ամայութեան վրայ:

Այսօր շահախնդիրք ոմանք ողջոյն աւա-
զուտին տիրանալով այն տեղւոյն միայնու-
թիւնը շփոթից և աղմկի վայր փոխեր են:
Բազանեաց երկու մեծաչէն տունք, իրենց
բազմասենեակ թևերն մինչև ծովուն խորը
կը ձգեն, անհամար պարասպորդաց խում-
բերուն զբօսատեղի ընծայելով: Ամառնա-
յին եղանակին օրերը ծովուն մկանունք կը
վխտան լուսացուողաց գլուխներով. հոն
տեղի սրճանոցք հոծ են բազմութեամբ, որ
կամ կը ճաչեն, կամ կը խաղան և կամ
լուսցողները դիտելով ձանձրութեան ժա-
մերնին կը սպաննեն:

Հազարաւորք են որ արդէն այս պարա-
պութեանց կը զբաղին, և սակայն մերձա-
կայ հոյակապ քաղաքը իր հիւրերն ու
պարասպորդները շարունակաբար շոգենա-
ւուց միջոցաւ դէպ հոս կ'ուղարկէ: Կառաց
աղմուկը կը սաստկանայ, երթևեկը կը
յաճախէ, և այն նախնի վայրենի աւա-
զուտք որ արդ 'ի ծառազարդ ճեմելիս փո-
խուած են, երաժշտական փողոց հնչելու-
վը՝ աղմկալից բազմութեանը շրջագնայու-
թեան տեղիք եղած են:

Ա՛լ անցաւ կղզւոյս նախնի բնական վա-
յելչութիւնը. արդ այն տեղեաց նախկին

յանձախողը չըզգար այն աստորժըզոր երբեմն
միայնութիւնը խնդրելով կը վայելէր : Այն
ատեն սիրտը այն անգորրութեանը մէջ
ընդարձակ հորիզոնին հետ կը բացուէր .
թոքերն ազատ կը շնչէին և միտքը հոգե-
րէ կ'անգորրանար : Հիմա ընդհակառակն
խռով շփոթ ու տաղտուկ անոր սիրտը
կը պատեն :

Յառաջ ուրեմն , երբ ամենայն ինչ իր
բնական վիճակին մէջ էր և լռութիւնը խո-
րին , այն աւազուտ բլրակաց վրայ անշուք
խաչ մը տնկուած կար : Ստէպ անոր քովէն
անցնելով , մերթ վրան Աստուածածնայ
պատկեր մը կախուած կը տեսնէի , մերթ
անթառամ ծաղկանց պսակ մը , մերթ ու
փունջ մը վայրի ծաղկանց պարզաբար ա-
ւաղին մէջ խաթած :

Այն անշուք խաչափայտին քովը շատ
անգամ աղքատ ծերուկ մը նստած կը տես-
նէի . ինչպէս թէ խաչին պահպանութեան
յանձնարարութիւնն ընդունած ըլլար՝ այն
տեղերէ անմեկին էր : Այն ամայի աւազու-
տից վրայ բոլոր տարին թափառելով , ծո-
վափին ժժմակները կը ժողովէր . զորոնք
ապա այցելու օտար ուղեորաց վաճառե-
լով , սակաւապէտ կենաց պիտոյքը կը հայ-
թայթէր :

Ես սովորութիւն ըրած էի ստէպ քովէն
անցնելով զինքը բարեւելու և ողջութիւնը
հարցնելու : Եւ ցաւոտ աչքերը վեր վեր-

ցընելով կը նայէր ինծի, ու ժպտելով նրկու խօսք կը պատասխանէր . խեղճին սիրտը բեկեալ էր :

Օր մը համարձակելով մօտեցայ դարձեալ իրեն , որ ըստ սովորութեան խաչին քովը նստած էր ու խոր մտածութեանց մէջ ընկղմած կ'երևար :

— Ծերուկ , ըսի , շատ ժամանակ է քանի որ զքեզ միշտ հոս տեղուանք կը տեսնեմ . միթէ այս կղզին է քու հայրենի ուրորանդ :

Զարմացմամբ երեսս նայեցաւ և ապա տխրութեամբ աչքերը խոնարհեցնելով ,

— Ոչ , պատասխանեց . հայրենեաց տեղին այս չէ , թէպէտ և ասկէ շատ հեռի ըլլալու չէր այն , թէ որ հիմա հայրենիք մը ունենալու ըլլայի :

Յետին ըսածը զարմանքս բերելով հետաքրքրութիւնս գրգռեց : Ար սպասէի աւելի քան մը լսելու , հայրենեաց անուանը տեղեկանալու . այլ նա լռեց , աչքերը տխրութեամբ գետինը սեւեռեց , և տեսնեմ արցունք մը աւազին վրայ գլորեցաւ : Տարակոյս չկար . ցաւոց պատմութիւն մը կար այն արցունքին մէջ , և դառն յիշատակ մը այն խաչին ներքեւը : Սիրտս զգաց ցաւակցութեան գրգիռը , և ամիջապէս խաչին մէկ կողմը աւազուտին վրայ նստելով ,

— Ծերուկ , ըսի անոր , ներէ խօսքիս . բայց կը գուշակեմ որ սրտի վէրք մը ունիս

և սուգի ցաւ մը կեանքդ կը մաշեցնէ: Ասիկայ երեսիդ վրայ կը կարդամ: Յայց ո՞վ կայ աշխարհիս վրայ որ թեթեւ կամ ծանր վիշտ մը չունենայ. նոյն իսկ կեանքը վըշտաց ու ցաւոց բեռ մըն է առհասարակ ամենուս, որ ծնած օրերնիս իբր ժառանգութիւն արուած է մեզի: Սակայն արի մարդուն միայն ձիրք մըն է այն վշտաց բեռան ծանրութիւնը թեթեւցնել:

Երեսս նայեցաւ ծերուկը, ու գլուխը շարժելով,

— Բարեկամ, պատասխանեց, եթէ երեսդ ստոյգ կը խօսի՝ կը գուշակեմ որ երբեք մեծ վիշտ մը սրտիդ անդորրութիւնը չէ խռոված. ապա թէ ոչ՝ փորձ ըլլալու էիր այն վշտաց վէրքերուն որ ինչ և իցէ արիութիւն անդօր է գարմանելու: Մխիթարական խօսքը հեշտեալ կ'ելլէ մարդուն բերնէն, այլ միայն հարուծեալ սիրտ մը անոր զօրութիւնը կրնայ չափել:

— Ծերուկ, պատասխանեցի ես դարձեալ, կը տեսնեմ որ վշտին փորձ մարդու մը պէս կը խօսիս. եթէ քեզի ծանր չըլլար՝ կը փափագէի ցաւոցդ արկածը լսելու:

Ըսի և ուշադիր անոր երեսը նայեցայ, հետաքրքրաբար անոր պատասխանին մնալով: Այլ նա լռեց իբր տարակուսեալ ու մտախորհ. և ապա տեսնեմ երեսը սուելի այլայլութիւն մը առաւ որ սրտի սաստիկ բեկում մը կը նշանակէր: Շիտակը այն ատեն կսկիծ մը զգացի յիս, մտածելով որ գուցէ

հարցմամբս անոր անդորրութիւնը խռովեր էի , անցեալ գառնութեան մը յիշատակը անոր մասցը մէջ զարթուցանելով :

— Գուցէ հարցմունքս քեզ վիշտ կը բերէ ձերուկ , ըսի անոր :

— Է՛հ , ոչ , պատասխանեց տխրութեամբ ձերն . պէտք չկայ որ հարցմունքդ սրտիս մէջ ցաւ մը նորոգէ : Այս խաչն որ կը անսնես՝ շատ տարիներէ 'ի վեր սիրտս տակը թաղած է . միայն ատոր մէկ հայեցուածք մը բաւական է բոլոր անցեալ գառնութիւնս նորոգելու :

— Ուրեմն , ըսի , թէ այդպէս է , այդ խաչը մեծ արկածի մը յիշատակարան ըլլալու է :

— Է՛հ , այո՛ . և այնպիսի դառն արկածի մը՝ որ ոչ երբեք կը հնանայ :

— Ո՞ր դիտէ , համարձակեցայ ըսելու , գուցէ տարածամ՝ մահու մը ակնարկութիւն մըն է :

— Այո՛ , պատասխանեց հառաչանքով , և աչքերն արցունքով լցուեցան :

— Ներէ , ըսի գարձեալ , ցաւակից հետաքրքրութեանս . գուցէ եղբօր մը կամ սիրելի զաւակի մը տարածամ՝ մահն է որ կու լաս :

— Այո՛ , պատասխանեց տխրութեամբ . այլ ոչ միայն սիրելի զաւակի մը , հասլանաւ ողջոյն տանս և բոլոր բարօրութեանս անդարմանելի կորուստն է որ զիս այս ցաւոյ վիճակը հասցուց : Բայց եթէ բարե-

սիրտ հետաքրքրութիւնդ կ'ուղէ խմբաւարի պատմութիւնս լսել, մախի ըրէ. գուցէ ցաւակցութիւնդ սրտիս դիւր մը բերէ :

Աչքերս իրեն ուղղած՝ լուռ և սւշագիր անոր պատմութեանը պատրաստուեցայ : Ծերը քիչ մը լռութեամբ գետինը նայելէն ետեւ, այսպէս սկսաւ ըսել .

Գիտես որ Մալամոքի ջրանցքին հանգի պակաս կողմը Սանբիէո խեղճ ձկնորսաց բնակատեղին է . զոր ոչ քաղաքի մը և ոչ գիւղատեղւոյ մը կրնամ նմանցնել . կղզւոյ մը դէպ 'ի երկայնքը ետեւէ ետեւ շարուած աղբատին տուներ են, ողորմելի աղբատութեան մը բոյն : Չկայ ուրիշ ապրուստի միջոց՝ բայց եթէ ձկնորսութիւնը, որու շնորհիւ չմեռնելու չափ կ'ապրի մարդ : Եթէ երբեք հոն երթալու առիթ ունենաս, կը տեսնես որ կնիկէ ու տղէ զատ ուրիշ մարդու չես հանդիպիր . ծերք ու երիտասարդք շարունակ լճակը ձկնորսական զբաղանաց կը հանապազորդեն :

Արդ ես ալ նոյն տեղւոյն ծնունդ եմ և մի և նոյն խեղճութեան արուեստին հետամուտ էի յառաջ : Եթէ ճոխ մէկ մը չէի այն ատեն, այլ գոնէ Աստուծոյ օրհնութիւնը շարունակ տանս մէջ կը շրջէր :

Երեք որդւոց հայր ըլլալով, կը յուսայի թէ ծերութեանս մխիթարութիւնը ապահոված էր : Աղբատութիւնը հեշտեալ կը տարուի երբ խաղաղութիւնը տանը մէջ ըլլայ .

և այդ խաղաղութիւնը որդւոցս խաղաղա-
սէր բարութք տանս երջանկութիւնն էր :

Սահայն աստուած չէր ուզած որ խաղառ-
ես նոյն երջանկութիւնը վայելեմ : Առաջին
զաւակս ծովահուր կորսուեցաւ . երկրորդն
խակ քիչ մը ետքը ծանր ախտիւ ծանրացած ,
գերեզմանը մտաւ : Կը մնար երրորդը , ին-
ծի ու մօրը մի միայն մխիթար : Այլ ինչպի-
սի տղայ . չորեքտասանամեայ հասակին
մէջ իր ժրութեամբ ու քաղցր բարութք բո-
լոր կղզւոյն օրինակ էր : Մօրն իսկ աչացը
բիբն էր զոր ոչ երբեք կրնար քովէն հե-
ռացնել : Խեղճ Գէգոս , հիմա քսանուեր-
կու տարուան կտրիճ մը ըլլալու էր , թէ որ
չար բաղդս զինքը մահու ձեռք չմատնէր :
Այլ ինչ օգուտ . ճակատագրեալ դատա-
կնիք մըն էր :

Աչքդ դարձուր մէյ մը ծովուն վրայ ,
տես ինչպէս անդորր է ատոր կապուտակ
երեսը : Ահա այդպիսի խաղաղ երես մ'ու-
նէր նաև մեկ օր մը ասիէ ութ ամառ յա-
ռաջ . այսօրուան պէս արևը պայծառ կը
փայլէր և հովը հազիւ թէ թեթև մը կը
զգացուէր : Այն անդորրութիւնը բռնի ըզ-
մարդ ծովու վրայ կը ձգէր . և ձկնորսն իսկ
չէր կրնար այդպիսի առիթ մը իր արուես-
տին յաջողութեանը չծառայեցնել :

Ես նոյն օրը տունս կը գտնուէի , երբ
տեսնեմ երեկոյեան դէմ խումբ մը բէլէս-
տրինացի պրակոցներու դէպ 'ի վար նաւե-
լով մեր տեղւոյն ծայրը խարիսխ նետե-
ցին :

Մենք ձկնորսքս, այս այլ և այլ կղզեկաց
ընակիչք, մեկզմէկ կը ճանչնանք. և եթէ
ազգականութեան կապը չկայ մէջերնիս,
այլ գոնէ իրարու ծանօթ ու բարեկամ ենք,
ինչպէս նաև արուեստիւ ու խեղճութեամբ
ալ իրարու հաւասար:

Այսպէս ես ալ այն նաւուց մարդիկնե-
րուն ծանօթ ու բարեկամ էի. որով յետ մէկ-
զմէկ ողջունելէն, տեղեկանալով կ'իմա-
նամ որ քանի մը օրուան համար միայն ծո-
վուն խորը խաղալու էին ձկնորսութեան
գործին: Ստոյգն ըսելով այն օգուն անգոր-
ութեան գեղեցկութիւնը վառեց զիս ալ
անոնց ընկերանալու. և որովհետև թիա-
վարի ալ պէտք ունէր նաւակի մը տէրը,
չյապաղեցայ դաշնադիր ըլլալով չուոյ պա-
տրաստութիւնս տեսնելու:

Բայց չար բաղդս ուղեր էր որ իմ որդիս
ալ, Գէգոն, նոյն նաւուց չորս կողմը դե-
գերի, և հոն ուրիշ հասակակից տղայոց
հանգիստելով որ իրենց հարց ու եղբարց
գործին կ'ուղեկցէին, վարեցաւ ինքն ալ
հետս գալու:

Ո՛հ, ինչպէս ցաւ է ինծի հիմա մտածել
թէ ինչո՞ւ մտիկըրի անոր խնդիրքին: Այլ
եղկելի տղան նախանձակից միւս տղայոց
կ'աղաչէր, կը պաղատէր ինծի մինչև լալու
չափ. այնպէս որ սիրտս չգիմանալով զի-
ջայ խնդրոյն: Ի՛նչ ուրախութիւն էր որ
ցցուց. դեռ ևս կարծես թէ կը տեսնեմ ա-
նոր խնտում երեսը և զուարթ ոստոստելը:

Սակայն դժուարութիւնը զմայրը համա-
ղելն էր, որ չէր ուզեր տեղիք տալ: Միայն
քովէն հեռացնելու մատածութեանը դող
կ'ելլար. հասրա անոր ընդարձակ ծովուն
վրայ դանտելուն ինչպէս կրնար հանդուր-
ժել: Լալով կ'ըսէր ինծի.

— Գու գիտես որ մէկը ծովը առաւ տա-
րաւ. և հիմա ուրիշ մխիթարութիւն մը չէ
մնացեր ինծի ասկէ զատ. թէ որ փորձանք
մը հանդիպի ատոր, ալ մահը լաւագոյն է
ինծի:

Ես օգուն անդորրութիւնը առիթ առնե-
լով կ'ապահովցնէի զինքը որ չվախնայ,
այլ թոյլ տայ տղուն այդ անմեղ դբօսան-
քը, ու երգմամբ կը խօստանայի նորէն
տղան ողջ անողջ ձեռքը հասցնելու: Եւ
երբ տեսնելով որ յանձն առնուլ չէր ու-
զեր, այն ատեն սիրտնեղութեամբ կան-
չեցի.

— Կին դու, մի հակառակիւր ըսածիս
երեւակայական երկիւղի մը համար. թոյլ
տուր ըսածս ըլլայ. և անմիջապէս տղուն
նշան ըրի որ նաւը երթայ:

Խեղճ մայրը բեկեալ սրտիւ ու խղզուկ
ձայնով մը, որ գեռ ևս սրտիս մէջ կը
հնչէ,

— Աղէկ, ըստ. թող երթայ, որովհետեւ
չունիմ մէկ մը որ խեղճութեանս վրայ
գութ ունենայ: Բայց գիտցիր որ եթէ տը-
ղուն չար սլատահար մը հանդիպի ալ չյու-
սաս մէյմըն ալ զիս տեսնելու: Այլ ո՛հ.

ինչպէս թոյլ կու տամ այդ բանին. սիրտս
կրօրծես թէ ճախորդութիւն մը կը դու-
ռակէ :

Աս ըսելով արտասուք կը թափէր : Իսկ
ես առանց իրեն ուշ դնելու պէտք եղած
պատրաստութիւններս կը տեսնէի որ ճամ-
բայ իյնամ : Երկնից պարզութիւնը և ծո-
լուն անդորրութիւնը ճախորդութեան մը
կարելիութիւնն իսկ մտքէս բալորովին կը
հեռացնէին :

Նոյն գիշերը նաւերուն մէջ անցուցինք,
կիշտ պատրաստ մնալով ճամբայ ելլելու :
Հոն տղաս միւս աղայոց հետ ընտանեցած՝
կը խաղար, կը խնտար, նաւէ նաւ կը ցատ-
քէր : Մեծ ծով երթալու մտածութիւնը
բունը աչքէն տարեր էր. խեղճ տղան, և
ուշ մտքէն կրնար անցանել որ դէսլ 'ի մահ
կը գիմէր :

Գիշերը ամենագեղեցիկ էր. լուսին մը
կար հոն երկնից վրայ՝ որ երբեք ուրիշ մը
սնանկ սրայծառ չեմ յիշեր : Զուրը լուսա-
ւոր գորգ մը կը նմանէր. լուսթիւնը խորին
էր և անդորրութիւնը կատարեալ : Միտի-
ւանիւ ամենայն ինչ բարեաց աւետաբեր
դերեհար : Այլ ընդհակառակն երեք օր
տարը ինչ ցաւալի արև պիտոր ծագէր մն-
լի :

Առաւօտեան արշալոյսը հաղիւ թէ սկսէր
որ երկնից արևելեան հորիզոնին նսեմու-
թիւնը քիչ մը լուսաւորել, երբ ծերագոյն
ձկնորսաց արթննալովը ողջայն նաւատոր-

մը խորտեցաւ : Մէկէն սպարանք լուծուեցան , խորիսխը վեր առնուեցան , և ամենքը ձեռքերնին թիտց կարկառելով ցամաքէն բաժնուեցանք : Ի՛նչ ուրախութիւն էր ամենուն վրայ : Ամենուն սիրտը զուարթ էր , ամենուն յոյսը յաջողութեան ելիւք վառեալ . երգ ու զուարթութիւն էր բոլոր ճամբան : Ո՛վ կրնար գուշակել որ այն անդորրութիւնը գերեզմանի մը լուծեան սկիզբն էր : —

Այս խօսքին վրայ ձերն առ վայր մը լըուեց . տեսնեմ աչքերը արցունքով լեցուն կը փայլէին : Անցեալ յիշատակները բոլոր իրենց սաստիկութեամբը խեղճին մտայր առջին կը ներկայանային :

— Կը ցաւիմ , ըսի իրեն , որ իմ հետաքրքրութիւնս պատճառ կ'ըլլայ սրտիդ ճրմ լելուն :

— Ա՛հ , ո՛չ . պատասխանեց . ալ սիրտ չէ մնացեր ինձի . էութիւնս ողջոյն թաղուած է այս խաչին տակ , և միայն ստուերի մը պէս կը շրջիմ , մնալով անհամբերութեամբ այն ժամուն որ ես ալ այս հողուն տակ ամփոփուիմ : Բայց թող շարունակեմ քեզի ցաւոցս սլատմութիւնը :

Սուաւօտեան արևը հետզհետէ մեր առջևէն վեր կը բարձրանար , քանի որ մենք դէպ 'ի ծովուն ներսերը կը խաղայինք : Հետզհետէ ետևնէս թողած ցամաքը կը մթննար , կը նրբանար , կը սքօղէր և վեր-

Չապէս հորիզոնին վրայ իբր զիծ մը կ'ան-
յայտէր : Հուսկ ուրեմն կէսօրուան դէմ
ծովուն վրայ դադարեցանք կերակրոյ պա-
տրաստութեան դբազելու . զոր գուար-
թութեամբ լմնցնելով, ուռկաներուն ձեռք
կը դնէինք գործին սկիզբն ընելու :

Ի՞նչ ուրախութիւն էր մեր սրտին, երբ
առաջին փորձին որսը ջրասայղ մակուկաց
մէջ ամբարեցինք : Յաջողութիւնը մեզի կը
ծիծաղէր կարծես :

Այսպէս անցաւ առաջին օրը և գիշերը
վրայ գալով գեղեցիկ լուսնի մը շեշտ ճա-
ռագայթից տակ՝ նաւակներուն մէջ փռուե-
ցանք, քանի մը ժամու հանգիստը վայե-
լելու . մինչև վերջապէս լուսացաւ եր-
կրորդ օրը որ մեզի գուժաբեր պիտոր ը-
լար :

Ճաշաժամը սովոր ուրախութեամբ ան-
ցուցինք . խորոված ձկունք մեր այն հար-
կինքը պատուեցին . որմէն ետքը դեռ գոր-
ծին շարունակութեան ձեռք չզարկած,
քիչ մը հանգիստ խնդրեցինք :

Բայց երբ նորէն սթափելով գործին
ձեռք երկնցուցինք, տեսնենք հիւսիսային
հորիզոնին վրայ ամպոց գլուխք սկսան
երևնալ : Մեր կլիմային փոփոխութեանցը
տեղեակք, հարկ էր ուշ դնէինք այն փոքր
սպառնալեաց նշանին . այլ մենք գործին
դբաղած անփոյթ եղանք : Եւ երբ հեռաւոր
որոտման մը խուլ ձայնը ուշադրութիւննիս
իրեն հրաւիրեց, շատ ուշ էր : Ամենքս

դառնանք նայինք այն ամառոց հետքը վերջին երազութեամբ հորիզոնին վրայ ըստ պառնայից դիպուկելով կը բարձրանային :

Բայց և այնպէս արեւմուտքը սլայծառ էր, և արեւն որ հետզհետէ իր մուտքը կը խոնարհէր, մեղի վտանգաւոր վերջ մը գուշակել չէր թողուր :

Ի վերայ այսր ամենայնի ծերագունից խորհրդին հպատակ, գործիքները կամիտ փենք՝ որ ցամաքը մօտենալու փութանք : Այն ամպերն ամենուս երկիւղ կ'ազդէին . անոնց երազ ընթացքը զմեզ կը վախցնէր յանկարծական փոթորիկի մը սպառնալիքէն : Զուարթութիւննիս մարած՝ թիոց ձեռք կը դարնենք, երկիւղի աչօք այն ամառոց նայելով, որ երազութեամբ յառաջ կու գային :

— Հիւսիսային հորիզոնը ամբողջ գոցուած՝ սպառնալից թևեր չորս կողմ կ'արձակէր : Մութ ամպեր կը գիզանային մէջերնէն փայլակներ հատանելով : Գոռումը հետզհետէ աւելի զօրաւոր կը լսուէր, և արեւն որ ցայն ատեն սլայծառ մնացեր էր, թեթև մը կը սքօղէր, և հուսկ ուրեմն ամառոց ետևը կ'անյայտէր : Եւ սակայն մենք ցամաքէն հեռու կը թիավարէինք ընդարձակ ու խոր ծովու մը վրայ, որու ալիքներն արդէն կը սկսէին յուզիլ :

Ահեղ փոթորիկ մըն էր որ վրանիս կը քալէր, որու չար հետևանքներէն ազատելու համար հարկ էր ամենայն ճիգն թա-

փեղ : Եւ ահա մինչ մենք միջոց շահելու կ'աշխատինք, փոթորկին առաջին հողմը կը սկսի ծովուն վրայ քաշել անոր ջրերուն յուղմունքը սաստկացնելով . շուտ մը առագաստները կ'ուռին և դնակերը բռնութեամբ վարելով՝ ալեաց վրայէն կը սահեցունեն :

Բայց որչափ ալ մենք սրանալով յառաջ կը վազենք, ամպոց երագընթաց սարսռակներն յաղթել չենք կրնար : Ամենայն ինչ գուշակել կու տայ որ դեռ ցամաք չհասած փոթորկը զմեզ պիտոր պատէ :

Գու ալ ծանօթ ըլլալու ես , շարունակեց ըսելու ձերը, մեր լճին մթնոլորտին յանկարծադէպ փոփոխութեանցը . դիտած ըլլալու ես ամառ ատեն ինչ երագութեամբ եր հասնին անակնկալ փոթորիկը և ինչպէս աղետաբեր են ամեն անգամ ծովուն վրայ գտնուող գժբաղմունքուն : Գուշակէ ուրեմն մեր վիճակը այնպիսի ահեղ ժամանակ և այնպիսի անպատասպարտեղ : Ամենուս աչքը դէպ 'ի ցամաքն է , զոր կարծես թէ մշուշ գծի մը պէս կը նըշմարենք . սակայն ժամուց պէտք են անոր հասնելու . և հանդերձ այսու փայլակն իր ճախորդ լուսովը աչքերնիս կը շլացնէ , մինչդեռ կայծակը մօտանց ահեղագոջ կը գոռայ ու սպառնալից ծովուն կ'ընդհարի :

Այլ յանկարծ այն ալէկոծ հողմը կ'իջնայ , խոշորցող ալիքները կը հեղանան , և անակնկալ անդորրութիւն մը կ'իջնայ

այն ջրային տարեր վրայ : Արդեօք փոթորկին փարատումը կ'աւետէ, ամենուս սիրտը թեթե յուսոյ ուրախութիւն մը կ'իջնայ : Սակայն ծերագոյնք, հմուտք և փարձք փոթորկաց, խիթալի նշանին ազզը կը զզան, և իսկոյն արթնութեան պատուէրը կուտան : Թխավարք թիսց ուշադիրք, և զեկավարք զեկին սլլլուած, տեղերնին արթուն կեցած են, մինչդեռ այլք առագաստից վրայ կը հսկեն, որ թեթե վտանգին վար առնուն :

Փոթորկաբեր ամպեր երագընթաց գըլխորնուս վրայէն կ'անցնին, փայլակ, կայծակ և որոտում ցրուելով մեր չորս դին : Այլ յանկարծ սաստիկ լոյս մը այն սև ամպերը ճեղքելով, ահեղ որոտման գոռումը անմիջապէս մօտանց ահանջնիս կը խլացնէ ու սրտերնիս սարսափով կը լեցնէ : Հազիւ թէ ամենքս շլացեալ աչքերնիս բանալով զմեզ կը խաչակնքենք, անդիէն դարհուրելի հովու մը շունչը առագաստները պատուելու չափ բռնութեամբ ուռեցնելով, նաւակնիս կործանելու չափ՝ ալեաց վրայ կ'ընկողմանէ :

Փրփրացեալ ալիքները կը սկսին մէջը լեցուիլ, և ամենուս սրտէն սարսափի ազաղակ մըն է կը փրթի :

Ահաւոր փոթորկին սկիզբն էր : Իսկոյն առագաստները վար կ'առնունք և միայն թիոց ու զեկին զմեզ կը յանձնենք :

Մինչև ցայն ատեն ես թիու դործիս ու-

չաղիր վտանգին գրեթէ անզգայ էի: Յան-
կարծ աչքերս չորս կողմս շրջելով, այն
դիզայեալ ամպոյ սպառնալից ահաւորու-
թիւնը կը տեսնեմ ու սրտիս վրայ երկիւղ
մը կ'իջնայ. ծովն որ հետզհետէ աւելի կը
յուզուէր, լեռնայեալ ալիքներ կ'երևցնէր
ինծի, որ զմեզ իսկ մերթ վեր երկինքը կը
բարձրացնէին և մերթ ալ վար խորխո-
րատը կը գահավիժէին: Մթութիւնը հետ-
զհետէ զմեզ կը պատէր և ցամաքին հետքը
և ոչ իսկ կ'երևնար:

Այն ատեն ստոյգ սրտի սարսափ մը
զգացի, և այն ահաւորութեան մէջ տղաս
միտքս եկաւ և անոր կենաց վտանգն ըմ-
բռնեցի: Ախիս մէջ գինքը անունովը
սկսայ կանչել. այլ աւաղ, յիշեցի որ միւս
տղայոյ հետ ուրիշ նաւակի մը մէջ էր: Ան-
զգայ մեքենայի մը պէս թիավարելով,
աչքս չորս դին կը յածեցնէի՝ անոր գլու-
նուած նաւակը տեսնելու. այլ փոթորիկը
բոլոր նաւերը ցրուեր էր, և մթութիւնն ալ
հետզհետէ այնպէս կը թանձրանար՝ որ
կարելի չէր հեռու տեսնալ:

Փայլահանց, կայծահանց և ծովու կա-
տաղութեան հետ կարկտախառն անձրև
մըն ալ սկսաւ վրանիս թափիլ: Նշկելիքս
բոլոր այս տարերաց կատաղութեանը դէմ
կենօք չափ կ'աշխատէինք, թողլով հո-
վուն ու զեկավարին հմտութեանը որ զմեզ
դէպ 'ի ցամաք ուղղէ:

Ա՛հ, ինչպէս կարելի է բացատրել քեզի

այն անձկութեան ժամերն որ այն արէտա-
տան նաւուն մէջ անցուցի: Մէկ կողմանէ
տղուս վստանդը աչացս առջևը կը ներկա-
յանար, որ կարծես թէ ահուգոսով զիս
կը կանչէր. միւս կողմանէ այն փայլա-
կանց չարագուշակ լուսոյն մէջէն կարծես
թէ զարհուրած կինս կը տեսնէի, որ այլ-
այլած դիմօք, սարսափած ու մաղերը ար-
ձակ հովուն տուած, — « Անզգամ կը
կանչէր, չէի՞ ըսեր քեզի որ աղաս չար
մահու կը տանիս »: — Եւ այլ երբեմն եր-
կիւղն այնպէս կը ջերմացնէր երեակայու-
թիւնս, որ կարծես թէ հովուն սուլող
ձայնը տղուս ողորմագին աղաղակը ական-
ջիս կը բերէր: Ինծի կ'երեւար ինչպէս թէ
ծովը կործանած՝ ինծմէ օգնութիւն կը սղա-
ղատէր: Այն ատեն սարսափած, շուարած
և ինծմէն դուրս ելած, չորս կողմն կը
նայէի, ջանալով փայլականց վայրկենա-
կան լոսովը միւս նաւերուն վիճակին տե-
ղեկանալ: Այլ ունայն աշխատանք. ոչ
աչք և ոչ ձայն կը զօրէր այն դժոխային
մութին ու խառնաձայնութեան յաղթելու:
Ուրիշ բան կարելի չէր տեսնել, ուրիշ բան
կարելի չէր լսել, բայց եթէ հովուն սու-
լող բռնութիւնը, որոտմանց գոռումը և
ալեաց փրփրապէզ կատաղութիւնը, որ
նաւուն կողերը խորտակելու չափ կը բաղ-
խէին: Ա՛լ գրեթէ բոլորովին յուսահատ
հովուն ուղղութեանը նաւը տալով, կը
թողէինք որ բաղդը մեզի առաջնորդէ:

Բայց և այնպէս խաբէական ակնկալու-
թիւն մը կը յուսացնէր զմեզ թէ գուցէ
փոթորիկը կարճատև անցք մը ունենայ.
այլ ունայն յայտ: Ժամ մը ողջոյն զմեզ
կ'ալէկոծէր, և դեռ ևս ցամաքէն հեռու կը
դտնուէինք իբր ալեաց խաղալիկ, մերթ
վեր ելլելով ու մերթ անդունդը ինջնալով:

Տղուս վտանգին գաղափարն այնպէս
լքուցած էր սիրտս, որ տարերաց կատա-
ղութեանը գրեթէ անզգայ էի: Շարունակ
աչքերս սպէկ բացած, այն մթութիւնը կը
հետադօտէի. վերջապէս երևակայութիւնս
սկսու ինծի ստուերներ երեցնել. կարծես
թէ միւս նաւերը կը տեսնէի որ մեր քովէն
կը նաւէին և երբ ներքին ուրախութեամբ
մը լցուած, ազդը կանչել կ'ուզէի, յան-
կարծ նաւերնիս լեռնացեալ ալիքէ մը գա-
հալիթելով, սաստիկ հարուածի մը ցընց-
մունքը կ'ընդունի, որ ամենուս սրտէն ա-
ղաղակ մը փրցնելով թիերը կտրանցնել
կուտայ: Անոր յաջորդած ալիք մը դար-
ձեալ առանց ժամանակ տալու զմեզ բարձ-
րացնելով ահագին հեռաւորութեամբ ան-
դին վար կը նետէ. նաւը կը խորտակի ա-
մենքս ծովը կը կործանինք ալեաց հետ
կռուելով: Այլ մինչդեռ մենք ջրին հետ
կը կռուինք, յանկարծ ոտքերնուս ներքևը
գետինը կը զգանք: Շուտ մը ջրին մէջ կը
կանգնինք, և աճապարելով ալեաց առ-
ջևէն կը քալենք ու ցամաք կ'ելլենք. ծովը
զմեզ այս լիտոյին ծովափը նետած էր:

Այս բնույթով ծերուկն՝ այն անգործ ծովուհն վրայ նայեցաւ, և ինչպէս թէ գառն յիշատակէ մը նեղուէր, ձեռքը ճակատին տարաւ և առ վայր մը աչքերը գոցեց : Ապա ձեռքը վար առնելով տխուր գէմքը ցցուց և այսպէս շարունակեց պատմութիւնը :

Անմիջապէս որ ցամաքը ելլայ, իբր յիմարեալ սկսայ ծովափին վրայ վեր վար վազել, և տղուս անունը տալով բարձրաձայն կանչել : Ամեն խորտակող ալիքին վրայ կարծես թէ անոր նաւը կը տեսնէի, և դէպ ՚ի անոր կը վազէի օգնութեան ձեռք մը կարկառելու : Այլ ունայն խաբկանք միշտ մի և նոյն թափուր ալիքներն էին որ կատաղութեամբ ոտիցս ներքեւը փրփրալով կը խորտակէին : Եւ սակայն ես առանց յուսահատելու իմ խուզարկու ընթացքս կը շարունակէի, և ամեն հանդիպողիս կը հարցնէի տեղեկանալու : Այլ մէկէ մըն ալ ստուգութիւն մը առնուլ կարելի չէր :

Այսպէս խռովութեան և տագնապի մէջ անցաւ գիշերը և արշալուսոյ առաջին շառաւիղները սկսան այն արհաւիրաց տեսարանը լուսաւորել : Հովը սկսաւ նուազիլ, այլ ոչ իմ սրտիս տագնապը, որ գլխատման գնացողի մը կը նմանէի : Ամեն հանդիպողիս լուր կը հարցնէի, և ամենէն մահագոյժ բոթը լսելու կը սպասէի : Այլ այն սակաւք որ միւս նաւերով նոյն ցամաքը նետուեր էին, ուրիշներուն ինչ եղած ըլ-

լալը չէին գիտեր . որով կարելի չէր տղուս վրայ ստուգութիւն մը առնուլ : Եւ սակայն գեռ ևս յուսոյ նշոյլ մը կը ջանար զիս խաբելու :

Աչքերս այն ալէկոծեալ ծովուն վրայ սեւեռած՝ նաևու մը հետքը կը փնտռէի : Այլ թափուր էր ամենեւին, և միայն ալիք ալեաց վրայ փրփրալով կը դլորէին : Կարմիր արևն իսկ որ հորիզոնէն ելլելով այն խառնակութեան տեսարանին վրայ ճառագայթները սկսաւ տարածել, ինծի կ'երևնար թէ որդւոյս արեամբը ներկեալ էր . անանկ որ անոր տեսութիւնը աչացս ատելի էր :

Վերջապէս փրկեալքս կը ժողովինք ու մէկզմէկ կը համբռնք . տասուերկու պրահոցներու մէջէն ութ հասին մարդիկը միայն կան, որոնց նաևակը ծովափին վրայ կամ խորտակեալ կան և կամ ընկողմանեալ : Չորս նաւք սլակաս են . տարակոյս չկայ, ճախորդութիւն մը սլատահած ըլլալու է : Եւ Աւաղ . տղուս նաևն ալ սլակասներուն թուէն է :

Այլայլած, խռոված ու յուսահատ՝ դէսլի վար կը վազեմ, և ահա հոն տեղուանք, ուր հիմա այն մարդիկը կը տեսնես, խորտակեալ նաևու կոտորք կը նշմարեմ . այն մնացորդաց մէջ գիակ մը կայ, որ տախտակին սլլուած կիսով չափ աւազին մէջ ծածկուած է : Կը վազեմ, վեր կ'առնում, կը նայիմ, և յուսահատութեան ողբ մըն է կուրծքէս կը հնչէ : Իմ տղուս գսնուած

պաղած ձեռքերը ձեռացս մէջ բռնած ժըպտեղով անոր անղգայ երեսը կը նայէի ու մտօքս անոր խօսելով, — ես ալ, Պէգո, հիմա քեզի կու գամ, կ'ըսէի. ես ալ այդ ալեայքը մէջ հիմա կը խղզուիմ. սպասէ, հիմա ահա քեզի կու գամ: — Յիմարեալ էի:

Յանկարծ վեր նետուելով, ձեռքերովս կատաղաբար գլխուս կը դարնեմ և վազելով դէպ 'ի ծով նետուելու կ'երթամ: Այլ աչքերս մթնցած էին և ուր երթալս չէի գիտեր. յանկարծ վար կործանելով անղգայ գետինը կը գլորիմ:

Չեմ գիտեր որչափ ատեն այն անղգայ յուրթեանը մէջը մնացի. այլ երբ նորէն աչքերս այս լուսոյն բացի, սաստիկ ջերմէ մը գլուխս կ'այրէր: Քովս գթած պառաւ մը նստած զիս կը դարմանէր: Ընկերներս որ զիս անղգայ գետինը պառկած գտեր էին, այն տնակը զիս կրեր տարեր էին, որ հոն ծառոց մէջ կը տեսնես: Ձերմը զիս սաստիկ կը տանջէր. տղուս դիակը շարունակ աչացս առջևն էր, ու ներքին կատաղութիւն մը զիս սնձնասպանութեան կը մղէր:

Եօթնեակ մը ամբողջ մահու ու կենաց հետ կռուեցայ. հուսկ ուրեմն ջերմս նուազեցաւ, և ասպ ոտք ելլելով կրցայ տնէն ելլել. այլ միւս բօթաբեր լուրն իմանալու համար: Ախնս չկարենալով հանդուրժել տղուն կորուստին, երեք օրուան մէջ յետին շունչը աւանդեր էր:

Այս յետին հարուածին պատրաստ էի . այնպէս որ վիշտը ալ վրաս ազդեցութիւն չէր ըներ: Եւ յիրաւի այսպէս է մարդերք ետեւէ ետեւ թշուառութիւնը վրան կը հասնի, յուսահատ անզգայութեան մը մէջ կ'իյնայ, և ստուերի մը պէս կը շրջի: Նոյնը եղաւ ինծի ալ: Անզգայ՝ այս ծովափին վերայ կը պտտէի, առանց մտածութեան, առանց խորհրդածութեան՝ այդ ընդարձակ ծովը դիտելով: Բայց տունս դառնալ անհնարին կ'երևար ինծի. կարծես թէ կնոջս ստուերը զիս անկէ կը հալածէր: Շատ անգամ մինչև կողուոյս ծայրը կ'երթայի և անկէ միւս ասիին վրայ նայելով՝ զարհուրած ետ կը դառնայի, իբր անիծեալ ոք անկէ փախչելով:

Ա՛լ տեսայ որ ամենայն ինչ լրացեալ էր ինծի համար: Երգուայ մէյ մըն ալ տունս չմտնելու, և ոչ այդ ծովուն ջուրն իջնալու որ իմ բարօրութեանս դահիճն եղած էր: Հապա միշտ այս ամայութեանս մէջ պտրտելով, այդ ծովը շարունակ անիծեմ: Այո՛, այդ ծովը անիծեմ՝ միշտ՝ որ իր անդորրութեան ատեն այնպէս հրապուրիչ է . այլ երբ կը խռովի՝ անողորմ գազան կը փոխուի կ'ըլլայ:

Նստայ ձեռօքս այս անարուեստ խաչափայտը շինեցի, և հոս տեղ աւազուտին վրայ տնկեցի. ուր ամեն օր գալով անցեալ բարօրութիւնս կը յիշեմ և թշուառութեանս վրայ մէկ քանի արցունք կը

Թափեմ: Հիմա դիտես ահա թէ ինչու համար շարունակ հոս կը յաճախեմ: Այս խաչին ներքեւը և այս աւազին տակ, սրբտիս երկու ամենասիրելի առարկայից յիշատակը թաղուած կայ. և հաս տեղս է որ ամեն օր սրտիս արեան արտասուքը կը վազեն: Տար աստուած, որ կրօնից մխիթարութիւնը շնորհեց ինձի, որ շուտ մը իմ ոսկերցս հողն ալ անոնց հողուն հետ խառնուի: Այս կեանքը թշուառութեան խաւարն է. մեր հանգստեան լոյսն անդին է:

Առեց ձերը, գլուխը մտախորհ գետիներ խոնարհեցուց և տեսնեմ մէկ քանի արցունք վար գլորեցան. սիրտը վերջի աստիճանի յուզեալ էր անցելոյն յիշատակներէն: Խանդաղատանօք ձեռքը բռնեցի, ու կարեկցաբար սեղմելով,

— Ծերուկ, ըսի, ցաւած սրտիդ ստոյգ մխիթարութիւնը գտեր ես. կրօնքն է որ մեր թշուառութիւնը կը թեթեւցնէ. ուստի մի ներեր ցաւիդ որ միտքդ անկէ հեռացնէ: Տես այդ արեւն որ հիմա կարծես թէ զուարթ երազութեամբ հանգիստը կը փութայ. աշխատութեան կը մեռնի այժ, բայց նորէն աշխատութեան ծնանելու համար: Մեր պատկերն է որ առջևնէս կը տանի, այսու տարբերութեամբ որ մենք խոնջ ու թշուառ իրեն պէս հանգիստը կ'իջնանք, այլ լուազոյն և անաշխատ կենոյց անդորրութեանը կը ծնանինք: Աստուած որ

կ'ըսես թէ կրօնից մխիթարութիւնը տուաւ
քեզի, նոյնը նաև քու անձկացեալ անգոր-
րութիւնդ շնորհէ :

Այս ըսելով ողջունեցի ու հեռացայ այն
ցաւոց սրտէն՝ որուն ախտիանք միայն աս-
տուած կարող էր տալ : Յետոյ աւազու-
տէն վար իջնելով, նորէն այն անգորր-
մափը շրջադայել շարունակեցի դիտելով
այն յեղյեղուկ անգորր տարրը, որուն ա-
նուշ ժպտին բարորովին վստահանալու չէ
մարդ : Այն հեռաւոր ձկնորսաց նաւերը
կարծես թէ խարիսխ նկտած կեցած էին :
Խեղճերն անինչ կենաց բռնադատութե-
նէն մղուած, իրենց սակաւօրեայ կեանքը
այն յեղյեղուկ տարեր կը վստահանային :
Եւ ո՞ գիտէ, կ'ըսէի մտօքս, անոնցմէ քա-
նին տարւոյն վերջը պիտոր հասնին : Բնդ-
հանրապէս սարի չըլլար որ բօթաբեր ձա-
խորդութիւն մը չլսուի : Անհուն կորուստք
են որ շատ մը ընտանիք հայազուրկ և ան-
օգնական, թշուառութեան մէջ կ'ընկղմէ :
Երբեմն հայր մըն է որ ալեացը տակ կոր-
սուելով, կին մը բազմութեամբ որբերով
սուգի ու թշուառութեան մէջ կ'ընկղմէ :
Այլ անգամ զաւակ մըն է որ կը կորսուի,
կամ եղբայր մը և կամ որ աւելի ցաւալին
է, ողջոյն ընտանիք մը անդնդոց տակը
կ'անհետանայ, թշուառացեալ կանանց
խումբ մը աղետալի ողբոց ու սուգի մէջ
թաղելով :

Եւ եթէ այս ամենայն վտանգաց ու չար

հետեանայ դիմագրաւ կ'երթայ եղիելին, իր քաղցը յագեցնելու համար կ'ընէ: Այլ իր աշխատանայ պտուղը հաղիւ թէ կերակրոյն կը բաւէ. այն ալ մարայորենի ալեր խիւս մըն է և երբեմն ալ որսացեալ ձկանց յոռեգոյնը. և թէ երբեք պանրի կտոր մը ձեռքն իյնայ, աստուծոյ բարութիւն մըն է որուն երախտապարտ կը գոհանայ:

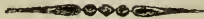
Զգեստն աղքատին ու խոշոր է. բազմակարկատ, հնացեալ ձորձիկէն ալ չխորչիր, շատ է որ ինքզինքը օգոյ խստութեանցը դէմ կարենայ պատասարել: Աւանդ, շատ անգամ ձմեռ ատեն կը տեսնես որ մինչդեռ դու սառուցեալ հովէն խորչելով, հանդերձ հանդերձի վրայ կ'անցունես, այն աղքատ ողորմելին գրեթէ մերկ և անկօշիկ, ամեն խստութեանց դառնութիւնը ճաշակելով գթութիւնդ կը պաղատի: Ո՛հ, դու որ հանգիստդ ունենալով այն դառնութեան խստութիւնը գուցէ թեթև մը կը հասկնաս, ինչպէս կրնաս այնպիսի ատեն գութդ փակել:

Եղիելի մարդկութիւն, որ այսպիսի դառնութեանց ես հպատակ. և սակայն այսու հանդերձ այս աշխարհիս անձկանօք աչքերդ բացած՝ դժուարաւ տպագայ մը կը նշմարես:

Արդ ո՞վ մարդ որ կաղմ ու բազմայարդար ճաշիդ կը բաղմիս, ակորթակիդ համեմատ ընտրութեանդ արձակ տալով, յիշէ որ վայելիցդ սլարգեքն աղքատի մը

արևան գինն է : Այն եղկելին իր կեանքն իսկ վտանգի մէջ գրաւ քու հաճոյիցդ ծառայելու համար : Խոշորը, յուսին և անպիտանը իրեն ընտրելով, աղնուազայնն ու համեղաճաշակը քեզի նուիրեց : Եւ մինչդեռ դու ճոխաբար և հանդատեամբ անոր արդիւնքը կը վայելես, դուցէ ինքը սեմիդ առջևը նստած՝ չորացեալ հացի մը կտորը կը կրծէ կարօտ աչօք սրաիդ դժած առատութեանը ակնարկելով :

Յիշէ զինքն ու կարեկցաբար արժանիքը հատո՛ւ :

ՁԻԹԵՆՆԵԱՅ ԲԼՐԱԿԸ:

Քառակողմն կղզեկիս արևելակողման
 արևելեան անկիւնը յիշատակաց վայր մըն
 է. խումբ մը բազմամեայ ձիթենի ծառոց
 ծերացեալ ոստերն՝ անբաւական հովանի
 մը կը սփռեն նոյն անկեան վրայ, որ ե-
 ոանկիւնաբար՝ դետնէն գոգցես մեզրիւ
 չափ բարձր է, և անոր համար ալ ձիթե-
 նեաց բլուր չյատկանալի անուէն առած է:

Այն կէտէն լճակիս շրջակայ տեսարանը
 ամենագեղեցիկ է, զոր դիտելով ոչ երբեք
 կը յագենայ աչքս, մանաւանդ երբ օդոյ
 պարզութիւնը ջրին երփներանգ թափանց-
 կութիւն մը տալով ցիրուցան կղզեկաց
 անջատ միջոցին մէջէն ծոցեր կը ձևացնէ.
 տեսարանը կ'ընդարձակի և իբր տեսու-
 թեան առջևէն սահելով հեռաւոր լերանց
 ստորոտին ներքևը կը մարի: Այլ հայե-
 ցուածքդ այն հեռաւորութենէն մերձե-
 ցնելով ձախէն աջ որ կը յածեցնես, քա-
 ղաբին մէկ ծայրէն սկսելով հետզհետէ

կանաչադեղ կղզեկայ վրայէն կանցնի , մինչև Լիտայի արգաւանդ այգեստանեայց վրայ կը դադարի :

Խաղաղերես ջրին վրայէն կանաչայց բաղմութիւն մը մըջմանց պէս կ'երթեւեկեն . մինչդեռ սղախ շագենաւուց անընդհատ երթեւեկը դբօտասիրաց բաղմութիւնը կը տեղափոխեն : Մարդոց բաղմութիւն մը , կաւոց աղմուկ մը , բաղմութեան մը զուարթութեան աղաղակներն այն ծովասաստ կղզեկին օդը կը թնդացնեն , որոնց շփոթը մինչև այս ձիթենեաց անկիւնը կը հասնի :

Այլ այս ամեն շփոթից մէջէն անխռով ու խաղաղասէր ձկնորսը կը տեսնես , որ նաւակը ցցի մը կտալած՝ այն մերձակայ ցամբած դաշտերուն վրայ կը քալէ ժժմակայ բոյներն սրօնելով : Իր շրջապատ աշխարհը քանի մը տարուան մէջ շատ մը փոփոխութիւններ կրած է . այլ ինքն ճրկնորսը մի և նոյն անփոփոխ էակն է , միշտ մի և նոյն բնութեան ազքատ արուեստաւորը : Իրեն համար այն ծովային դաշտերէն դուրս ուրիշ աշխարհ չկայ , և ոչ նաւակէն դուրս ուրիշ զուարճութիւն : Լճակիս կարապն է որուն ամուռնքներէն ոչ երբեք կը հեռանայ :

Արդ այս ձիթենեաց աննման բլուրը յիշատակաց վայր մըն է , ըսի : Ա՛րսուի թէ հոչակաւոր Լորտ Պայրն այն վեց ամիսն որ կղզեկիս հիւրընկալ որմոցը մէջ հայ-

կա՛կան լեղուին համբերատար ուսմանը կը գրառէր, սովոր էր այն անկեան բլրակին վրայ նստիլ և այն ձիթենեաց հովանիին ներքև իր քերթուածոց նախագաղափարը դրոշմել:

Սահայն այն ատեն բլրակին ներքին շրջակայ միջոցն այլակերպ էր: Այն դարաւոր ձիթենիք բարգաւաճ սաղարթաբերութեան զարդք էին, մինչդեռ հիմա հիւժեալ ոստոց ձանձրութեան տերև մը կը պարզեն. մէկ կողմը ծաղկադարման զբոսասիրի մը վարդաստանին դոհար ծաղիկը՝ ուրիշ գոյնզգոյն ծաղկանց փայլին հետ կը խառնուէր: Այլ հիմա այն անուշաբոյր ծաղկոցին միջոցը կաթնաբեր կենդանեաց գոմի մը անդրագաւթին բարդածը կը գըրաւէ:

Սոյն այս անկիւնն ինձ ալ ցանկալի դադար մըն էր, երբ ցորեկն աշխատութենէ խոնջ մտաց ու մարմնոյ անգորրութեան վայր մը կը բնտռէի: Հոնկէց բնութեան տեսարանին հետ՝ ձկնորսաց ունակացեալ գործին դիտողութեան զբօսանքն ալ ունէի: Անոնց հանգստեան ժամերն առիթ առնելով, իրենց կենաց ու բաղդին կը տեղեկանայի, ստէպ անոնց համբերատար բարքէն խրախոյս առնելով: Հոնտեղ նաև ծերուկ Գոնիին ալ կը դիպէի որ հասակաւր այն աղքատաց խմբին նահապետներէն մէկն էր: Այսպէս այն սլարզսիրա մարդոց անմեղ խօսակցութեամբ՝ քանի մը ժամ երբեմն ոչ անօղուտ կը վլորէին:

Մէկ երեկոյեան դէմ մըն ալ կը յիշեմ: Ըստ սովորութեանս նոյն անկիւնը նստած՝ աչքս ձկնորսաց խմբին հետ կը դրազէր, երբ խօսակցութեանց սղմուկ մը դլուխս աջակողմը դարձնել տուաւ: Տեսնեմ սարքնայց տակէն հիւրք յառաջ կու դային: Ու շաղիւր գիտելով՝ զՏայհարդ նկարիչը տեսայ, որ երկիցս սոյն այս բլրակն իր ձիթենի ծառերովը նկարեր էր: Սա ինքն զՊրանց Ղէսլըր գերմանացի երիտասարդ քերթողը կողեկիս այցելու կը բերէր, որ ըզձակաթ էր տեսնել բոլոր այն տեղուանք՝ ուր Պայրնի ոտքն երբեմն դադարած էր: Երբ այն ձիթենեաց անկիւնէն աչքը տեսարանին վրայ ձգեց, լռիկ կեցաւ այն բնութեան զգացմունքը վայելելու: Եւ ապա խօսքը շրջեցնելով՝ բոլոր այն պարագայից տեղեկացաւ՝ որ մեծ հանճարոյն անցքին աւանդութիւնք մնացեր էին: Ողջ էր այն ատեն նաև դարամեայ ծերունի մը, որու բաղմաժամանակեայ վատացեալ աչքերն ալ այս աշխարհիս լուսոյն փակեալ էին. այլ դեռ ևս իր լաւութեան օրերն այն հուշակաւոր քերթողին ականատես և խօսակից եղած էր, և անոր վերաբերեալ շատ դիպաց պատմիչ կ'ըլլար՝ ի մեծ հրօշուանս երիտասարդ քերթողին: Բայց որ դարմանալին է, դեռ ևս այն անուս ձկնորսաց միջէն խի ծերունիք կային որ այն դէպ անգլխացւոյն բազմիցս ականատես եղած էին, և անոր լճակին վրայ ըրած եր-

թեև կ'զբօսանքներն կը յիշէին: Աւստի հե-
տաքրքրական և տխորժելի էր միանգա-
մայն այն բնութեան մարդոց պատմութիւն-
ներն ու խօսակցութիւնները լսել:

Ես լսիկ ու մտախորհ ուշ կը դնէի այն
զրուցասարութեանց, զարմանալով թէ ինչ-
պէս այն հանճարեղ քերթողն անջնջելի
տպաւորութիւն թողած էր նաև այն ուս-
միկ մարդոց մտացը մէջ: Տարակոյս չկար
թէ այն սրարզամիտ մարդոցմէն և ոչ ոք
հատու էր այն վսեմ հանճարոյն բարձրու-
թեանը, բայց և այնպէս իրենց մտաց մէջ
մնացած յիշատակը չէր անբաժան յար-
գութեան մեծարանքէ մը:

Անոր վարուց այլևայլ դէպքն յիշելով,
— Այո՛, այո՛, կ'ըսէր ծերունի մը ժպտե-
լով, քաջ կը յիշեմ այն անգղիացի երի-
տասարդը, զոր բազմիցս տեսնելու առիթ
ունեցեր եմ: Մեր ամենօրեայ աշխատու-
թեանց զբաղելով սովոր էինք հօրս հետ
նաւակնիս այն քցերուն մօտ կապել՝ որ
հոն հեռուները ժամանակէն սկսայեալ ու
մաշած կը տեսնէք: Եւ ահա մեր զբաղա-
նաց ժամանակն այն երիտասարդը կը
տեսնէինք, որ լողալով ու խաղալով ե-
րագաբար ջուրը կը ճեղքէր, ու մեր նա-
ւակին քովէն անցնելով՝ Լիտոյին ափը կ'ել-
լէր: Աշխոյժ, վառվռուն ու լի եռանդեամբ
մէկ մըն էր յիրաւի, միակերպ լողալով
քաղքէն Լիտոյ երթալն՝ իրեն զուարճու-
թիւն ու խաղալիկ ըրած էր, հոն ալ հա-

զիւ թէ սա վայր մը կը գտագարէր՝ գար-
ձեալ ծովը կը նեատուէր ու նոյն ճամբով
քաղաք կը գտունար:

— Եւ այդ գբօսանքն երբեք վտանդ մը
բերած չէ՞ անոր, հարցուց քերթողը ծե-
րուն:

— Ոչ երբեք, սլատասխանեց ծերը. ան-
խոնջ ու քաջ լուսրդ մըն էր, որու առջին
այդ ընդարձակ միջոցն ոչինչ խաղաղիկ էր:

Սահայն, կը շարունակէր ըսել ծերը,
աւելի զարմանք ու վախ կ'աղդէր անոր
աներկիւղ յանդըդնութիւնը. կարծես մա-
հու հետ խաղալով կը զուարճանար: Մեր
այս լճակն որչափ անդորրութեան ժա-
մանակ գեղեցիկ ու գբօսալի վայր մըն
է, նոյնչափ ալ խիթալի է մթնուորաին
այլայլութեանց ատեն: Երբ այն լերանց
ետեէն մութ ամպը կը սկսին սպառնալից
գիգուիլ, ու միջոցը պատել, ստէպ ստէպ
փայլակին լոյսը երևցնելով և որոտմանց
խուլ գուր լսեցնելով, խոհեմութիւնը
ապահով տեղի մը ապաւինիլն է: Բայց
այն երիտասարդն այդ խոհեմ միջոցին
բոլորովին հակառակն ընելու ոտվոր էր:
Ալէկոծութիւնն ու փոթորիկն իրեն անձ-
կանօք խնդրած գբօսանքն էր: Այնպիսի
ամպրոպի ատեն միայն անոր նաւակը կը
տեսնուէր այդ անհաստատ ջրին երեսը.
ինքն անոր մէջ նստած, մաղերը հովահար,
վեր վար քալելու սովոր էր. միաքը վերա-
ցեալ, յափշտակեալ, ամենեւին անզգայ էր

վտանգին: Այնչափ վտանգաց մէջ կարծես սահապան ողի մը զինքը կը սահսպանէր:

Ստէպ ալ Ադրիականին ծովեզրը կը տեսնուէր: Հոն մինչդեռ մենք բազմութեամբ ծովուն ձկներն ուռկանով ափը կը ձգէինք, նա ձիու վրայ հեծած այն աւազուտը սրարչաւ կը քալէր. մերթ քովերնիս դադարելով ձկնորսութեան տեսարանը կը դիտէր, և մերթ ալ ձիովն աւազուտ բլրակի մը վրայ կանգնուելով՝ իբր անըզգայ արձան՝ ժամով կը մնար այն ընդարձակ ծովուն տեսարանը դիտելու: Միով բանիւ գէգ մարդ մըն էր այն անգղիացին:

Այս և ասոնց նման գէաբ նոյն ատեն խօսակցելու նիւթ կ'ըլլային, գերմանացի քերթողին սիրտը զուարթացնելով, որ կը խոստանար նոյն իր այցելութիւնը յիշատակ գրութեամբ մը մշանջենաւորելու: Ասլա այն աղբասին ձկնորսքն ողջունելով՝ բլրակէն վար կ'իջնէր և աչքն այն բարձրաբերձ ու մշտասաղարթ դափնի ծառոց վրայ կը հանգչեցնէր, որ նոյն տեղէն սկսեալ կղզեկիս արեւմտեան որմնըստ երկայնութեան կը սլատեն ու լճին անդորր ջրին վրայ զովութեան հովանի մը կը սփռեն: Աքանչացած այն գեղեցիկ կանաչութեանը և անոյշ բոյրին, ճիւղ մը՝ ի յիշատակ կը խնդրէր: Յետոյ նաւակը մտնելով զմեզ կ'ողջունէր և դարձեալ իր

խոստումը կ'երկրորդէր, նոյն այցելութեան յիշատակը զրուածքով մը մշտընջե նաւորելու: Չոր և յիրաւի քանի մը ամիս ետքն արդեամբք կը կատարէր ծրարիւ մը ուր երկոյ նուագաց տողերը զերմանահան լեղուով կային պարունակեալ¹:

Այցելու հիւրին մեկնելովը նորէն ճիթաստանը դառնալու փութացի իմ բարեկամ ձկնորսաց ընկերութեանը զբաղելու: Խեղճերն ընթրելու հետ էին որ ապա հանգչելու քաշուին: Սովոր մարացորեան ու ձուկ էր այն ընթրեաց բարիքը, այլ այնպէս ախորժանօք կ'ուտէին՝ որ, ճշմարիտը կ'ըսեմ, նախանձս կը գրգռէին: Մերուկ Գոնին տեսնեմ, ընթրիքը լմընցուցած մտախորհ ու լուռ կեցած էր: Խեղճը նոյն իրիկունը խնայութեան համար կրակ չէր վառած, այլ նախընթաց օրն եփած պաղ մարացորենովը գոհացած էր:

— Գոնի, ըսի խօսքս անոր ուղղելով, կ'երևայ թէ օրդ յաջող չէ գնացեր. շատ մտմտութի մէջ կը տեսնեմ զքեզ:

— Ա՛հ, այդպէս է, մտմտութի մէջ եմ, այլ ոչ այսօրուան Աստուծոյ տուածին համար: Պարապ գտնուելովս անցեալները միտքս ինկան ու մտածութենէ մտածութիւն սահելով՝ գալիքին մէջ ընկղմեցայ:

1 Ահա այս նուագներու թարգմանութիւնը գրքուկիս վերջը կը գնեմ:

— Անցեալն անցած է, Գոնի, ըսի ես, և դալիբը Աստուծոյ միայն գիտելի է:

— Այո՛ սյդպէս է. բայց և այնպէս միտք անոր երթալէն չափնածէր: Ի՛նչ ընես, դբազանք մը պէտք է իրեն, և երբ գտնայ անոր մէջ կ'ընկղմի. խեղճ ձկնորսին դբազանքն ալ գժբաղդաբար, իր վիճակին բաղդը նկատելն է:

— Ուրեմն անցեալ բաղդիդ բարօրութիւնը կը մտածէիր:

— Ընդհակառակն, բաղդիս անցեալ ցաւերը:

— Է՛հ. վախնամ շատ ըլլալու են. ո՞ր մէկը պիտոր մտածես:

— Անցեալ ձմեռուան քաշածներս կը մտածէի և խորհրդածելով այս վերահաս ձմեռուան միտքս գնաց:

— Դեռ ևս ժամանակ կայ ատոր, Գոնի. խիստ եղանակին հասնելու դեռ ևս օրեր ունինք, և հիմակուրնէ ատոր մտածութիւնը դբեզ նեղելու չէ:

— Այդպէս է, այդպէս է, դեռ ևս ժամանակ կայ, այլ անոր համար՝ որ իր համբարները լեցուն ունի. բայց ինծի պէս ուղորմելի ձկնորս մը դառն ձմեռն ամեն օր աչացն առջևը կը տեսնայ:

— Տեսնենք ուրեմն ինչ կ'ըսէ մտածութիւնդ. ինչպէս անցնես պիտի ձմեռը:

— Ես ալ չեմ գիտեր. իմ վիճակս այնպիսի է որ պատրաստութիւն մը տեսնել չեմ կրնար: Անցած ձմեռն այն խիստ հո-

վերուն ու ցրաին, անհայ և ամենայնի կարօտ՝ ասուն քաշուած անօթութեան ա մեն գառնութիւնները ճաշակեցի : Եթէ այս տարի ալ անցած տարուան պէս խիստ ձմեռ ընէ, ինծի վախ մը կու գայ. սլ այս հասակս ծանր չարակրութեանց տանելու կարող չէ :

— Երկիւղիգ ծանրութիւնը կը հասկը նամ, Դոնի . բայց քաջալերելու ես . դեռ ևս ժամանակ ունինք առջևնիս . կ'աշխատիս և Աստուած աշխատութիւնդ կ'օրհնէ անշուշտ :

— Տարակոյս չունիմ, բայց աշխատութեան ժամանակը նեղ է . քանի մը եօթնեակք դեռ ևս և սասակաշունչ հողմերը սկսին պիտոր շնչել : Այս մտածութիւնը հիմակուրնէ սարսուռ կը բերէ վրաս : Բայց թողունք մէկդի . անօգուտ է երևակայութիւնը ջերմացնել . աստուծոյ յանձնելու ենք զմեզ և անշուշտ ինքը ձեռքէ չթողուր :

— Ես քեզի համար պիտոր աղօթեմ, Դոնի, որ բարեբաղդ ձմեռ մը անցնես :

— Շնորհակալ եմ :

— Բայց ըսէ ինծի . ինչուան երբ պիտոր շարունակես այդ արուեստը : Անանկ հասակի մը հասեր ես որ ճար մը պէտք ես մտածել :

— Ի՞նչ ճար կրնամ մտածել . Աստուած զիս այս վիճակիս մէջ ստեղծեր է, պէտք է ցվերջ համբերութեամբ յարատեւեմ :

— Հապա երբ բոլորովին անկարօղ ըլլաս աշխատելու :

— Ան ատեն Աստուած կը հոգայ :

— Ինչո՞ւ համար դու ալ հիմա կուրնէ
փոյթ չես ըներ :

— Ի՞նչ կու գայ ձեռքէս որ ընեմ :

— Բարերարութեան սպաստանարանը
ինչո՞ւ չես ջանար մտնելու :

— Ծերոց սպաւէն տո՞ւնը , կ'ըսես :

— Այո՛ :

— Է՛հ , այնչափ կան բան զիս ողորմե-
լիք նոյն բարերարութեանը սպասողք , որ
ինծի կարգը դժուարաւ կրնայ գալ :

— Ուրեմն մտածեր ես դու ալ նոյն
բանը :

— Այո՛ , շատ անգամ նոյն բանը մտքէս
անցած է . նաև փորձ ալ փորձած եմ : Բայց
ի՞նչ ընես . իմ արուեստիս հաղորդ աղքա-
տութիւնն անչափ է , և երբ ալ անկարո-
ղութեան ժամանակը վրանիս կը հասնի ,
ալ ուրիշ ակնկալութիւն չունինք եթէ ոչ
բարերարութեան տեղոյ մը հիւրասէր ա-
պաւէնը : Սակայն կրնաս գուշակել թէ
այնքան աղքատաց մէջէն որչափ ոմանք
կրնան այդպիսի շնորհք մը վայելել . այլք
սպասելու են որ նախորդաց նուազելովն
իրենց կարգը գայ . շատ է որ այն ժամա-
նակէն յաւաջ նեղութեան վշտէն չընկճին
և անդարձ ճամբայն չերթան :

— Ուրեմն դու այդ շնորհքին հասնելու
յոյս մը չունիս :

— Այո՛ . այլ աստուած գիտէ երբ : Բայց
թողունք մէկգի . հանգստեանս ժամանակը

եկաւ. ներէ, հարկ է հանգչիմ որ ասլա
նորէն ժամանակին աշխատութեան ձեռք
ղարնեմ:

Այս ըսելով զիչեր բարի մաղթեց ու
փսխաթին տակ ամիտիուեցաւ:

ՔՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆԱՅ ԿՆԻՔԸ:

Չկնորսիս գիշեր բարին մաղթելէն ետև,
մտախորհ այն բլրակէն ինջայ բնակարանս
քաշուելու: Եղկելի ձկնորսին խիթալի մը-
տածութիւնները տպաւորութիւն ըրեր էին
մտքիս վրայ, և հեռացնել չէի կրնար:

Որչափ տարբեր է, կ'ըսէի, անկարօտ
մարդու մը կեանքը. անհոգ և աներկիւղ
օրերուն անցնիլը կը տեսնէ, առանց իր
առօրեայ ապրուստին մտածութենէ մը նե-
ղուելուն. միայն մէկ հոգով միտքը կը
տանջէ, թէ ի՞նչպէս նորանոր զուարճու-
թիւններով կենաց միակերպութիւնը կո-
տրէ: Ամառուան խղճիչ տաքուն անգործ
թուլամորթութեամբ պալատին սրահնե-
րուն զովը կը շնչէ, մինչդեռ ծառայից բազ-
մութիւնն անոր ամեն դիւրութիւնը կը հո-
գան: Չմեռը եթէ խիստ շնչէ, վառարան-
ներուն բազմութեամբն իր պալատը ջեր-
մանոց կը փոխէ. և կամ՝ թէ ախորժէ, օ-
տար կլիմայի մը ջերմ բարեխառնութեանը
խնդիր կ'երթայ: Միով բանիւ իր ոսկին

ամենայն դժուարութեան խստութիւնը կը հարթէ :

Այլ աղքատը , այն եղկելի մարդն որու մի միայն ճոխութիւնն իր ձեռքերն են և որ անկէ դուրս ուրիշ ժառանգութիւն ընդունած չէ , հարկ է որ ամեն վայրկեան այն իր ձեռքն երկնցնէ եթէ ջրոյ կաթիլի մըն ալ սլէտք ունի որ իր կարօտութեան պասլակը յաղեցնէ : Եւ ահա այս էակին համար չկայ դառնադոյն ժամանակ մը քան ձմեռուան անսլտղութեան եղանակը . բնութեան դառնանալովն իր ճգունքն իսկ կարծես թէ ցամաքութեան սառոյցէն կ'ընկճին :

Արդար էին յիրաւի անինչ ձկնորսիս կասկածելի երկիւղներն . նոյեմբերին մօտեցեր էինք . ըսել էր թէ դառն օդոց դըրանց բացուելուն կը մօտենայինք , երբ այլայլած տարերքն կարծես թէ երկրիս վրայ դժոխոց խստութիւնը կ'ուզեն թափել , և բոլոր իրենց սաստկութեամբն եղկելի աղքատին վրայ կը ծանրանան , որ կարևորաց անհրաժեշտ կարօտութենէն ստիպեալ , հարկ է ձեան ու սառին դիմադրաւ երթայ , և կամ անօգնական և զուրկ յամենայնէ՝ տունը նստի և քաղցի ու ծարաւոյ բռնի համբերէ : Այլ ճակատագիր է կարծես կեանքը . ոմն 'ի ցաւս և ոմն 'ի ցնծութիւն :

Նոյեմբերին առջի օրերովն երկնից կերպարանքն ալ փոխուեցաւ . նոյն այն օդն

որ այնչափ զբօսանք կ'աղղէր ինծի, իր ապակեայ թափանցկութիւնը կորոյս: Այն տարերց անդորրութեանը տեղ՝ ամպք ու հողմ քառակողմեան ուղղութեամբ սկսան շնչել:

Երկրիս կերպարանքն իսկ կերպարանափոխ եղաւ. ծառք տերևաթափ, տարերք այլայլեալ, լճակիս անդորրութիւնն ու գեղեցկութիւնն իսկ անհետ, ոչ ևս թեթևաշարժ նաւահները զբօսանաց կը հրաւիրէր: Նոյն իսկ այն շրջակայ բաղմաթիւ կանաչագեղ կղզեկաց վրայ ամայութեան քրտմունքն ինջեր էր: Միով բանիւ տեսարանին նախկին վայելչութիւնն անցելոյն մէջ թաղուեր էր, ու մարդու սիրտն ալ բնութենէն խորշելով, վառարանին հրապուրիչ անդորրութեանը կը դիմէր: Երնէ՛կ անոր որ այդչափ քաղցրութիւն կրնար վայելել:

Այլ ձկնորսս . . .

Պատուհանէս աչքս որ լճակին վրայ կը տանէի, միշտ այն վայրենի ամայութեանը մէջ անոր անանջատ նաւակը կը տեսնէի: Այն անինչ արարածը եթէ անկէ բաժնուէր ու հեռանար, տան մը անկեան դառն կենաց մէջ պիտոր ընկղմէր: Հարկ էր ուրեմն լճակին վրայ յամէր. հարկ էր դիմանար և արիաբար տանէր այն առաջին խրտութեանցն որ անձին բնութեանը ոչ միայն անախորժ այլ և վնասաբեր են: Ստէպ ստէպ անձրևը յորդ կը թափէր և հովը

խստիւ կը շնչէր . մթնոլորտն իսկ շարունակ թեթեւ գոլորչիքով մը սլատած էր , որու թացութիւնը մինչև ոսկորները կը թափանցէր : Եւ սակայն ձկնորսն իր բոլոր ճիգը կը թափէր այն խիստ անբարեխառնութեանցը հանդուրժելու : Տարակոյս չկար որ կը տանջուէր այն անհաստատ օդերէ . բայց և տանն անգործութեան և կարօտութեան մտածութիւնն իրեն աւելի տանջանքի քստմունք կը տպաւորէր :

Բայց հանդերձ այս անհաստատ օդերովը , յիրաւի , արևը մերթ ընդ մերթ կը ցուցնէր ինքզինքը , դեռ ևս փառաւորութեան փայլ մը սփռելով այն լճակին վերայ՝ որ քիչ ատենէ՛ սառնամանեաց ասպարէզ պիտոր փոխուէր : Այլ հոգեվարք արև մըն էր . արև մը՝ որու սպառեալ ջերմութիւնն արևադարձին դառնաչունչ հողմոց կը սպասէր որ իսպառ սառնամանեաց մէջ մարի :

Այսպէս մտանք դեկտեմբերի ամիսը և յառաջ քալելով մերթ մեղմով մերթ խըստիւ՝ արևադարձին օրերուն մօտեցանք : Սառնամանեաց խստութիւնը սկսաւ զգալի ըլլալ . հողմը ձիւնապատ լերանց վրայէն շնչելով բացօդեայ շրջազայութիւնը անհանդուրժելի կ'ընէր : Երկնից կամարը տխուր ամպերով ծանրացած՝ երբեմն սառուցեալ կաթիլներ կը թափէր : Առաջին ձիւները մեղմով սկսան թափթփիլ առանց երկայն հետք մը թողլու . կարծես դետինը

պատրաստելու համար կ'ընէին իրենց հանդերձեալ սաստկագին գալուստն աւետելով: Յուրտը սկսեր էր անհանդուրժելի ըլլալ՝ կրակին անգին բարիքն անձկալի ընելով: Տեսնեմ լճակին երեսն անմարդանալու հետ էր. այլ դեռ ևս քանի մը ձրկնորսաց նաւակք մերթ ընդ մերթ կ'երևնային հեռուանց:

Վերջապէս արևադարձի օրերն եկան. սաստիկ հողմերուն շունչն արձկուեցաւ. բքախառն ձիւնը սկսաւ իջնալ այնպէս թանձր և այնպէս առատ, որ ցորեկուան օդուն գիշերային մթութիւն մը կը տպաւորէր. հովէն մղուած ձիւնը պատուհաններուն ու դրանց ճեղքերուն մէջէն՝ տուներն իսկ կը թափանցէր ներսի դին դիզուելով: Տեսնեմ լճակը ամայացած էր. և իրաւամբք: Այն անհանդուրժելի օդուն ալ տանելը կարելի չէր. հազիւ թէ երբեմն երբեմն, ինչպէս մէտէորա մը, առագաստաւոր նաւակ մը կ'երևնար, որ ո՛ր գիտէ ինչ կարևորագոյն գործէ ստիպեալ՝ հովէն քշուելով կ'անցնէր ու շուտ մը կը հեռանար մշուշին մէջ կորսուելով:

Այն տխուր օրերուն կրակին ջերմութենէն մխիթարեալ, խեղճ ծերուկ ձկնորսս կը մտածէի: Եղկելի ծերը, կըսէի ինքրենս, ո՛ր գիտէ թէ ինչպիսի վշտերով կը տառապի հիմա: Գրեթէ եօթնեկէ մը ՚ի վեր լճակին վրայ չէր տեսնուած. ուստի՞

գտնելու էր իր այնչափ օրուան կերակուրը: Ո՛րչափ կը փափարէի իր վիճակը դիտնալ, և կարօտութեանը օգնականութիւն մը ընել: Այլ 'ի դուր . քամին շարունակ խստիւ կը շնչէր և դուրս շրջադայելը մտածելու բան չէր:

Յորեկ մըն ալ քիչ մը հանդարտելու պէս երեւոյց հովը . բայց ցուրտն անանկ սաստիկ էր և այնպէս կը խայթէր, որ լըծին վրայ և ոչ էակ մը կրնար համարձակել երևնալ: Թող որ այն ամսլամած երկինքը մարդուն մաղձը կը գրգռէր: Ես անձկանօք երեկոյանալուն կը մնայի որ կանթեղին լուսովն առանձնութեան մխիթարութիւնը գտնեմ:

Այսպէս անհամբերութեամբ սրահէ սըրահ պտտելու հետ էի, երբ պատուհանի մը քովէն անցնելով, հեռուանց լճակին վրայ պզտի նաւակ մը նշմարեցի, որ կէս մը հովէն մղուելով կէս մըն ալ թիու բռնութեամբ յառաջ կու գար: Տարակոյս չկայ, ըսի մտօքս, մեծ ստիպմունք մըն է որ այսպիսի ատեն և այդպիսի նաւակով մը այդ մարդը ծովուն վրայ կը մղէ . ապա թէ ոչ կարելի չէր որ այդ խիստ սառնամանեաց դառնութիւնը ճաշակելու յանձն առնէր:

Ուշադրութեամբ կը դիտէի այն նաւակը որ հետզհետէ կը մերձենար. կարծես թէ թիավարը ծանօթ էր ինձի. կարծես թէ ծեր Գոնին կը տեսնէի. այլ հաւտալ

չէի կրնար : Ի՞նչպէս կարելի էր որ իր այն հասակովն այնպիսի վտանգի մէջ դնէր ինքզինքը : Եւ սակայն երբ աւելի մօտենալով աւելի որոշ կրցայ տեսնել , ալ տարակուսիլ չկրցայ . ինքը ծերն էր որ դէպ 'ի կղզիս կը թխավարէր :

Փութացի շուտ մը անոր դալուստը ողջունելու : Խեղճը ցրտէն սառած հաղիւ կրնար բերանը բանալ . տխուր դիմօք և անբարբառ երեսս կը նայէր ցրտէն սաստիկ դողալով : Բոլոր յօդերը քաշուած՝ մարմինը կծիկ մը կը նմանէր : Տեսնեմ աչացը վրայ երկու կաթիլ արսօսը կը փայլէր , որ կարծես թէ կոպին վրայ սառած էին : Քաջալերելով առի վինքը կրակարանին քովը տարի որ իր սառած անդամները ջերմացնէ :

Երբ քիչ մը ջերմանալով լեզուն արձրկուեցաւ , եղկելին լացը չկրցաւ զսպել :

— Ներէ , ըսաւ ինծի , որ անհամբերութեամբ դալստեան նպատակն իմանալ կը փափարէի . ներէ եթէ այս ժամուս նեղութիւն տալու կու գամ . բայց զիտցիր որ եթէ մեծ կարօտութենէ մը բռնադատուած չըլլայի , այս անտանելի ճամբան այսպիսի օրով չէի ըներ : Երկու օրուրնէ 'ի վեր է որ անհանդուրժելի նեղութեամբ ազգականի մը տունն անցուցի : Անոր չորս փոքր զաւակները հացաղուրկ , օրն 'ի բուն լալով սիրտս կեղեքեցին : Ա՛լ չէի դիմանար և սրտիս նեղութենէն չզխտնալով ինչպէս դարման

ընել , միտքս դրի կենացս վտանգուն
խոկ հոս դալու , աստուծոյ սիրոյն համար
դուքդ սրազատելու : Արդ ինչ որ կ'ընես ,
այն անմեղաց կ'ընես որ այնչափ կը տառա-
պին : Գիտնայիր թէ սրչափ կրեց այս սիր-
տը բոլոր այս օրերը : Դունէ դուռ կը ստը-
տէի սղորմութեան հաց մը դանելու այն
տղայոց համար : Այլ ի՛նչ կարող է մարդ
քաղել այն թշուառութեան կզղիէն ուր ա-
մենքն առօրեայ հացի կարօտ են : Եթէ այս-
օր հովը քիչ մը չհանգարաէր՝ չեմ գիտեր
ինչ պիտօր ընէի : Արդ թէ ինձի սղորմիլ
կ'ուզես , հարկ է փութամ դեռ բոլորովին
չմթնցած տունը դառնամ որ այն խեղճ
տղայոց լացը մխիթարեմ :

— Խեղճ Դոնի , ըսի , ցաւալի վիճակդ
զիս կը տրամեցնէ . բայց սիրտ ըրէ , ես
չուտ մը ձեռքէս եկածը կ'ընեմ : Հապա
այդ տղայքն որ կ'ըսես հայր չունին :

— Այո , ունին . բայց ո՞ գիտէ խեղճը
հովէն տեղ մը արգիլած ըլլալու է , որ
տունը դառնալ չէ կրցած :

— Տունը չէ՞ դարձած . հապա ո՞ւր է .
չէ՞ք գիտեր :

— Չէ , չենք գիտեր թէ ո՞ւր է :

— Անշուշտ կասկած չունիս որ դժբաղ-
դութիւն մը գլուխը եկած ըլլայ :

— Ո՞ գիտէ , այլ աստուած սրահէ . ի՛նչ
ըլլայ պիտի այն մօրը վիճակն որ մէկ մը
չունի աշխարհիս վրայ և տղոց մեծագոյնն
խոկ ութամեան է :

— Իրաւցնէ՛ :

— Այո՛, անոնց մի միայն աղքատկանը ես եմ. ես ալ կը տեսնես ի՛նչ հասակի մէջ եմ :

— Բայց ունայն են այսպիսի մտածութիւններ. հիմա ես պիտոյբղ կը հոգամ. այլ դու ի՛նչպէս տեղդ պիտոր հասնիս որ գիշերանալու հետ է :

— Աստուած կը հոգայ այդ բանը. բաւական է որ ես ճամբայ իյնամ, ալ ինքը դիս կը հասցնէ :

— Խեղճ Գոնի. ի՛նչպէս կը ցաւիմ. կը յուսամ թէ ողջամբ տունդ կը հասնիս. բայց հովը քեզի հակառակ է և ցուրտն ալ սաստիկ. անշուշտ շատ պիտոր նեղուիս :

— Այդպէս է. այլ ի՛նչ ընելու է : Այն խեղճ տղոց լացն ականջս կը հնչէ. քարէ սիրտ մըն ալ չդիմանար : Անոնք մտածելով այս նեղութիւնն ինծի թեթև կ'երևնայ : Հապա ներէ երթամ. աստուած մնացածը հոգայ :

— Քնա՛, ես կ'աղօթեմ, որ աստուած զքեզ ողջամբ հասցնէ : Եւ դու ծեր ես ու մեծ աշխատութեան պէտք ունիս մինչև որ տեղդ հասնիս :

— Այո՛, մեծ աշխատութեան պէտք ունիմ. բայց գիտցիր որ մեծ խրախոյս կուտայ բարի գործոյ մը ձեռնարկութիւնը : Քանի որ կը մտածեմ թէ այն եղկելի արդայոց տառապանքը պիտոր նուազեցնեմ, աշխատութեանս նեղութիւնն աչքիս չերև

նար: Հիմա ալ ջերմացած և ողի առած եմ. թող ճամբայ խնամ' և աստուած ինձի օգնական կ'ըլլայ: Կը յուսամ դեռ բոլորովին չզիջերացած տունը հասնիմ:

— Փութա՛, ըսի, ճամբայ ելիր, և աստուած անշուշտ դբեզ կը պահէ:

Այս ըսելով սղտի դրամիկ մը տուի որ քովը պահէ և ըստ պահանջման ուրիշ պիտոյից գործածէ: Ուտելեաց կապոյ մըն ալ նաւակին մէջ ապահովցուցի: Յետոյ զինքը խրախուսելով,

— Երբ նորէն օգը ներէ, ըսի, ու պէտք ունենաս եկուր դարձեալ ինձի:

Խեղճ ծերուկն, այն սղտի օգնութիւնն առնելով՝ երախտագէտ աչքերը վեր վերցուց ու երեսս նայեցաւ շնորհակալեաց ժպիտով մը: Տեսնեմ մխիթարութեան արցունք մը աչայը վրայ կը փայլէր: Կ'ուզէր խօսել, կ'ուզէր երախտագիտութիւնը ցուցնել, այլ հեծկտանքը խօսքը կոկորդին վրայ կապած էր: Վերջապէս ձեռքս սեղմելով,

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ, շնորհակալ եմ. ինձի ըրածդ աստուծմէ գտնես: Շնորհակալ եմ դարձեալ:

— Գնա՛, գնա՛, Դոնի, ըսի ծերուն, և աստուած հետդ ըլլայ: Կտրիճ եղիր և աներկիւղ: Բայց եթէ երբեք դժուարութիւն կրես ու չկարենաս առաջ երթալ, դարձիր գիշերը հոս անցուր:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ ծերն, այլ աս-

տուած չընէ որ ճամբէս ետ դառնամ,
Խեղճ տղաքը, ի՛նչ դառն ժամեր պիտոր
անցնեն այս գիշերը :

Եւ ապա նաւակը մտնելով թիերը ձեռք
առաւ, և ինծի նայելով,

— Բարեաւ մնաս, ըսաւ. այսօրուան
ինծի տուած մխիթարութիւնդ մինչև կե-
նացս վերջը պիտոր չմոռնամ :

Այս ըսելով զարկաւ ջուրը և սկսաւ
մեկնիլ, մինչդեռ նս,

— Բարով երթաս, Գոնի, կ'ըսէի իրեն .
աղօթքս հետդ է. աստուած յաջողէ ճամ-
բադ :

Կղզեկիս որմը դեռ չդարձած, նորէն
մէյ մըն ալ ետևը նայեցաւ ու գլխովն ող-
ջունեց զիս՝ որ իր հեռանալը կը դիտէի :
Ապա որմին ետևը անյայտ եղաւ, հովուն
բռնութեանը հետ կռուիլ սկսելով :

Ես պատուհան մը փութացի ու հոն
կռթնած խեղճ ծերուն թափած ճիգը կը
դիտէի՝ որ կը ջանար հովուն բռնութեա-
նը յաղթանակելու : Խեղճը ծանր ծանր կը
յառաջէր, միշտ կռուելով այն անսանձ
հովուն դէմ, որ ինծի կ'երևնար թէ նորէն
կը սկսէր բռնանալ : Այս կասկածը սրտիս
վախ մը կու տար : Խեղճ ծերն երկայն
ճամբայ ունէր ընելու . և եթէ հովը յիրա-
ւի սաստկանար, անշուշտ ճգանց ուժը՛տը
կարանալով՝ անզօր պիտոր գտնուէր յա-

ռաջ երթալու : Եւ այն ատեն եթէ հովէն
բշուէր , մըր արդեօք պիտոր խնար :

Այս մտածութիւնս ինծի տիրութիւն կը
բերէր , և սրտէս աղօթք կ'ընէի որ աս-
տուած զինքն անխորձ տեղը հասցնէ :
Պատուհանէն չհեռացայ , մինչև որ անոր
չնչին նաւակը հեռաւորութեան մշուշին
մէջ անյայտ շեղաւ :

Մութը հետզհետէ կը կոխէր , և անոր
հետ հողմին սուլող ձայնն ալ աւելի օսա-
տիկ կը լսուէր : Քառորդ մը հազիւ անցեր
էր ծերուն մեկնելէն ետև , երբ բուն հո-
վու շունչ մը , հեռաւոր զանգակի մը ձայ-
նը ականջս բերաւ : Ստոյգ , այն ատեն տը-
խուր զգացմունք մը սրտիս տիրեց : Ինձ
այնպէս գաղափար մը տուաւ , թէ իմ ծե-
րուս մահագոյժ ազդն էր , որ զհաւատա-
ցեալներն անոր հոգւոյն հանգստեան աղօ-
թելու կը հրաւիրէր : Ու շուտ մը աչքերս
երկինքը վերցնելով ,

— Աստուած , ըսի , դու եղկելի ծերը
հովանիիդ ներքևն ընդունէ :

Բոլոր այն գիշերը հովը բուն կատա-
ղութեամբ շնչեց . ցուրտը կծու և անհան-
դուրժելի եղաւ , և տեղ տեղ լճակիս ջուրն
խսկ սառեցուց : Ո՛ր գիտէ , կ'ըսէի մտօքս ,
որչափ դժբաղդութեանց լուրեր պիտոր
լսենք վաղը : Հապա իմ ծերս... : Այլ ո՞
գիտէ... : Անշուշտ աստուած ձեռքէն չթո-
ղուր :

Այսպէս անցաւ այն դառն գիշերը և լուսացաւ յաջորդ օրը . քիչ մը հանդարտութիւն բերելով այն վրդովեալ մթնոլորտին վրայ : Հովը հեաղհեաէ կը նուազէր յոյս տալով ընդ հուպ հանդարտելու, որ և եղաւ իսկ :

Պայծառ արև մը երևցաւ ու գաղջ ճառագայթ մը սփռեց այն բազմօրեայ վրդովեալ լճակին երեսը :

Կամաց կամաց ձկնորսք ոմանք սկսան տեղ տեղ երևնալ : Խեղճերը փութով մը կ'աշխատէին . և իրաւամբք . այն բազմօրեայ բռնի անգործութեան պարապը լեցնելու էին : Կը սպասէի տեսնել ծերուկիս նաւակը . կը դարմանայի անոր ուշանալուն վրայ : Ինքը միշտ առաջինն էր աշխատութեան ձեռնարկելու . և հիմա որ այնպիսի կարօտութեան մէջ ինկած էր ինչո՞ւ պիտոր ուշանար :

Անցաւ այն օրն ու լուսացաւ երկրորդը նոյնպիսի պայծառ արևով : Մտախորհ թէ ինչ պատճառաւ ծերս ողջոյն առաջին օրը չէր տեսնուած , ձիթենեաց բլուրը գնացի որ հոն տեղի մօտ գտնուող ձկնորսաց լուր մը հարցնեմ : Տեսնեմ մէկ քանի նաւակք դափնեաց պատասխարութիւնն իրենց օգտեցնելով , արևուն բարերար ճառագայթին թեթև ջերմութիւնը կը փնտռէին , նախաճաշին պատրաստութիւնը տեսնելով :

Հոն տեղն էր որ կը մնար ինծի դառն ստուգութեան մը տեղեկանալ : Այն խեղ-

ճերը ցաւակցաբար առաջին օրերուն պատահարները մէկմէկու կը պատմէին :

Խնդճ ծերուկ Գոնին . ալ զինքը մէյ մըն ալ պիտոր չտեսնէի : Այն զիշերն որ ուրիշի բարերարելու համար կեանքը վտանգի մէջ դրեր էր , իր վշտաց ալ յետին զիշերն եղեր էր : Տունը դառնալու համար երկայն ատեն միշտ սաստկացող հովուն դէմ մաքառելով , վերջապէս ծերացեալ հասակին ուժը սպառեր էր : Հովն որ հետզհետէ աւելի կը բռնանար՝ անոր թեթև նաւակը թղթի մը պէս առեր և հեռու ճախճախուտին վրայ քշեր նստեցուցեր էր : Հոն անպատասպար , ամեն օգնականութենէ զուրկ , բնակութենէ հեռի , իր ջնջին վառարանը վառելու փորձ փորձեր էր . այլ անօգուտ տեղ . վերջապէս իր ծերացեալ մարմինը ցուրտին սաստկութեանը տակ ընկճեր էր :

Չկնորսք ումանք երկրորդ օրը հեռուանց անշարժ նաւակ մը տեսնելով քովը մօտեցեր էին : Եղկելի ծերը մէջը գտան , որ նաւակին մէկ կողմը կծկած՝ սառած դիակ մը դարձած էր :

Այս տխուր լուրիս վրայ աչքէս արցունք մը կաթեցաւ : Անոր վերջի զիշերուան այլայլութիւնը և բարերարութեան փոյթը յիշեցի : Եղկելին , ըսի , ուրիշի վիշտը թեթևցնելու համար ինքը դառն մահ մը ճաշակած էր : Այլ երանի՛ իրեն . անցաւոր վշտաց կեանքը կնքած էր , որ-

սլէս զի ջրոյ բարերար բաժակին անվախ
ճան վարձքն ընդունի :

Հանդիստ իր յիշատակին :

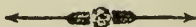
Նոյն դառն գիշերը նաև այլոց ձկնորսաց
սլ աղետալի եղեր էր . ոմանց նաևապէս
կը շրջած էր սառուցեալ ջրոց տակ թիա-
վարին դերեզման մը բանալով : Այլք, ծեր
Գոնիին չար բաղդին վիճակակից , հեռու-
ները քշուած սառոյցին մահը ճաշակեր
էին :

Առջիններէն էր նաև այն դժբաղդ ձկնորսը ,
որու որդւոցը համար ծեր Գոնին ինքզինքը
զոհեր էր . անոր դիակը երրորդ օրը
ջրին մէջէն գտնուեցաւ : Այսպէս այս երկու
մարդոց անակնկալ մահուամբը՝ չորս
որքք դեռ ևս աչքերնին արևուն լուսոյն
հաղիւ բացած , անօգնական , անինչ և անհաց ,
դառն ձմեռուան մը և անստոյգ ապագայի
մը ձեռքը կը մատնուէին :

Արդարև խիստ է ձկնորսին կեանքը .
աստուած ողորմի իրեն :

Բայց դու որ այս իմ ձկնորսիս նկարագիրը
կարդացիր , և անոր ցաւալից կատարածին
հանդիսատես եղար , ահա անոր կենդանի
պատկերն ամեն օր դրանդ առջին կը տեսնես :
Ամեն աղքատ արհեստաւոր որ ճակտին
քրտանց արդիւնքն առատասիրտ
գլխոյդ կը ներկայացնէ , նոյն իմ այս
ծերուկիս վիճակակիցն է որ նոյն վըշ-

տաց կենօք կ'ապրի : Երբ կարօտ աչքերն
անձկանօք քեզի վերուցած ճարտարու-
թեան արդիւնքը քեզի կը նուիրէ , ո՛հ թէ
առատաբար իջնար սրտիդ գութը և անոր
լքեալ ոգիքը արծարծէր : Կենաց քաղ-
ցրութիւն մըն է որ կը շնորհես և փոխա-
րէն՝ երախտեաց օրհնէնք կ'ընդունիս , որու
որչափ քաղցր ըլլալը սրտիդ գոհութիւնն
իսկ քեզի կը զուրցէ :

ԺԴ .

ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ :

Գունտին անդուլ հոլովելովը՝ օրերը սահեր անցեր էին, ձմեռնային մեծագոյն խստութեան յիշատակն իսկ հետերնին տանելով: Աղքատ ձկնորսին եղկելի դիպաց վիշտն ալ իսպառ մոռացութեան մէջ ինկեր էր: Եւ չէ դարմանք. մոռացութիւնը մարդկային մտաց անհաստատութեանը բնական հետեւանք մըն է. աշխարհիս զբաղանք ու դէպք այնպէս երագութեամբ իրարու յաջորդելով մէկզմէկ կը մղեն, որ շուտ մը առուակի ալեաց նման յաջորդաբար կը սահին կ'անհետանան:

Իրաւ է որ թշուառութիւնը այնպէս ազդու կնիք մը ունի՝ որ մարդուս սրտին վրայ ամուր կը կոխէ: Այսպէս ալ այս աղքատ ձկնորսին թշուառութեան դէպքովն ամենուն սրտէն ողբակցութեան աղաղակ մը փրթաւ, և քանի մը գթութեան արտասուք անոր յիշատակին թափուեցան: Բայց քիչ ետքը ամենայն ինչ մոռցուեցաւ և աշխարհս դարձեալ իր սովոր հոսանքին մէջ ընկղմեցաւ:

Փետրվար ամիսը կը սկսէինք, լճակիս մթնոլորտին գեղեցկագոյն ամիսներէն մէկը: Այն ամսուն մէջ պայծառարևը յտակ ու ջերմին ճառագայթ մը կը յածեցնէ և ցրտութեան մառախլածին գոլորշիները ցնդելով՝ քաղցրութիւնն ու զբօսանքը լճակիս երեսը տակաւ կը սկսի սփռել. երկինք դարձեալ իր թափանցկութիւնը կառնու և ամենայն բնութիւն զուարթութեամբ կը սկսի ժպտիլ: Մարդուն սիրտն ալ երկայն ատեն տնական գերութենէն ընկճեալ՝ արձակը կը փնտռէ. գարնանաւէտ շնչին ազգամամբը նոր կեանք մը յինքն զգալով՝ բոլոր էութեամբը կը զուարճանայ: Ամենօրեայ Տեսարան մըն է այն լճակառոյց մեծագործ քաղքին ծովափը, որու պալատանց քովէն անզբաղ ճոխը քերելով՝ զուարթերես խօսակցութեամբ կը չրջագայի, ջանալով գոզցես արևուն ջերմութեամբը ոսկերաց մէջէն ձմեռնային խոնաւութիւնը ցնդելու: Արեգը խոնարհելու որ կ'ըլլայ՝ ճոխը աղքատ արհեստաւորին տեղիք կու տայ. որ ցորեկուան տաժանելի աշխատութենէն յոգնած, ժամու մը հանգիստն այն մեռնող արևուն ճառագայթին ներքևը կը փնտռէ:

Այս օգոյ քաղցութեանը զուգընթաց՝ բարեկենդան աւուրց զբօսանքն ալ կու գային, ոչք 'ի հնուց հետէ այնպէս հռչակաւոր եղած են. և որոնք ընդարձակ ասպարէզ կը շնորհեն անզբաղ մարդուն՝

քսակը և առողջութիւնն անխնայ 'ի կիր
առնելու:

Արդէն իսկ յունուարի առաջին օրերէն
դիմակաւոր ծպտելոց խմբիկներ սկսած
էին մերթ ընդ մերթ քաղաքին փողոցաց
մէջ երևնալ, և առանձնականք իսկ իրենց
փառազարդ պալատանց սրահները դբօ-
սանայ բանալով՝ քաղաքացեաց ընտիր
բազմութիւնը բարեկենդանական պարա-
հանդիսից հրաւիրել: Թէատրոնք իսկ, ոչ
յետամնաց, իրենց դիտեալ հանդիսից ու
տեսարանաց ազդերը ցրուելով, գիշերօ-
թեաց դբօսալի ժամեր կը խոստանային:
Սակայն այս ամենայն նախապատրաստու-
թեան ազդք էին այն ամենայն դբօսանաց՝
որ յետին երկուց եօթնեկաց պահեալ էին,
և ոչք հազարաւոր ցամաքաբնակ հետա-
քըրքիրք իրենց պիտոր ձգէին:

Այս բարեկենդանուոյ հանդիսից պարա-
գըլուխ ընկերութիւն մը կայ, որու պարտք
է ամենայն զուարճութեանց ու տեսարա-
նաց պատրաստութիւնը կարգադրել և ա-
նոնց ճշդիւ կատարուելուն հոգ տանիլ: Ա-
նոր ձեռնարկելովը կանուխկեկ իսկ դրա-
մոց ժողովը կը սկսի, առ որ ամենայն կա-
րող մարդ իր փոքր տուրքը շնորհելու է:
Անհրաժեշտ պարսք մըն է կարծես, որու
ամենը անտրտունջ կը հպատակին, և ձեռք
չփելով՝ անհամբերութեամբ որոշեալ ա-
ւուր կը սպասեն:

Բուն բարեկենդանիէն երկու կիւրակէ
յառաջ ամեն հանդիսից սկիզբն որոշեալ
էր: Նոյն այն կիւրակէ օրը, բարեկենդա-
նի ինքնակալն Բանդարն, Մովաչու գալու
յայտնելու էր ինքզինքը անհամբեր ժա-
ղովրդեան, որ միայն իր գալստեանը կը
մնային ամենազգի յիմարութեանց սկիզբն
ընելու: Արդէն պէտք եղած պատրաստու-
թիւնքն ու հանդերձանքն եղած էին, ար-
ժանաւորապէս այն փարելի արքայն ըն-
դունելու: Քաղքին մեծ հրասլարակը, որ
ամեն ուրախութեան կեդրոնն է, կա-
նուխկէկ պատրաստուած էր: Մէջ տեղը,
ինչպէս թէատրոնի մը հայեցարանն ըլ-
լար, բարձր ընդարձակ տախտակամած մը
չինսած էր, որու վրայ հազարաւոր դիմա-
կաւորք իրենց ոտից կտքաւը պիտոր սար-
գէին, հազարումէկ յիմարութեանց տե-
սարան տալով շրջակայ հանդիսատես բազ-
մութեան: Քէմխայք, կերպասք, ծաղիկք,
ոսկէզօծեալ ու նկարեալ զարդք՝ կերպ
կերպ խաղերով, բոլոր այն տախտակամա-
ծին վրայ իբր ամպհովանի կը ձևացնէին,
մինչդեռ լուսատու կազին խողովակաց
փունջ փունջ ծայրերը, ազդ մըն էին թէ
գիշերն ալ ՚ի ցօրեկ պիտոր փոխուէր:

Այսպէս ամենայն ինչ ՚ի պատրաստի՝
ամենը պայմանադրեալ օրուան ու ժա-
մուն հասնելուն կը մնային, և առ այն ամ-
ենայն ճգամբք կը պատրաստուէին, շատք
իսկ մեծամեծ զրկմանց ու զոհից իրենք զի-
րենք ենթարկելով:

Յիրաւի աւուրք են ասոնք որ զքօսասիրաց ըղեղը կը դարձընեն. ոյք անոնցմէ չզրկուելու համար, նաև իրենց ոգեպահիկ զգեստիկն իսկ 'ի գրաւ կը դնեն, շատ համարելով ոչ ինչ գրամ մը ձեռք բերել այն ունայն գիներբութեանց ժամանակը վատնելու:

Բայց դեռ հանդիսից սկիզբը չեղած, մինչդեռ ժողովուրդը հաւաքուելու դիզուելու հետ է, կ'ուզեմ ընդհանուր հայեացք մը տալ քաղբիս այն մեծագործ հրապարակին, որ ամենայն հանդիսից ու զքօսանաց իբր ժամատեղի է:

ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԿՈՍԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ :

Մեծագործութեան հրաշալիք մըն է յի-
բաւի որու նմանը աշխարհիս վրայ չկայ .
չքեղութեան գոհար մըն է այն ճարտարա-
պետական ճոխութիւնը, արուեստի գե-
ղեցիութիւնը և քարանց ու մարմարիանից
չռայլութիւնը՝ որու նկարագիրը տալ գրի-
չը անբաւական է :

Ամենաճոխ արքունեաց փառահեղ ընդ-
արձակ սրահ մըն է, որու ծածքը՝ երկնից
աստեղազարդ կամարն է, և շուրջանակի
անջրպետ որմունք, չքեղ պալատանց քան-
դակագործ սիւնազարդ ճակատները, ո-
րոնց թխացեալ քարանց վրայ անցելոց
դարուց անդառնալի փառքը կը փայլի :
Գետնայարկը շուրջանակի կամարապ ճե-
մելիք կան, ճոխագոյն խանութից չքեղ
վաճառքներով զարդարած, որոնց քովէն
կը քերեն ու ծանր ծանր քաշկուտուելով
կը շրջագային, գուցէ աշխարհէս ճանճ-
րացած, անզբաղ ճոխից բազմութիւն մը,
ցորեկուան անանցանելի ժամերն ինչպէս

սպաննել չզիտնալով: Այն ճեմելեաց խա-
նութներուն շարքն ընդհատող ճոխ սրբ-
ճանոցք կան, սրոնց թուխչեաց բաղմոցաց
վրայ ողջոյն օրն ուրիշ սլարապտրդից բաղ-
մութիւն մը հեշտաբար կը հանդչի, շքո-
թունքն անհոգ ժպտին լուծելով, ու dolce
far niente կենաց ժամերը՝ շաղակրասա խօ-
սակցութեամբ սահեցնելով:

Բայց եկուր այդ խանութից ու ժա-
մաւիճառութեան տեղեաց ճեմելիքները
թողլով՝ հրապարակին մէջանգը կանգ-
նինք: Արևելեան կողմն որ նայինք՝ Սուրբ
Մարկոսի եկեղեցւոյն, ուստի հրապարակն
սլ իր անունը կ'առնու, բիւզանդական ու-
ճով կառուցեալ հրաշագեղ ճակատը կը
տեսնենք, որ շեշտակի գէպ 'ի վեր կ'ամ-
բառնայ, և իր բազմաթիւ գմբեթից ու
մանր աշտարակաց խաչապսակ ծայրերն
իրը սլաք գէպ 'ի վեր կ'արձըկէ: Մարմա-
րեայ սիւնից ճոխութիւնը, միւսիտնագործ
պատկերաց գեղեցկութիւնը, բազմակերպ
ճարտարաստեօտական զարդուց չապլու-
թիւնը, դիտողին աչքն և ապշութիւնը կը
գրաւեն: Այն եկեղեցւոյն անմիջապէս
դրանց կամարներէն վեր բաց ճեմելիք մը
կայ. անոր մէջանգը, բարձր պատուան-
դաններու վրայ, պղնձաձոյլ քառեակ ձիոց
անդրիք կը տեսնուին, որ կարծես վրնջե-
լով միջոցը ամբակակոխ կ'ընեն, ու հաւա-
սարաքայլ ոտքով ողջոյն այն շէնքը ետև-
նուն կը ձգեն: Հայաղգւոյն աչքը զմայլմամբ

անոնց կը նայի և ինքիբեկն հարցնելով, արդեօր սաուգութեան հիմ մը ունի կ'ըստ, այն աւանդական ձայնն որ կը պատմէ թէ հայկազունն Տիրիթ այն ձիերն սու Տիրեր կայսրի Հսոմ՝ քնծայ տարած ըլլայ: Թէ ճշմարիտ ըլլար այդ աւանդական ձայնը, արդարեւ ազէկ տեղերնին դատած կ'ըլլան հոն և այն չքեղ եկեղեցւոյն ճակատին վրայ, որու հիմանց տեղը, քաղբիս պատմութիւնը կ'աւանդէ թէ Ներսէս Հայկազն, Յուսափնիանոս Ա. կայսեր զօրավար, Արբոյն Թէոգորոսի նուիրական մատուռ մը շինած ըլլայ, զոր ապա հօրի եղեր է կործանել՝ արդի մայր եկեղեցին կանգնելու վախճանաւ: Ոչ այսչափ միայն կ'աւանդէ պատմութիւնն իբր յիշատակ այն արի հայկազն զօրավարին, այլ նաև այն մատուանն հանդէպ՝ հրապարակին մէջտեղը՝ Սան Ճէմինիանոյի նուիրական եկեղեցի մըն ալ կանգնած էր, որ նմանապէս առջինին կատարածն ունեցեր է, հրապարակին արդի ընդարձակութեան միջոցը տալու համար. և արդ միայն ճերմակ քարէ գիծ մը կայ նոյն տեղը, որ համառօտ յիշատակարանաւ նոյն եկեղեցւոյն հիմնադրութիւնը կը յիշեցընէ:

Բայց եթէ հայաղգին հայեացքը եկեղեցւոյն ճակտին բարձրութենէն վար իջեցնելով, անոր դրանց մօտենայ ու սեմոց բազմաթիւ մարմարեայ սիւները գիտէ, եթէ անգէտ, զուցէ ապշի ու մնայ անոնց

վրայ խորաքանդակ հայազիր անուաներ
կարգալով: Այն անուանք յիշատակ են
ու գուցէ այնպէս մնան դարէ դար, մեր
սպագայից հաւաստելով թէ ինչպէս մեր
նախնիք՝ մասնաւոր առանձնաշնորհու-
թեամբ մը այս քաղքիս մէջ գաղարեր են
և առ'ի չգոյէ լաւագունի՝ այն կոչո գրերը
թողեր են կարծր կրանիդին վրայ անջըն-
ջելի փորուած, որպէս զի իրենց վայելած
այն մասնաւոր առանձնաշնորհութեան ա-
ւանդութիւնն անմուանալի մնայ:

Եւ արդարև միայն հայազգի վաճառա-
կանին շնորհեալ արտօնութիւն մըն էր
քաղքիս հասարակապետական վարչու-
թեան ժամանակ, նոյն շքեղ եկեղեցւոյն
սիւնաղարդ մտից առջևը առևարոյ սեղան
կանգնել, և արևելեան գոհարեզինաց վա-
ճառքը հոն յաճախող ժողովրդեան առ-
ջևը տարածել: Եւ մեծ համբաւ ունէին
Հայք այդ ճիւղի վաճառքին մէջ, որու յի-
շատակը դեռ ևս կենդանի է շատ ծերունի
քաղաքացեաց մտաց մէջ, սյբ այն իրենց
հայրենական վարչութեան յետին տարի-
ները տեսնելու բազմն ու գծբազդութիւնն
ունեցեր են: Գոհարավաճառն այն մտից
կամարաց ներքևը նստած՝ սրարապութիւնը
զբաղեցնելու նպատակաւ՝ երկըթի ծայ-
րով մը հայերէն տառից դրոշմը կը տպա-
ւորէր կարծր կրանիդեայ սեանց վրայ,
ուր հիմա մեր սիրաը կը դուարձանայ այն
անուաները կարգալով:

Բայց թողլով այս ազգային յիշատակները և հրապարակիս գէտ 'ի հիւսիսային ճակատը նայելով՝ մեծագործ ժամաշափի մը աշտարակը կը տեսնէ մարդ, որու վրայէն պղնձաձոյլ սևամորթից պոյգ մը կանգուն, ձեռքերնին ուս մը բռնած, քառորդէ քառորդ կենաց անցքին ժամանակը հարուածով մը կ'ազդեն, մինչդեռ ժամաշափին սլաքն անուխ մը բոլորն անպաղար հոլովելով՝ կարծես մարդուս կը խօսի ու յաւիտենականութիւնը կ'ակնարկէ, որ ոչ սկիզբն ունի և ոչ վերջ և առ որ բոսկէ բոսկէ կը դիմէ:

Այս աշտարակիս ոտքէն սկսեալ մինչև վար, գէտ 'ի արևմտեան ճակատը, հրապարակը հարիւր եօթանասուն և հինգ մեզր երկայնութեամբ շքեղ պալատանց միակերպ կամարակապից քովէն քերելով՝ արքունի պալատան ճակատովը կը յանդի, որ մեծին Նաբոլէոնի յիշատակէ, և յիսուն և վեց մեզր լայնութեամբ զհրապարակը կը փակէ, կամարակապից տակէն միայն անցք տալով: Հարաւային կողմէն հրապարակը դարձեալ արքունի պալատան ընդարձակ ճակատն ունի, որ արևմտեան ճակատին անկիւնէն ելլելով՝ գէտ 'ի վեր եկեղեցին կը դիմէ, և միշտ ուղղանկիւնէն խոտորելով՝ բութ անկիւն մը կը ձևացնէ: Այնպէս վերի կողմէն ընդլայնալով հրապարակին արևելեան կողմին լայնութիւնն է ութսունուերկու մեզր:

Այս արքունի պալատին հարաւային կողմի վերի արևելեան անկեան քովը, եկեղեցւոյն նայողին աջակողմը, իբր թէ կանգուն կերոն մը ըլլար, Ս. Մարկոսայ զանգակաբարձ աշտարակը, տասուերկու մեզր լայնութեամբ խորիսխով մը, շէշտակի գետնէն դէպ 'ի երկինքը կ'ամբառնայ, որու իննըսունևութ մեզր բարձր գագաթին վրայէն, ոսկեզօծ հսկայաձև հրեշտակ մը թևերը սլարզած կարծես անքուն ալ կամբ քաղթին վրայ կը հսկէ:

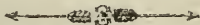
Արդ եթէ գիտողը դէպ 'ի եկեղեցւոյն ճակատը մօտենալով երեսը հարաւային կողմը դարձընէ ու քալելով աշտարակին մօտենայ, այնպէս որ ճախակողմը եկեղեցին իյնայ և աջակողմը աշտարակը, ուրիշ երկրորդ հրապարակ մը կը տեսնայ իբր քառասուն և ութ մեզր լայնութեամբ, որու արևելեան դին դքսից զարմանաչէն պալատը կայ, որ իր գեղեցկութեամբն ու թեթևութեամբը կարծես օգու մէջ առկախեալ շէնք մըն է. իսկ արևմտեան դին՝ արքունի պալատան ուրիշ սիւնադարդ ճակատ մը: Այս երկրորդ հրապարակիս, որ փոքր հրապարակ կը յորջորջի, երկայնութիւնն իննըսունուեօթը մեզր է, և իբր հարաւային սահման ունի զլճակին ջուրը, որու մէջ իր ռաից աստիճանները մխելով կը լուանայ: Հանդէպ, իբր չորս հարիւր մեզր հեռի, ջրին մէջէն Ս. Քէորդ կղզւոյն հոյակապ եկեղեցին իր գմբեթովը, աշտա-

րակումն ու վանքովը, իբր կոթող կը կանգնի և իբր սղի, կարծես, մտախորհ կը նայի այն մեծագործ քաղքին վրայ, որու անցեալ մեծութեանը փայլը, հինաուրաց սեպեալ քարերն յստակ ջրին մէջէն կ'անդրագարձենն:

Արդ ահա այսուիսի է այն տեղին ու միջոցն որ ոչ միայն ամեն քաղաքական հանդիսից ու զբօսանաց կեդրոն է, այլ և բոլոր ընտիր քաղաքացեաց ժողովատեղի: Հոյակապ սրահ մըն է շքեղազարդ, զոր հանճարն, արուեստն ու ճոխութիւնը, լիաձեռն վաստակեր են աշխարհիս աննման յիշատակարան մը ընելու. և հոս է որ զբօսասէր ժողովուրդը՝ քաղքին ամեն կողմէն խուռն ընթանալով՝ հետզհետէ կը դիզուի և անհամբերութեամբ հանդիսին սկսելուն կը սպասէ:

Այս երկու հրապարակներն այնպէս լցուած են, որ մարդ դժուարաւ կը չրջագայի. և սակայն նորանոր բազմութիւն նոյն կեդրոն տեղը գալու դիզուելու հետ է: Բազմութիւն մը մարդոց Յարդի ըսուած կամրջին վրայ կանգուն՝ աչքերնին լճակին վրայ տնկած անշարժ կը նային և կամրջին երթեկ անցքը կը խափանեն: Դքսից պալատին ճեմելիք դստիկոնը, ճոխ տիկնայց ու պարոնայց բազմութեամբ հոծ է: Նմանապէս ալ արքունի պալատին և մեծ հրապարակին բոլոր սլատուհանք ցընծալից բազմութեամբ մը լցուած են: Առ

նուազն քսան հազար մարդ այն տեղը կեդ-
րոնացած՝ անլուր խառնածայնութեամբ
օգը կը լեցնեն: Տըխուր, բազմահոգ երես
մը տեսնալ դժուարին է. միայն այն բազ-
մաթիւ ոստիկանութեան պաշտօնեայք հո-
գացող երևոյթ մը կ'երևցնեն, որ բազմու-
թեանը մէջ ցրուած՝ բարեկարգութեան
ուշ կը դնեն:

Մինչդեռ այսպէս անհամբերութեամբ ժողովուրդը կը յուզի ու կ'աղաղակէ, յանկարծ հրազինի մը հարուածը կը լսի, և ահեղ կեցցեի մը աղաղակն այն հազարաւոր կրծոց մէջէն արձկուելով օդը կը թնդացնէ:

Ամենուն աչքը դէպ 'ի լճակը կ'ուղղուի: Հանդիպակաց Ս. Գէորգայ կղզիէն, քանի մը ձկնորսաց նաւակք զարդարեալ ու պարզած առաջատստներով, կը բաժնուին ու դէպ 'ի հրատարակը կ'ուղևորին: Անոնց մէջ դիզուած բազմութիւն մը մարդոց կը տեսնուին, որ գոյնզգոյն հագուստներ հագած, երաժշտութիւնը հընչեցնելով յառաջ կու գան ու դէպ 'ի հրատարակը կը մօտենան:

Բանդարն արքայն է, բոլոր ժողովրդեան փարելի ակնկալութիւնը, որ իր բոլոր դիմտկաւորաց ընկերութիւններովը յաղթական մուտքն ընելու կու գայ:

Այն նաւակաց կառէն, ճոխ քաղաքա-

ցեաց զարդարուն կոնտողայք, բազմութեամբ լցուած, յուղարկման սրտիւն աւոր կը մատուցանեն: Կարծեմ երբեք ինքնակալ այնպիսի շքեղ և առհասարակ անձկայի յաղթական մուտք ըրած չէ:

Հետզհետէ որ կը մերձենայ՝ բազմութեան աղաղակներն ալ ևս առաւել կը դորանան. երաժշտութեանց թնդիւնն աւորնց հետ կը խառնուի և ալ կարծես աշխարհիս յետին օրն է: Աղմկէն լսելիքդ խլացած, խառնակութեան շարժմունք մը միայն կը տեսնես, որ և այնպէս իր յատուկ բարեկարգութենէն ալ անբաժան է: Երաժշտութեան ներդաշնակութիւնը կամաց կամաց սրտիդ կը ախրէ, և այնխառնակութեան շարժմունքը, այն կերպ կերպ տարազուց ցոյցը, այն հաղարաւոր թաշկինակաց շարժումը և բոլոր հանդիսին յիմարական վայելչութիւնը, սիրտդ ախորժելի դգացմամբ մը կը պաշարէ: Չարմանք չէ եթէ ցամաքաբնակն իր ձանձրալի կառաց աղմուկը, վտանգն ու ցեխոտ ճամբաները թողլով, հաղարաւոր բազմութեամբ այս անվտանգ և անդորրաբար կատարուող հանդիսից կը դիմեն, իրենց կերպ կերպ խորդաձայն գաւառական լեզուաց հնչիւնն այն հանդիսից մէջ լսեցնելով:

Վերջապէս երաժշտութեանց աղմկին, խառնաձայնութեանց շփոթին, ծափահարութեանց շառաչման և կէցցէի թնդացող աղաղակաց մէջէն, նաւակը ափը կը

մերձենան և արքայն Բանդարոն, նախկին Վենետիկեցոյ տարազով մը, այն ցնծայից ժողովուրդն ողջունելով, ցամաքը կ'ելէ, և ապա իրեն 'ի պատիւ հանդերձեալ կառքի մը վրայ վեհափառ կը բաղմի՛ յազթական մտից շրջանը կատարելու:

Այլ փոխանակ ձիոց՝ երկստանի սեւամորթք են որ մաւրիտանացոյ ճոխ տարազով մը այն ինքնակալին կառքն ետևնուն կը ձգեն, և խոնած ժողովրդեան բաղմութիւնը ճեղքելով՝ ծանր ծանր կը յառաջեն: Առջևէն յառաջագէմ գիմակաւորաց ընկերութիւնք կը քալեն, որոց գլխաւորք Գիսանդը և Նարոյիյանը ըսուածներն են, ոյք 'ի հնուց հետէ հռչակաւորք եղած են: Քաղաքական երաժշտութիւնը պարագլուխ կը քալէ, որու հնչմանց դադարելովն՝ անմիջապէս ընկերութեանց յատուկ երաժշտութիւնը կը սկսի յատուկ եղանակ մը հնչեցնել, որու ողջոյն գիմակաւորք ձայնիւ կ'ընկերակցին: Ամենը թեւերնուն տակ լի շաքարեղէններով փոքր կողովիկ մը կը կրեն, զորոնք՝ հետզհետէ որ կը յառաջեն, ժողովրդեան վրայ կը սփռեն: Այս երկու գիմակաւորաց ընկերութիւնք՝ ազնուական երիտասարդաց ժողովք են. հագուստնին ձկնորսի տարազ է, գեղեցիկ ու ճոխ նիւթէ շինուած:

Սահայն մարդ այն արքունեաց թափորէն որ աչքը մէկգի առնու ու հրատարակին վրայ դարձնէ, կը զարմանայ կ'ասլի

այն հազարաւոր զխմակաւորաց բաղմու-
թիւնը տեսնելով, որ կարծես գիւթական
գաւաղանի մը հարուածովը յանկարծ տա-
պարէզ ելած են, ու կերպ կերպ տարազ-
ներով՝ ժողովրդեան բաղմութեանը հետ
խառն՝ արքունեաց ետեէն և առջեէն կը
քալեն :

Իսկ արքայն Բանդարն վսեմաբար կառ-
քը նստած, ծանրութեամբ զժողովուրդը
կ'ողջունէ, 'ի փոխարէն անոնց ծափահա-
րութեանց յարգութիւնն ընդունելով: Եւ
յիրաւի անգէտը կը շփոթի անշուշտ այն-
պիսի մեծ անձի մը աղնուականութեանը
վրայ, եթէ կանխաւ Ախալքոյի գինետան
մը մէջ անոր հանդիպած չըլլայ: Այլ գայ-
թակղելու չէ եթէ այնպիսի մէկ մը առ-
ժամանակեայ փառաց համար ընպելեայ
վաճառքը կը թողու. այն կարճ ժամուց
սահելէն յետոյ, դարձեալ ինքն աննա-
խանձ ոգևով ամենայն փառք պիտոր մեր-
կանայ և իր նուաստ գինետունը պիտոր
քաչուի՝ սովոր առւտրոյ գբաղելու. Բաա-
գուշինոյի, Բուշլիկերայի և Ֆագանարայի հա-
ւատարիմ՝ ընկեր մըն է, որոց թագաւո-
րութեան օրը և ժամանակը չափեալ է:

Այսպէս մեր արքայն ընդհանուր ծա-
փահարութեամբ բոլոր հրապարակին շըր-
ջանն ընելով, վերջապէս դէպ 'ի տախտա-
կամած հայեցարանը կու գայ, և հոն կանգ-
նուելով՝ համառօտ ճառախօսութեամբ
բարեկենդանւոյն ուրախութեանց սկիզբը

կը ծանուցանէ: Ասլա արքունիքը յառաջ հրաւիրելով, նախ ասաջին ինքն սուրը երաժշտութեան եղանակին կը յարմարցնէ, և այնպէս սրարահանդիսին սկիզբ կ'ընէ:

Այն նշանը բուսական է. սը արքայն հաղարաւոր սրարողաց բաղմութեանը մէջ անյայտ կ'ըլլայ: Աղջոյն տախտակամած հայեցարանը սրարողաց բաղմութեամբ կը լցուի, ուր ամեն տեսակ տարազ ասպարէզ կ'եւլէ, մեծաւ մասամբ ճշգրիտ նկարագիր անցելոյ դարուց ճաշակին:

Այն բարեւոնական տեսարանին վրայ մէկ բան մըն որ աւելի տպաւորութիւն կ'ընէ՝ շարժմանց կանոնաւոր բարեկարգութիւնն է: Գոգցես երկու հաղար մարդէ աւելի կան նոյն ընդարձակ կարաւարան տախտակամածին վրայ. և սակայն ամենքն առանց մէկմէկու փոքր արդել մը խի ըլլալու՝ կը ցատքեն, կը շրջին, կը պարեն, կը խաղան: Երաժշտութիւնը զամենը կ'ելէքտրացնէ և անոնց ղուարթութիւնը հանդիսատես ժողովրդեան վրայ կ'անդրադառնայ, որ դիտելով ու ծիծաղելով՝ հոժ ու խիտ զիրար կը մղեն, կամ իբր միակերպ հեղասահ ջուր՝ հեղիկ և իբր անշարժ կը սահին ու հրապարակին բոլորը ժուռ կու գան:

Մութը կը կոխէ և ողջոյն հրապարակը հաղարաւոր կանթեղաց ու ջահից շուայլ բուսովը գիւթական երևոյթ մը կը զգենու. կարծես արքունեայ փառազարդ

սրահ մը կը գտնուիս, ուր ոսկին ու դոհարը հազար ու մէկ կերպով ճրագաց լոյսը կը բեկբեկէ, և ուր ամենայն սիրտ անսանձ խնդութեամբ կը տրոփէ:

Բայց ժամը ժամուց կնի գահավիժաբար կը զլորին հասարակ գիշերը փութով վրայ հասցնելով. յանկարծ ջահը կը մարին, կանթեղաց լոյսը կը նուաղի, և հրապարակն իր սովոր լուսուորութեամբ կը մնայ: Ժողովուրդն որ ցայն վայր հոժ ու խիտ էր, քառակողմեան ուղղութեամբ կը ցրուին, և այնուհետև ուրախութիւնը գինետանց ու սրբճանոցաց մէջ կը շարունակի:

Բայց ընտիր ընկերութիւնն որ միայն հանգիստիսի զբօսանքը կ'ուզէ վայելել, մինչդեռ ժողովուրդը հրապարակին զուարճութեանց զբաղած յառաջ կը տանի, ինքը թատրոնից, զբօսանաց ժողովատեղիներու և առանձնականաց պալատանց պարահանդիսից կը դիմէ, ուր հսկումն ու պարը մինչև արևագալ անարգել կ'երկարաձգի: Արևը կը ծագի, և այն գիշերային զուարճութեամբք գինովցած մարդիկ ջղջկանց նման տեղի կու տան և անկողնոյն հանգիստը խնդրելու կը շտապեն:

Գողցես այս աղնուականաց կը հետևի նոյն իսկ արքայն Բակդարն, չեմ գիտեր ի սովորութենէ՞ մղեալ թէ աղնուականութեան զգացմունքէն:

Հրապարակին հանդեսէն յետոյ գինետունը ապաւինած իր արքունեաց մասամբ

մը, սրոյ նշանաւորքն են Արեւիկն, Պրիկեյա և իւր Գաւրարեկ Ֆիւրտուեցան, սորին ու բաժակին կաղցուրիչ զօրութեամբը կը գիշերօթէ, մինչև աշխատութեամբ խոնջ ու բեկեալ իբր անողայ՝ անկիւն մը կը կործանի ու յաջորդ օրուան զբօսանայ զօրութիւն կը ժողովէ:

ՆՍԻԱՐՇՆԻ :

Ընդհանրապէս այսպիսիք են ժողովրդեան բարեկենդանւոյն զբօսանք: Սակայն զուարճութեանց խնամակալ ընկերութիւնը տեսարանաց միակերպութիւնը կօտրելու գիտամաք, այլևայլ հանդիսից տեսարանները կը տրամագրէ: Պսոզ որ առանձնականք իսկ յետամնաց չեն ըլլար քաղաքացեաց զբօսանաց առիթներ մատակարարելու. ձեռնածուք, լարախաղայք, մեքենականութեան թէատրոնք, գաղանաց և այլևայլ կենդանեաց խաղատեղիք, և այլ սոյնպիսի զբօսանք, քաղքին ամեն կողմ՝ երևան կ'ելլեն՝ մարդոց բազմութիւնն իրենց ձգելով:

Խնամակալ ընկերութեան պատրաստած տեսարանաց թուէն են կառարչուն ու ձիրնթացը, որ թէպէտ և լճաբնակին բոլորովին նոր տեսարան է, և անոր համար ալ բազմութեամբ Արևսի դաշտը կը խոնի որ տեսարանին զբօսավայրն է, սակայն

ցամաքաբնակին որ նոյն հանդիսից սովոր է բաղմիցս տարւոյն մէջ ահանատես ըլլալու, ամենեւին արատքոյ կարգի բան մը չներկայացներ:

Աւելի նշանաւոր տեսարանը նաւորչուն է, այն Վենետիոյ միայն յասուկ հանդէսն որ ողջոյն քաղաքը շարժման ու խնտումի մէջ կը գնէ: Աջ ձիոց թփըրտոց և ոչ կառաց աղմուկ կը լսուի հոս, այլ հեղատաս հաւակք և զգեցեալ, դարդարեալ մարդիկ որ թիւռ ուժով մեղմիկ ջուրը պիտոր ճեղքեն և դքօսախնդիր բաղմութեան մը անգորրութեան տեսարան մը պիտոր շնորհեն:

Եօթնեկօք յառաջ խիկ կը կանխեն մրցողք փորձոյ կրթութեանց, և ամենայն փութով կը պատրաստուին այն թիւռ մենամարտութեան, որ ոչ միայն քաջութեան վարձքն իրենց պիտոր արդիւնաւորէ՝ հապա նաև ողջոյն քաղաքակցոց ծափահարութեանց խրախոյսը: Մաքառման նաւակք առհասարակ ամենուն մի և նոյն են և միայն գոյնով գանաղանելի: Ատոր հոգը, ինչպէս նաև թիաւարաց յատուկ զգեստը, քաղաքական վարչութեան սրարտքըն է: Հին տատեն այս հանդիսից վրայ վարչութեան հսկողութիւնը ցոյցն վայր կը ձգէր՝ մինչև նաև նաւակները կըռել ու տաշելով հաւատարեցնել, որպէս զի ինչ և իցէ տրտունջ տեղիք չունենայ:

Այսպէս պատրաստութեամբ և անհամ-

բեր ակնկալութեամբ որոշեալ օրն ու ժամը կը հասնի: Այն ատեն տեսնելու է այն լճակառոյց քաղքին մեծ ջրանցքը, և անոր երկու կողմի փառահեղ սլաշատանց շարքը: Բոլոր անոնց մարմարեայ սիւները կարծես թէ ոգի առած կը տարուբերին: Պատուհանք ու պատշգամբք, դիպակաց, քեմիսայից, գորգերու ու զրօշակաց ներքեւ ծածկուած են. հոն բաղմութիւն մարդոց, տիկնայց և օրիորդաց բաղմեալ կամ կանգուն, զուարթաբան ժամավաճառ կ'ըլլան՝ հանգիսին սկսելուն մնաչով: Կարգաւոր այն երկայն ջրանցքը քալես ուրիշ բան չես տեսներ եթէ ոչ գլխոց, ձեռաց ու մարդոց բաղմութեան շարժում մը, որ բոլոր այն անշունչ քարերը կ'ողևորեն ու զուարթ ծիծաղով, խօսքով և աղմուկաւ օգը կը թնդացնեն:

Իսկ վարը ջրանցքին վրայ ո՛վ կրնայ պատմել կոնտողայց ու նաւակայ երթեւեկը: Գրեթէ առ հասարակ ամենը ճոխաբար զարգարեալ են. սլաշատականաց կոնտողայց թաւիչեայ բարձերուն ու մետաքսեայ կերպասներուն վառ գոյները տեսութիւնը կը խայթեն. վարչութեան և այլևայլ ընկերութեանց բազմաթի նաւակք՝ նաւավարաց կերպ կերպ տարազներովը սիրտ կը զուարթացնեն: Ամենազգի տարազ աչացդ կը ներկայանայ. տաճկի, մաւրիտանացոյ, հին վենետկեցոյ տարազ: Բոլորը կարգաւ արիաբար թիավարելով

Չուրը կը ճեղքեն և սրարչաւ աչայդ առ-
ջեէն կ'անցնին: Ամենուն վրայ խրախոյս
կայ, ամենուն երեսը խնտում ու զուարթ
է: Արտին քաջալերութիւնը զբազուկը
կ'ողևորէ ու թիավարելու կ'անխոնջացնէ,
և աւելի ևս այն կոնտուլայց թիավար բա-
զուկն՝ ուր մեծուհի տիկնայք և օրիորդք
հեշտաբար փափուկ բարձերուն վրայ
հանգչած ջրանցքին մէջէն վեր վար կը
սահին, դիտելով ու դիտուելով, զբօսնե-
լով ու զբօսեցնելով:

Երգիչք իսկ չեն պակսիր այն անդորր
տեսարանին աւելի ևս կենդանութիւն մը
տալու: Երիտասարդաց խումբք նաւակինե-
րու մէջ նստած, զուարթ կը նուագեն ու
ջրանցքին մէջէն վեր վար կը նաւարկեն,
ամենուն ծափահարութեանց քաջալերու-
թիւնն ընդունելով: Ընտանեկան հանդէս
մըն է կարծես, որ տան մը սրահից մէջ
կը կատարուի:

Բայց եթէ ճոխն իր դիւրութեանցը պատ-
ճառաւ հանդիսիս մեծագոյն զբօսանքը կը
վայելէ, աղքատին զրկում մը չըլլուիր.
ինքն իսկ իր բաժինն ունի: Ասոնք եթէ
պալատանց պատուհաններուն ու սրատըչ-
դամաց բարձրութեանը չեն հասնիր, գոնէ
բոլոր խոնարհ տեղիք իրենց իրաւանց սե-
փական են: Ջրանցքին՝ Լղերքն և փողո-
ցայ ծայրքն որ ջրանցքին վրայ կու գան
կը յանգին, ստորին դասու ժողովրդեան
ժողովատեղիք են: Հոն բաղմութեամբ կը

գիզուին կը խոնին, և առ վայր մը իրենց ստոր վիճակին թշուառութիւնը մոռնալով՝ զուարթութեամբ հանգիսին ելից կը մնան: Եւ արդարեւ այն բաղմութեան մարդոց մէջէն ո՛ր գիտէ որչափ են անոնք որոնց սիրտը երկիւղի և ակնկալութեան յուսով մը կը բաբախէ: Ո՛ր գիտէ որչափ մայրեր կան որ իրենց Պէքոյին, Բիէռոյին կամ Գոնիին յաղթութեանը համար սրտերնուն մէջէն կ'աղօթեն. որչափ քորք կան որ իրենց նահատակ եղբարց կարճութիւնը վստահութեամբ կը գովաբանեն: Անշուշտ ոչ սակաւ ալ ըլլալու են այն խօսեցեալ հարսք որ շարունակ երկիւղալից աչք մը դէսլ 'ի ջրանցքին վերի կողմը կը յածեցնեն, և լռիկ և անբարբառ սրտերնուն մէջէն իրենց սիրելեաց յաղթանակին համար ուխտագիր կ'ըլլան:

Յանկարծ ծափահարութեանց շառաչ մըն է կը հնչէ ու պատուհանէ պատուհան հաղորդուելով՝ ողջոյն պալատանց գիծը կը քալէ հեռաւորութեան մէջ կորսուելով. արդեօք մրցող նահատակքն են որ յառաջ կու գան: Ամենուն աչքը դէսլ 'ի վեր կ'ուղղուի. այլ ոչ. նահատակաց փոխանակ՝ երիտասարդաց խումբ մըն է որ զարդարուն հաւակ մը նստած՝ պարգարտուան երգելով ջրանցքին մէջէն կը սրանան:

Բայց ահա հանգիսին սկսելուն ժամանակը կը մերձենայ. յանկարծ վայրկենա-

կան շփոթութիւն մը կը տեսնուի. նաւակք որ կողմնակի կը քաշուին, այլք որք ամուշաղիր՝ իրենց բնիժացքը կը շարունակեն, և անոնց մէջէն վարչութեան բաղմութիւ նաւակք՝ որ ամենը կը բռնագտան մէկդի քաշուելու և սասպարէզը արձակ թողլու: Նաւակաց երկայն շարք մը կը ձեանայ ջրանցքին երկու կողմն ուր բաղմութիւն մը մարդոց խոնած կը սպասէ:

Եւ ահա հեռաւոր աղաղակաց ու ծափահարութեանց շառաշն՝ ալեաց գոռալուն պէս կը հնչէ և առաջ կու գայ:

Ահա կոռ գան, ահա կոռ գան, ձայնը հաղարաւոր կրծոց մէջէն կը հնչէ, և ամենը ուշաղիր դէպ ՚ի ջրանցքին վերը կը նային: Մինչդեռ ջրանցքին վերի կողմէն ծափահարութիւնք և աղաղակք երթալով կը սաստկանան, վարէն կարծես մահու լռութիւն է: Մրրկաբեր ամպ մը կը նմանի որ սաստկութեամբ մղուելով յառաջ կու գայ: Այն խլացուցիչ աղաղակաց, ծափահարութեանց ու խրախուսից մէջէն, մրցողաց փոքրահասակ նաւակաց խումբը կը տեսնես, որ ջրային ասպարիզին վրայէն սրարչաւ կը յառաջեն: Եղկելիք արիւն քրտինք մտած կը կռուին իրարմէ յառաջադէմ հանդիսանալու: Այն ժողովրդեան քաջալերիչ աղաղակներն իրենց խոնջ բազուկներուն նոր ուժ կը տպաւորեն. բայց և այնպէս շատ չերթար միջոցը անջրպետ կը մտնէ այն նաւակաց

խումբին մէջ և յետամնացներու զիծ մը
կը ձևանայ, որոց լքումը թեոյ ուժը կը
խորտակէ:

Յառաջագէմին անունը բերնէ բերան կը
քալէ. Յագդան է առաջին. Պոնագոն երկ-
րորդ է. երրորդին անունն օգուն մէջէն
անստոյգ կը հնչէ: Բայց ահա ծիծաղը կը
փրթի. յետամնաց Գոնին է որ կը մերձե-
նայ, որ և ալ յուսաբեկ յառաջագէմնե-
րու հասնելու՝ զլխարկը գանձանակ ըրած
նաւակէ նաւակ կը շրջի, չնչին դրամիկ մը
մուրալով՝ խոնջ ու չորացեալ կոկորդը
անմահացուցիչ օշարակաւը թրջելու:

Անցան գնացին մրցողք, ծափահարու-
թեանց շառաչը, աղաղակաց որսուումը
և նաւակաց բազմութիւնը հեաերնին տա-
նելով. իսկ ետեւնուն լուսութիւնը, որ միայն
պատշգամաց խօսակցութիւնքն ու ծիծաղը
կ'ընդհատէ:

Մրցողք ողջոյն ջրանցքին երկայնքը
քալելէն յետոյ ետ պիտոր դառնան, և
հոն՝ հռչակաւոր Ռիալդո կամրջին մօտ՝
քաղաքական պալատին ասջւեր դասաւու-
րաց ձեռքէն յազթութեան դրօշակը պի-
տոր առնեն: Անոր համար ալ հոն տե-
ղուանք կոնտուլայց ու նաւակաց բազմու-
թիւնը դիզուելու խոնելու հետ են, և
վարչութեան նաւակաց դժուարութիւն մը
կը բացուի այն բազմութեան բռնութիւնը
զսպելու: Բայց կը յաջողին և ահա մինչ-
դեռ ամենը խոնելու կարգելու հետ են,

դարձեալ կրկին ծափահարութեանց մէջէն մրցողք խանջ ու վաստակեալ կը հասնին ու յազթութեան գրօշակը քաղաքապետին ձեռքէն առած կը մեկնին: Բնդհանուր ծափահարութիւն մըն է այն յազթող մրցողները կ'ընդունի, սրօնք հասարակաց խրախուսից և քաջալերութեանց մէջէն շրջան կ'ընեն, կ'անցնին ու սրարչաւ կը հեռանան իրենց տունը ապաւինելու:

Հանդէսը կը լմնայ. բաղմութիւնը կամաց կամաց կը ցրուի, և նաւակք ու կոնտոլայք քաշուելով՝ մեծաւ մասամբ հրապարակը կը դիմեն, ուր բաղմութիւնը մինչև ճաշաժամը շրջագայելով՝ ախորժակը կը սրէ: Ձրանցքին վրայ լութիւն մը կը տիրէ. կամաց կամաց մութը կը սկսի կոխել, և այնուհետև հաղարաւոր կանթեղաց պայծառ լոյսն այն յստակ ջրին վրայէն անդրադառնալով կը փայլփլի:

ԺԸ.

ԿՆԻՔ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ :

Չարմանալի քաղաք մըն է այս Ադրիականի թագուհին մականուանեալը: Ոչ կառայ անիւք և ոչ ձիոց ամբակք կը հնչեն անոր անդորր փողոցաց սալայատակին վրայ. այլ անոնց փոխանակ զուարթաբարոյ ու բարեկիրթ կոնտոյիերն՝ քաղքին ջրալից փողոցներուն վրայէն նաւակը մեղմիկ կը սահեցնէ և իր զուարթ եղանակը կ'եղանակէ :

Գրիւքը բարեխառն կլիմայի մը գիպած, իբր օժիտ յատակ ու ծովային զուտ օդու մը պարզեն ունի: Այն օդը թոքոց մէջ քաղցր կ'իջնայ, և անոնց նոր ոյժ ու նոր կեանք կը շնորհէ. անոր համար ալ կրծոց տկարութիւն ունեցողք խուռն կը գիմեն անոր կենսատու ազդեցութեան պարզ և խնդրելու:

Փորր, ամփոփ, անդորր ու մեծազործ, ամեն մտաց կրթութեան ճարակ կը շնորհէ, և անդորրութեան զբօսանաց ալ մէկ հասիկ ժողովաանդի եղած է: Բոլոր իր հան-

գէտքն իրենց յատուկ կնիքն ունին, որով նաև ընդհանուր աշխարհիս ասջին մեծ հռչակ ստացած են: Բայց որ աւելի նշանաւոր ձիրք մըն է այս զբօսասէր քաղաքին, այն բարեկարգութեան շնորհքն է որով իր բոլոր հանդէսները կը դործագրուին: Արչափ և բազմութիւնը լցուի, խունի, գիղուի, ոչ երբեք կը լսես որ վտանգ մը կամ ձախորդ գէպը մը պատահի: Միայն եթէ արգարն ըսելու է, և այն 'ի պատիւ ճարտար արուեստին, մէկ հա՛տիկ վտանգն իւրաքանչիւր անհատին գրպանն է. հետաքրքրութիւնն ու զբօսասիրութիւնը հանդիսատեսին միտքը բոլորովին վերացնելու չէ, և ոչ խոհեմութեան զգուշութիւնը դանց ընել տալու է:

Բնութեան գեղեցկութիւնը, երկնից յատակութիւնը, լճակին աղուորութիւնը, միահամուռ բնութիւնը միով բանիւ, վենետիկեցւոյն սիրտը գեղեցկութեան զգացմամբ լցուցած է. և զարմանք չէ եթէ զբօսասիրութիւնը մասնաւոր կնիք մը տուաւորած է անոր ոգւոյն մէջ: Այս զբօսասիրութեան ոգին գլխաւորապէս մեծ առիթներու պատեհաւ է որ աւելի զգալի կ'ըլլայ. այն առիթներուն մէջ ողջոյն քաղաքը զուարճութեանց թէատրոն մը կը փոխուի, և ամեն անկիւն պարուց ու եղանակաց երաժշտութիւնը կը հնչէ: Աւր քայլք առնուս մէյմէկ զբօսատեղի մը կը գտնես. թէատրոնք, պարատեղիք, ձեռնածուաց

սրահք, տեսարանաց խաղատեղիք, ամեն
գին իբր որոգայթ ցրուած կը գտնես: Եւ
կարծես անհրաժեշտ պարտք մը դրուած
է քաղաքացւոյն վրայ՝ այն տեղիք ոչ եր-
բեք թափուր թողլու: Եւ այս զբօսասի-
րութեան ոգին այնչափ աւելի կը գրգռի,
որչափ մեծ հանգիսից առիթք իրենց վեր-
ջը կը մօտենան. և ահա այս բանս զգալի
կ'ըլլայ մասնաւորապէս այս բարեկենդան-
ւոյն գինովութեան յետին օրերը:

Զբօսանաց ընկերութեան հանգիսից
որոշմանց մէջ տօնավաճառի օր մըն ալ
կայ: Այն օրն ողջոյն բազմութեան ժողո-
վատեղի՝ հասարակաց պարտէզն ըլլալու
է. և թէպէտ անոր բարձրագագաթ ծառոց
վրայ դեռ ևս ձմեռուան մերկութիւնը
ծանրացած է, բայց և այնպէս զարդուց և
ամեն տեսակ բարեաց առատութեամբը՝
նորատեսակ բուրաստան կը փոխուի:

Շահու և զբօսանաց խնդրակք բոլոր
այն միջոցը շքեղաղարդ խանութներով
կը պատեն, ամենայն բարիք յաճախողաց
առջին կը պարզեն, և որ սյն ամենայն բա-
րեաց մէջէն կը գերօղանցէ՝ ըմպելեաց և
ուտելեաց առատութիւնն է: Ոչ զանց կ'ը-
նեն տեսարք իրենց կրպակաց զարդուց
շքեղութիւնը. այն զի ընտրելագունին վար-
ձատրութիւն խոստացուած է, որ բաւա-
կան գրգիռ մըն է վաճառողաց ոգին վա-
'ռելու: Եւ ահա այսպէս ամենայն յորդոր
ի գործ կը գրուի հանգիսին փայլն առա-
ւելցնելու:

Եւ ահա 'ի դէպ ժամուն քողար այն մի-
ջոցը խուռն բաղմութեամբ կը լցուի Հա-
զարաւոր գիմակաւորք մէկըմէկ կը գիմա-
ւորեն. խեղկատակք ու միմտք կը բաղ-
մանան, կերպ կերպ տարադք կը յաճախեն
և զուարթութիւնն ու երաժշտութիւնն
օգը կը թնդացնեն:

Կրպակք կը պաշարուին, գնողաց սրա-
հանջք կը բռնանան, և ողջոյն այն ասպա-
րէզը կերուխումի ընդարձակ սրահ մը կը
փոխուի:

Գինւոյն զօրութեամբը զուարթութիւնը
յիմարութեան կը հասնի, սյարն ամենայն
անկիւն կը յաճախէ, երգոց եղանակք կը
սաստկանան և երաժշտութեան աղմուկն
այն խառնաձայնութեան մէջէն հաղիւ կը
լսուի: Բաբիլոնի խառնակութիւնն է ա-
չացդ աւջին պարզած. կը դադարիս, կը
դիտես, կը խորհրդածես. ինչ իմաստ ու-
նին կ'ըսես, այն այլոց դարուց տարադք և
այն խեղկատակութիւնք, որ ոչ 'ի դէպ կու
գան մեր արդի ժամանակին:

Այն խառնակութեան մէջէն մէկ տե-
սարան մը որ աչքիդ ու մտացդ աւելի ա-
խորժելի զգացմունք մը կու տայ, նոյն այն
Նաբոյիդան ու գիռձոյ ընկերութիւնքն են,
որ իրենց ձկնորսի պարզ տարադիւր և
անդորր ու կիրթ շարժմունքներովը, նախ-
կին վենետիկեցին կը յիշեցնեն. այն լճակին
նախկին բնակիչը, որ այս հրաշագեղ վայ-
րաց հիմնադիր ու ստեղծիչ եղած է: Այս

ընկերութիւնը, առանց իրենց յատուկ երաժշտութիւնը լռեցնելու, անդորրաբար վեր վար կը շրջին, և անդադար ժողովրդեան վրայ իրենց կողովիկին պարունակածը կը սփռեն:

Գեղեցիկ դիւտ մըն է արդարև դիմակը, և պատեհ պատրուակ բազմաց հաղարումէկ յիմարութեանց ձեռնարկելու: Շատ պարագայք կան արդարև որ ազնուականի մը նախատինք կը բերէին, եթէ դիմակի միջոցը զենթակայն չպարտկէր: Բայց մէյ մըն որ պատրուակ դիմակը կաշիին վրայ կը հանգչի, ալ երեսին մորթը ամօթխածութեան շնորհքը կը կորսնցնէ:

Սակայն ոչ երբեք ժամանակն այնպէս շուտ կը սահի ինչպէս զբօսանքի ատեն. կարծես ելքերտրականութեան թևեր առած կը գահավիժի: Եւ ահա երագաբար տօնավաճառ հանդիսին վերջն ալ կը հասնի, և ինչպէս ծովու տեղատութիւն՝ ժողովրդեան ալիքն այնուհետև տեղիք տալով կը քաշուի: Այլ ինչ աւեր ետևը կը թողու. ոչ ևս շքեղութիւն կը մնայ այն վայրին վրայ որ քիչ մը յառաջ կերպ կերպ զարդուք և ամեն ազգի բարեօք լցեալ յարդարեալ էր. մառախներու բանակ կարծես անցեր սպառեր է ամենայն ինչ. կամ մրկաբեր ամպոց ահեղ հարուածն է՝ որ սաստկաբար անցնելով ամենայն ինչ ջախջախեր ապականեր է:

Լաութիւնը կը տիրէ այն տեղւոյն. այն

քսան հազար հոգիք որ հոն տեղ խոսներ
լցուեր էին, ինչպէս բուռն փոթորիկէ
քշուած ամպ մը, անհետացեր ու գէպ 'ի
Ս. Մարկոսայ հրատարակը հորդան տուեր
են: Հոն տեղ հանդէսը շարունակելու է
մինչև ցիէս գիշեր սլարուց ու երաժշտու-
թեանց կատաղութեամբ: Անկէ ալ ան-
դին սրճանոցք, սլարատեղիք, թէսարտնք,
ղբօսանաց վայրք և ազնուականաց պա-
լատք, իրենց կարաւաղբօս հսկմամբն ա-
րևուն ելքը պիտոր ողջունեն:

Սահայն ամենօրեայ զբօսանաց աւուրք
երազաբար կը սահին և զոգցես յանկար-
ծուստ այն յետին օրը կը հասնի՝ որ ամե-
նայն յիմարութեանց կնիք պիտոր ըլլայ:
Պատկառելի օր մըն է զոր ամենայն տուն
և ամենայն տէր յարգելու սլարտաւորու-
թիւնն ունի: Արհեստք կը լռեն, ծառայու-
թիւնք կը դադարեն և ամենայն յարկք կը
դատարկին փողոցաց երթևեկ շարժումը
բազմացնելու: Ամենը սլարապորդ օր մը
անցնելու իրաւունքն ունին. ամենքը հա-
սարակաց զբօսանքէն իրենց մասը վայե-
լելու պահանջն ունին. և եթէ առջի օրերը
քսան կամ երեսուն հազար մարդ կը շար-
ժէր, նոյն օրն ողջայն քաղաքը տազնա-
պալից յուզման մէջ է: Ամեն անկիւն երգն
ու երաժշտութիւնը կը հնչէ, ամեն սուն
ղուարձութեան մը աղմուկը կը լսուի, ա-
մեն փողոց յիմարութեան ազաղակները
կը թնդան:

Օրը կը տարաժամի, ճրագաց լոյսը կը սկսի փողոցները փայլելիլ ու մութին կոխելովը բոլոր այն բազմութեան ակիբները կը լուսաւորէ՝ որ ամէն կողմէն ընթանալով կեդրոն հրապարակը կը խռնին: Այն անդին ցարեկուան պէս լուսաւոր է. ընդարձակ սրահ մըն է՝ սրու մէջ տեղը պարու հայեցարան տախտակամածը՝ ահագին պատրոյգով վաւած կանթեղ մը կը նմանի. հոն գիմակաւորաց անհուն բազմութիւնը խռնած կը պարէ:

Այն պարու հանդիսին մէջէն տկանատեսը չկրնար ծիծաղը զսպել, տարազուց ու նորաձեւութեանց այլանդակութիւնը նշմարելով, ուր ծագրաբանութիւնը կերպ կերպ երևոյթով կը հանդիսանայ: Եւ այս այլակերպութեանց աշխոյժը ցայն վայր կը հասնի, մինչ նաև ամեն երկրի և ամեն վարչութեան ներկայացուցիչք և պաշտօնեայք անգամ ամենայն ճշդութեամբ տեսարանին վրայ երևան հանել: Ազատութեան հետեանք մըն է որու գէմ ոչ ոք կրնայ բողբել:

Այն շարժմանց, խեղկատակութեանց ու յիմարական ոստոսամանց առջին հանդիսականաց զուարթութիւնը կը կրկնապատկի: Ծափահարութիւնք, աղաղակք, երաժշտական թնդիւնք օգը կը հնչեցնեն և տեղին խառնածայնութեամբ կը լցուի: Անփորձ հանդիսատեսը, թէ հասարակաց յիմարութեանը հետ իր յիմարութիւնն

ալ չխառնէ, շուարեալ, տարակուսեալ
կարծէ աշխարհիս վերջը աեսնել. ինչ կեր-
պով մեկնէ այն օտար աշխարհի տեսա-
րանն, ուր կարծես բազմութիւնն անհուն
հնացի մը մէջ պատած խօշական շարժ-
մամբ կը տարուբերի:

Եւ 'ի վերայ այսր ամենայնի քանի որ
գիշերային ժամերը կը յաւաջնն, ժովո-
վըրդեան բազմութիւնն ալ հետզհետէ ա-
ւելի լեցուելով կը խռնի: Մեծ արկղ մըն
է կարծես այն ընդարձակ հրապարակը,
ուր քսան հազարէ աւելի բազմութիւն մը,
պահծու ձկանց պէս կոխուած դիզուած
է. և հանդերձ այսու բազմութեան նորա-
նոր ալիք քառակողմեան ուղղութեամբ
կու գան կը լցուին և առջիները կը ճնշեն:
Ա՛լ այն միջոցին մէջ քալելն անհնարին է.
մարդ չքալեր, հապա տեղատութեան ա-
լեաց նման կը սահի ու հրապարակին չորս
կողմը ժուռ կու գայ:

Բայց ահա կէս գիշերը հասնելու վրայ
է. որոշեալ ժամն է այն որ գոնէ հրապա-
րակի յիմարութեանց վերջ պիտոր տրուի:
Բազմութեան ընթացքը դէպ 'ի փոքր հրա-
պարակը կ'ուղղուի ուսկից ականատես պի-
տոր ըլլայ Բարեկենդան արքային անհե-
տանալուն: Ա՛ ճակին եզերքները խրախա-
ցող բազմութեամբ կը խռնին, և մինչդեռ
երաժշտութեան յուղարկաւորութեան ե-
ղանակք օդը կը հնչեցնեն, այն գինելից
բազմութեան խառնաձայնութիւնը միջո-
ցը կը լեցնէ:

Յանկարծ լճակին մէջտեղէն և ջրին վրայէն բոցոյ մը փայլը կը նշմարուի որ շառաչմամբ ու կորագիծ ուղղութեամբ՝ երկնից նսեմ ենթակայն գծելով, կը ճայթի, կ'անհետանայ, և բոլոր այն խոնած բաղմութեանը գուռացող ծովու նման ահուելի ճայն մը հանել կուտայ: Գիշերային մթութեանը մէջէն կարելի չէ ստոյգը զանազանել. միայն ջրին վրայ անշարժ փոքր լաստափայտ մը կը գուշակուի: Եւ մինչդեռ ժողովրդեան աղաղակները սաստկանալով կը բարձրանան, յանկարծ պէնկալեան սպիտակափայլ հուրը բոցավառ կը բռնկի և այն անստոյգ տեսարանը կը լուսաւորէ: Վաստափայտին վրայ Բարեկենդան արքայն նստած կը ատենուի որ գէպի ժողովրդեան դարձած իր դատակներոյն կը մնայ: Ի լրումն եօթնևտասնօրեայ զբօսանաց հարկ է յետինն ալ շնորհէ այն արբեալ բաղմութեան ու հրոյ տանջանօք սպառեալ անհետանայ:

Տեսարանը կը սկսի. արքային մարմնէն հրոյ շառաւիղք կը հատանին, որ մերթ վեր երկինքը կը բարձրանան և յանկարծ ճայթուելով կը բացուին ու հազարաւոր գոյնզգոյն հրավառ կայծեր վար կը սփռեն. և մերթ ալ պէնկալեան երփն երփն հրով շաչելով՝ շրջակայ տեսարանը կը լուսաւորեն ու միտք ու սիրտ կըզուարթացնեն: Արքայն այն ցայտող կայծից ու հրոյ առջին աղէկոտոր տանջանօք կը տարուբերի. ա,

մեն շարժելուն նորանոր բոցերու ցայսք
կր տեսնուին, որ հետզհետէ արքային
գահը կը պատեն:

Ժողովուրդը կ'աղաղակ, կ'աղմկի, խրա-
խուժեան ձայնք օդու մէջ կը բարձրա-
նան, և երաժշտութեան ողբաձայն ներ-
դաշնակութիւնքն կը շարունակեն: Հրա-
խաղք կը բաղմանան, երկինքը կարծես
հուր կ'անձրևէ և պէնկալի գոյնզգոյն լոյսք
այն անդորր լճակին խաղաղ ջուրը երփն
երփն կը ներկեն:

Կամաց կամաց արքունի լաստափայտը
հրոյ բուրգ մը կը դառնայ, որու թանձր
ծուխը վեր երկինքը կ'ամբառնայ: Այն բո-
ցերուն մէջ պաշարեալ արքայն տաղնապա-
լից կը շարժի, ցաւոյ տանջանաց երևոյթ
տալով այն ծափահար ժողովրդեան: Եւ
այսպէս հրավառ նիւթը կամաց կամաց այն
մարմինը կը մաշեցնէ, բոցը կը տկարա-
նայ, կը նուաղի ու կը սպառի. և մինչդեռ
արքունի հրասպառ լաստին մոխիրը ջրին
վրայ կը սիռի, հրապարակին բարձրա-
գագաթ աշտարակին վրայէն մեծ զանգա-
կին տխրազգած հարուածները՝ յիմարու-
թեան զբօսանաց աւարտը կը զգացընեն
և ապաշխարութեան աւուրց սկիզբը:

Իսկոյն առժամանակեայ մթութեանը
սաստիկ լոյս մը կը յաջորդէ. հարիւրաւոր
կէտերէ պէնկալի գոյնզգոյն լոյսք կը բոր-
բոքին ու լճակը, շէնքերը և անհուն բազ-
մութիւնը կը լուսաւորեն: Մոգական տե-

սարան մըն է որու գեղեցկութիւնը միայն աչքն ու սիրտը կրնայ ըմբռնել: Վոյտփուրգը ծափահար՝ առ վայր մը կանգ կ'առնու, և ապա այլևայլ ուղղութեամբ՝ ինչպէս 'ի փախուստ ճեպելով կը ցրուի: Հրասպարակին ջահք և արտաքոյ կարգի լոյսք կը մարին, և քիչ մը ետքը միայն շրջակայ սրճանոցայ մէջէն զուարթութեան աղմկին շփոթը կը լսուի:

Բայց ժողովրդեան ալիք թէատրոնները կը դիմեն ու հոն դիզուելով մեծ հսկման զուարճութիւնները կը շարունակեն, որ մինչև առաւօտ ուշ ատեն, կերուխումով, պարով ու երաժշտութեամբ պիտոր երկարաձգին:

Այս գիներբութեանց մէջ արևը կը ծագէ և դամենը թատերաց մէջէն դուրս կը վարէ. այլ ոչ հանգիստը յուղարկելու:

Չորեքշաբթի մոխրոց մականուանեալ օրն ուրիշ զբօսանաց նուիրեալ օր մըն է: Ճոխից զբօսախնդիր բազմութիւնը, որու ամենօրեայ ժամատեղին Ս. Մարկոսայ հրասպարակն է, նոյն օրը քաղքին ուրիշ կողմ իր զուարճութեանց ժամավաճառութիւնը կը փնտռէ:

Քաղքին արևմտեան կողմը լայն ջրանց մը կայ որ զբաղաբը՝ Ճոտեգայ ըսուած մեծ կղզիէ մը կը բաժնէ: Այն ջրանցքին քովէն քերող շրջագնացութեան վայր մը Չադերէ կը յորջորջի, որ կամուրջէ կամուրջ երկարաձգելով, մինչև Սալոռէ մե-

Ճագործ եկեղեցին կը հասնի, ուստից աչքը փոքր հրատարակին մէկ մասը և Աննակոյ գեղեցկագոյն կողմը կ'ընդգրկէ:

Միջօրէին արեզը շնչտակի կը դարնէ այս շրջագնացութեան վայրին վրայ, որ հիւսիսային դառն շնչէն պաշտպանեալ ըլլալով՝ մի միայն նախանձելի վայր մըն է որոնց մթնոլորտի խտութեանց շատ դիւրազգած են. մէկ հատիկ ձմեռնային ժուռ գալու զքօսատեղի է արդարև. ա՛նոր համար ալ այսպիսի եղանակի մէջ ոչ երբեք թափուր կը մնայ:

Բայց մասնաւորապէս այս մոխրոց չորեքաբթին ողջոյն քաղքին ժամագրութեան տեղին կ'ըլլայ. սովորութիւն մը որ 'ի հնուց աւանդաբար իջած է: Յուցամուլութեան օր մըն է որ շեմ կարծեր թէ նախնիք օրինակ թողած ըլլան. մեծուհիք, տիկնայք և օրիորդք բոլոր իրենց ճոխութեան շքեղութիւնը թաւիչեայ ու մետաքսեայ փառաւոր հանգերձներով դիտողաց առջին պիտոր փայլեցնեն բազմաց սիրտը նախանձուկ ձգելով: Նոր տեսակ թէատրոն մըն է ոչ յոյժ 'ի դէպ ապաշխարութեան աւուրց որոց սկիզբը կ'ողջունեն:

Բայց եթէ բարի հեաւեանք մ'ունի այս ցուցամուլութեան զքօսանքն ալ, աղքատ ձկնորսին մատակարարած փոքրիկ շահն է, որով նոյն օրն այն եղկելոյն սիրտն ալ քիչ մը կը զուարթանայ: Կանխաւ քրրտանց արդիւնք ամբարեալ ժժմակներն՝

կողովիկաց վրայ դրած՝ հոն կը տարածէ, մնալով ժամուն որ աշխատանաց փոխարէնն ընդունի:

Եւ ահա միջօրէին ատենները ճոխաբար պաճուճեալ տիկնայց խումբերը կը բազմանան, շքեղազարդ կոնտոլայք ափը կը լցուին, ժողովուրդը խուռն կը դիզուի ու միջոցը կը լեցնէ: Բարեկամք բարեկամաց կը դիպին, ընտանիք ընտանեաց, ծանօթք ծանօթից, և այնպէս այն զուարթութեան խաղաղաւէտ վայրը՝ շիտթութեան տեղի մը կը փոխեն:

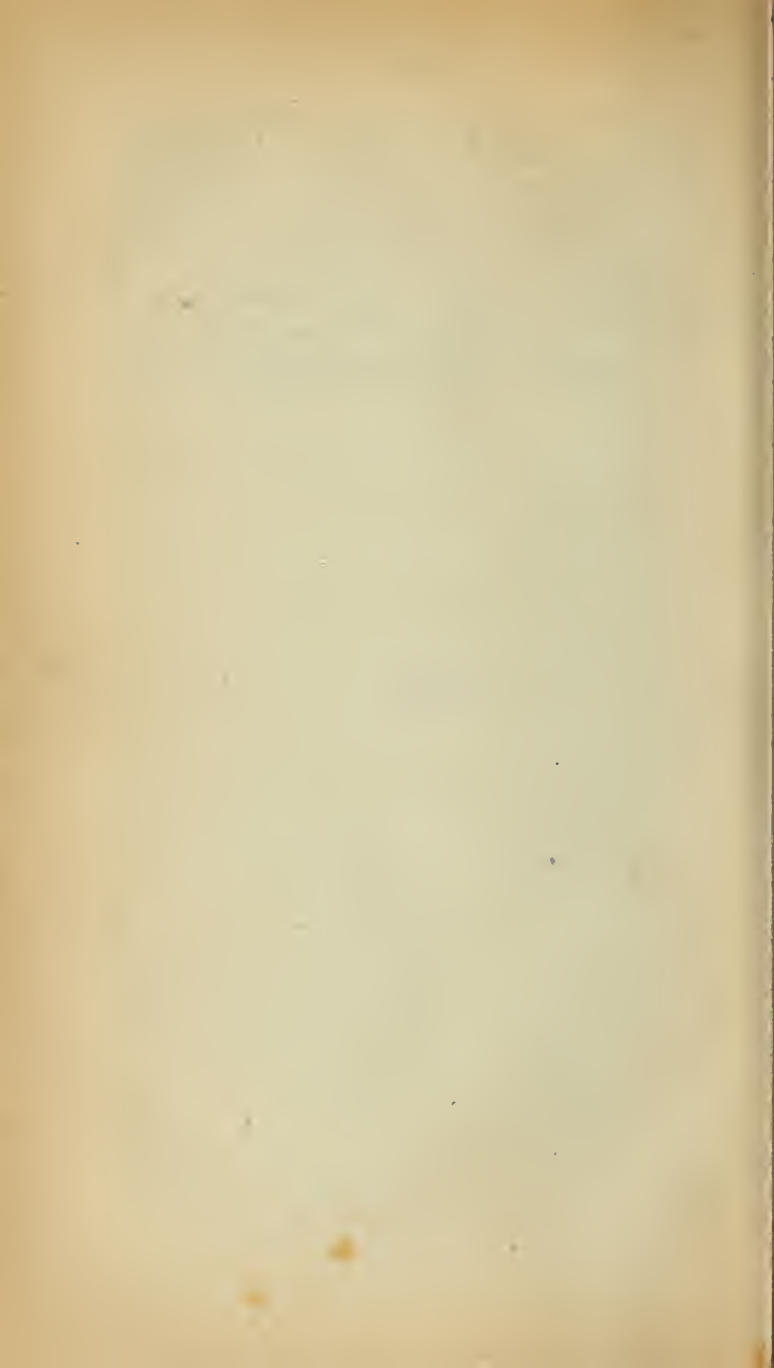
Յանկարծ բազմութիւնը ժժմակաց վրայ կը դիմէ, և այնպէս վաճառողաց ու գնողաց խուճապամաբ տեսարանը նոր երևոյթ մը կ'առնու: Ամենքն իրենց մասը կը պահանջեն, ամենքն այն անեփ ժժմակներէն ճաշակել կ'ուզեն և այն անցելոց աւուրց սովորութեան յիշատակը նորոգել: Եւ այսպէս համառօտ ժամանակի մէջ բոլոր այն ամբարեալ ժժմակաց ուտելի մասն անհետանալով, ողջոյն տեղին ծովաբնակ էակաց խեցիներովը կը ծածկի:

Ծիծաղը, զուարթութիւնն ու կատակը քիչ մը կը շարունակէ, և ապա հեզիկ ու մեղմիկ տեղի տալով, ժողովուրդը կը քաշուի շատը տուն երթալու, այլք մեծ հրապարակին սրճանոցները լեցուելու: Եւ այսպէս դարձեալ անվրդով ու լռիկ կը թողուն այն վայրը, զոր ձմեռնային արևուն ջերմիկ ճառագայթը՝ անդորրութիւն սիրողաց անձկալի կ'ընէ:

Այնուհետև հասարակաց հանդէսք կը վերջանան և միայն բեմական խրատչին պերճախօս ձայնը կը լսուի որ ճոխին կ'աղ-
դէ թէ իր ուրախութեանց մէջ մոռնալու
չէ նաև այն եղկելին, որու բաղդը զլացեր
է ժամանակաւոր բարեաց սլարգեր, և
բազմաչարչար կենօք ձեռքն իրեն կը կար-
կառէ ու գթութիւնը կը սլաղատի:

ՎԵՐՋ

ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

ՆՈՒԱԿԻ

ԱՌ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏԻՒ ՀԱՐՍ

ԿՂԶԻՈՅՆ Ս • ՂԱԶԱՐՈՒ

ՄԵԾԱՐԱՆՕՔ ՆՈՒԻՐԷ

ՅՐԱՆՑ ՎԷՊԸՐ

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

Ն Ո Ւ Ա Գ Ա .

ԱՌ ԾՈՎԱՓԻՆ

Յերագեմ՝ ՚ի տարածամ՝ վերջալուսոյն ՚ի
պահու

Յեց յորմունքս սրբբանուէր սրահից սրբ-
բոյն Ղազարու ,

Մինչ մեղմիկ ՚ի Վենետկոյ հընչեն զան-
գակք երեկոյն

Եւ լըռելով շուրջանակի խայտան մեղմիկ
վէտք ալեաց :

Ընդ լուսոյ ճըլմարտութեան բարձեալ տա-
նին միաբան ,

Մինչ տարագնացք ծովէ ՚ի ծով անդրա-
բերեալ թաւալին ,

Ծաւալել յեղբարս իւրեանց զիմաստու-
թեան մարգարիտ ,

Որք տենչիւ ըզհետ հատեալ են արուես-
տից գիտութեան :

Ստտանօր արծարծանեն խաղաղական 'ի
խցկունս

Հարբըն բարեպաշտք՝ հաւատարիմըն ձե-
ռօր

Զյաւէրժական ճրջմարտութեան զոսկեղի-
նիկ բոց հըրոյ :

Որ նորոզ պայծառութեամբ արեգական
ցոլանայ

Ի լիբանան եւ յապտուած ի սահմանս անդ
նորուն

Եւ ի պուրակս ամայիս արմաւենեաց Սա-
հարայ :

Ն Ո Ւ Ս . Գ . Բ .

ԸՆԴ ԶԻԹԵՆԵԱԻ ՊԱՅՐԸՆԻ :

Ի մուտս արեգական՝ ՚ի խոնարհել ըստ
ուերաց՝

Իբր օրհնութիւն երեկորին մըրմընջէ ծով
հեղաշարժ .

Սաւառնեալ զինեւ սըղոխ տարուբերէ զո
վաշունչ

Հովանաւոր ըզգըլլսովս՝ զվարսս ոստոց
ճիթենւոյն :

Եւ մինչդեռ զաղօտալոյս յերկնից կայանս
պարք աստեղց

Եւ զոիրելի զիւրեանց ճաճանչս՝ սըլուեն
զալեօք մեղմագին ,

Թեւածելով լըռիկ ՚ի հետըս հոսանուտ կո
հակաց

Ճօճեալ ճեպէ ՚ի հանգիպոյ սըրուական
Քերթողի :

Մածանի ըղձակատուն ըստ գիւցազանց
օրինի

Արիւնազանգ սստ գափնի, եւ երգք նուա-
դաց փըրկութեան

Որպէս բոց ի քընարէն հատեալ հասն
ուղխօրէն:

Եւ հանդարտիկ հընչէ նա 'ի գազաթանց
ձիթենւոյն

Յեւեւսպոնտեան ափանց, որպէս գոչիւն
ալեաց հեռաւորաց

Եւ որպէս երգք կեղերջականք ի Սկով-
տեան ի բարձանց:

Ն Ո Ւ Ս Գ Գ .

ԱՆՋԱՏՈՒՄՆ ։

Ժամերգութեան փող ազդարար ըզձեզ
կոչէ ի մաղթանս

Իսկ զիս յետս ի վենետիկ ի ցնորական
ըզբաղմունս .

Եւ ալեացս հանգոյն մէտ մէտ ըզկսնտոս
լիւքս փրփրելոց

Մատչիմ՝ դանդաղանօք ի լաստափայտըն
դաղխաղփուն ։

Ո՞ տայր ինձ աստ, ուր փայլակն իմաստ
տութեան փարի զինեւ ,

Այն զոր դուք ի բացական մինչ ի սահմանս
փայլատակէք ,

Ի ժըխորեալ աշխարհիս կայից խոյս տալ
յանդորրութիւն

Մինչև մահ իսողաղական ամփոփէր զիս
յայս գաղար ։

Այլ մինչ ընդ հուպ դուք զուղեւորքս թափառոտ մոռանայք ,

Անբաժ մընայ առ յինէն հաւատարիմըն յիշատակ՝

Զոր շընորհք ձեր ազնուական տըտաւորեաց յիս հաճութեամբ :

Արդ ինձ անդ ի ճեմելն իմ ընդ հովանեաւ իմոց կազնեաց

Քաղցրասցի յիշել ըզՍուրբ Ղազար , մինչ գեռ աստ ըզձեզ

Ողջունեսցեն առ յինէն մէն ՝մի աստեղք ի բարձանց :

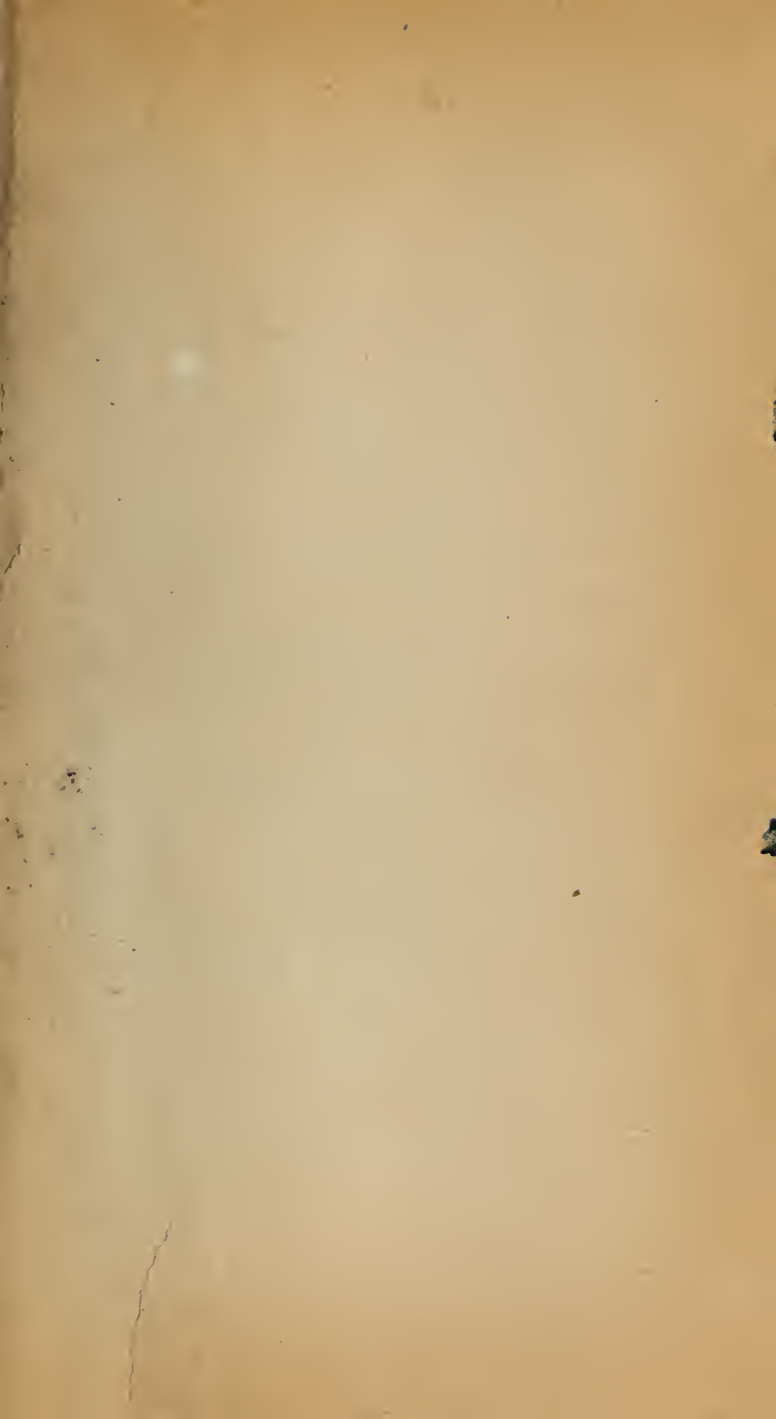
ՑԱՆԿ

Մուսացուծեան մարդը	3
Ա. Ներդաշնակ ձայն մը	7
Բ. Բնուծեան արուեստաւորը	13
Գ. Լճակս	18
Դ. Մուսացուծեան լատտափայտը	20
Ե. Նախնական արուեստը	28
Զ. Քնէն ետքը	33
Է. Երեկոյեան դէմ	38
Ը. Երկրորդ օրը	42
Թ. Ազգատին լումայն	53
Ժ. Թշուառուծեան տառապանք	64
ԺԱ. Աւազուտին խաչը	79
ԺԲ. Զիծենեաց բլրակը	111
ԺԳ. Թշուառուծեան կենաց կնիքը	123
ԺԴ. Բարեկենդան	139
ԺԵ. Սուրբ Մարկոսի հրասպարակը	144
ԺԶ. Արքայն և արքունիք	152
ԺԷ. Նաւարշաւ	159
ԺԸ. Կնիք բարեկենդանի	167

Ս Ո Ւ Ր Բ Ղ Ա Ջ Ա Ր

Ն Ո Ւ Ա Գ Ք

Նուադ Ա. — Առ ծովափին	183
— Բ. — Ընդ ձիթենեաւ Պայրընի	185
— Գ. — Անջատուիմ	187

115114

LaArmen
I764ky

Isaverdentz, Hagopos
Լակիս շկնորսի; Էրեկոյեան Վանուս
Վորժճաճոնտ'իւնկ'.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

